

College van burgemeester en wethouders

GOEDGEKEURD

Zitting van 11 februari 2020
Beleid en Uitvoering - Openbare ruimte

7 2020_B&W_00048 Informatienota - Beheerplan Eikenprocessierups 2020

Samenstelling:

Aanwezig:

de heer R. Bats, Burgemeester; de heer B. Harmsma, Wethouder; mevrouw T. Jongman, Wethouder;
de heer M. Scheringa, Wethouder; mevrouw T. Bijl

Zijn eveneens aanwezig:

mevrouw H. Jong de, loco-secretaris

Afwezig:

mevrouw J. Groot de, Secretaris

Samenvatting

Voor u ligt het Beheerplan Eikenprocessierupsbeheersing Steenwijkerland. In dit plan van aanpak wordt aangegeven hoe Steenwijkerland in 2020 zal omgaan met de eikenprocessierups. Aanleiding voor het schrijven van dit plan zijn de grote hoeveelheden aangetroffen eikenprocessierupsen in Steenwijkerland en daarmee gepaard gaande overlast in 2019. Het plan geeft aan wat we gaan doen om de overlast in 2020 te beperken (preventie) en wat de gemeente Steenwijkerland doet bij (ernstige) overlast (bestrijding).

Informatienota

Inleiding

In 2009 is de eikenprocessierups voor het eerst in Steenwijkerland aangetroffen. Sindsdien is de overlast zowel landelijk als in onze gemeente sterk toegenomen. Door deze sterke groei is ook het aantal meldingen en klachten vergroot. Het gaat dan om meldingen van particulieren, landeigenaren, maar ook van bezorgde inwoners over gezondheid van mens en dier.

Gezien de aangetroffen hoeveelheden in 2019 en de zachte winter van 2020, is de verwachting dat ook dit jaar (mei t/m juli) er sprake van veel overlast zal zijn. Inmiddels is er binnen de provincie Overijssel een werkgroep EPR opgericht, waar Steenwijkerland zich bij aangesloten heeft. Deze werkgroep heeft een plan van aanpak opgesteld die grotendeels overeenkomt met het plan dat nu voor ligt.

Kernboodschap

Onze gemeente heeft in toenemende mate last van de eikenprocessierups. Dat betekent dat ook het aantal meldingen van bezorgde inwoners toeneemt. De meldingen kunnen variëren van gesignaleerde nesten tot gezondheidsklachten bij mens en dier. Veel gemeentes en landeigenaren hebben te kampen met dit probleem en hebben moeite het te beheersen.

Er zijn verschillende manieren om de EPR aan te pakken. Het kan preventief (ter voorkoming van meer rupsen) of curatief (de daadwerkelijke bestrijding van aanwezige rupsen). De insteek van Steenwijkerland is op beide fronten in te zetten, waarbij de focus ligt op het preventief bestrijden. Dat gaan we doen door te bestrijden met bacteriën en aaltjes en door in te zetten op een sterkere biodiversiteit. Dat laatste is erop gericht om meer natuurlijke vijanden voor de eikenprocessierups aan te trekken. De curatieve bestrijding bestaat uit het verwijderen van de aanwezige nesten op openbare plekken en langs openbare wegen, waar sprake is van verhoogd risico voor gebruikers. De rupsen worden weggezogen als er sprake is van intensief gebruik; daar waar dit minder is of de nesten hoog in de boom zitten, worden ze niet verwijderd. Wel geldt in deze gevallen de zorgplicht waarbij passanten worden geattendeerd op de aanwezigheid van de rups.

Eind juni/begin juli (tot september) worden, ter monitoring, lokdoosjes geplaatst die mannetjesvlinders aantrekken. De resultaten hiervan voorspellen de plaagdruk voor het komende jaar.

Consequenties voor de gemeente

De afgelopen jaren bleken de geraamde budgetten niet toereikend voor een adequate bestrijding. Ook voor dit jaar verwachten we het beschikbare budget van € 40.000 te overschrijden. Mocht dit aan de orde zijn dan melden wij dit aan u. Door met name in te zetten op preventieve bestrijding, verwachten we minder nesten daadwerkelijk te moeten verwijderen. Dit laatste is echter niet te voorspellen en daarmee ook variabel.

Communicatie

Bij de eerste signalen van de aanwezigheid van de rups, gaat een persbericht uit. Ook wordt een pagina ingericht op onze website. Hier kunnen mensen lezen wat te doen als ze een nest hebben gesignaleerd en worden ze doorverwezen naar de site van de GGD bij eventuele gezondheidsklachten. Ook hierop is dan ook dit beheerplan te raadplegen.

Aanwonenden van straten waar preventief wordt bestreden, ontvangen huis-aan-huis een informatiebrief van de gemeente.

Het klantencontactcentrum ontvangt in de periode mei - juli dagelijks een update van curatieve bestrijdingslocaties. Op deze wijze kunnen we inwoners gericht informeren.

Vervolg

Ieder jaar wordt er geëvalueerd op basis van de geregistreeerde waarnemingen, curatieve bestrijdingsinzet en de resultaten van de monitoring met feromoonvallen (lokdoosjes). Met de uitkomsten wordt er een nieuwe prognose gemaakt voor het jaar 2021. De resultaten en het bijgestelde beheerplan worden ter kennisname voorgelegd.

Besluit

Beslispunt 1

Het college besluit de informatienota Beheerplan Eikenprocessierupsbeheersing Steenwijkerland 2020 vast te stellen.

Bijlagen

1. Beheerplan Eikenprocessierups Steenwijkerland 2020.pdf
2. Bijlage Locaties bestrijding EPR.pdf
3. Concept-Plan van Aanpak EPR Overijssel 2020.pdf

Beheerplan Eikenprocessierupsbeheersing Steenwijkerland 2020

Preventie en bestrijding van de Eikenprocessierups in Steenwijkerland

Koolmees, natuurlijke vijand van de eikenprocessierups

Datum: 28 januari 2020
Versie: 1.1

Inhoudsopgave

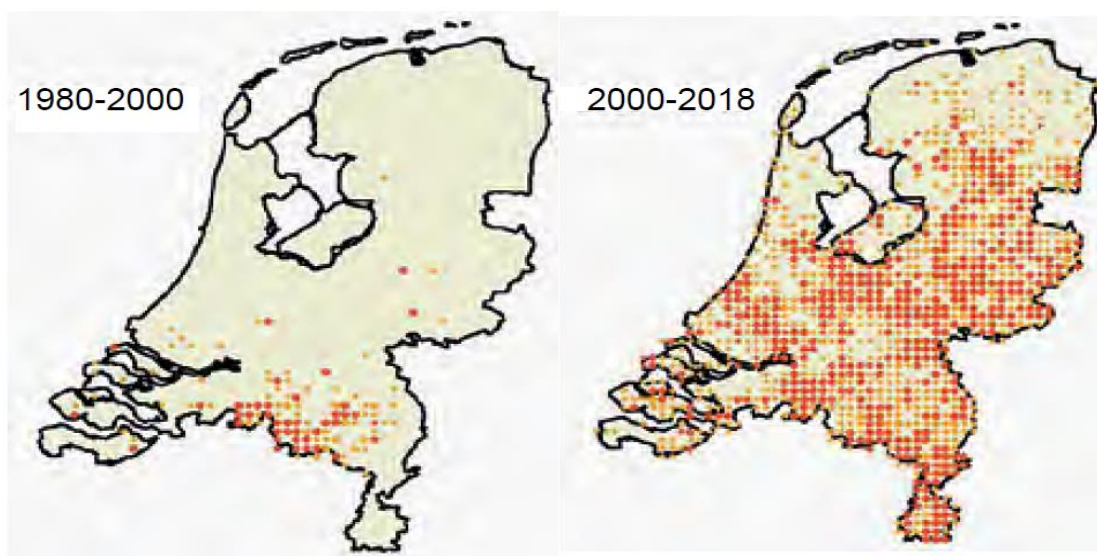
1	Inleiding.....	3
1.1	Eikenprocessierups is sinds 2009 in Steenwijkerland.....	3
1.2	Sterke groei aantal rupsen	4
1.3	Verstoring van het biologische evenwicht en klimaatverandering	4
1.4	Noordelijke Werkgroep Eikenprocessierups	4
1.5	Plan van aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel.....	4
2	Betrokken partijen.....	5
2.1	Provincie Overijssel	5
2.2	Gemeente Steenwijkerland	5
2.3	Terreinbeheerders	5
2.4	Particulieren	5
2.5	GGD.....	5
2.6	Scholen en zwembaden.....	5
3	Risicoanalyse	6
4	Preventie.....	7
4.1	Bestrijding met aaltjes (nematoden)	7
4.2	Bestrijding met bacteriepreparaat (Bacillus thuringiensis)	7
4.3	Herstellen van het Biologisch evenwicht.....	8
5	Bestrijden van de overlast (curatieve bestrijding).....	8
6	Monitoring.....	9
7	Kosten preventie en bestrijding.....	9
7.1	Kosten voor preventie en bestrijding	9
7.2	Personeel en planning	9
8	Communicatie	10
8.1	Coördinatie en eerste aanspreekpunt	11
9	Evaluatie en actualisatie beheerplan.....	11
	Bijlage 1 Folder Eikenprocessierups	11
	Bijlage 2 Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel	11
	Bijlage 3 Overzicht locaties waar preventief wordt bestreden.....	11

1 Inleiding

Voor u ligt het Beheerplan Eikenprocessierupsbeheersing Steenwijkerland. In dit plan van aanpak wordt aangegeven hoe Steenwijkerland in 2020 zal omgaan met de eikenprocessierups. Aanleiding voor het schrijven van dit plan zijn de grote hoeveelheden aangetroffen eikenprocessierupsen in Steenwijkerland en daarmee gepaard gaande overlast in 2019. Het plan geeft aan wat we gaan doen om de overlast in 2020 te beperken (preventie) en wat de gemeente Steenwijkerland doet bij (ernstige) overlast(bestrijding).

1.1 Eikenprocessierups is sinds 2009 in Steenwijkerland

Sinds 1990 heeft Nederland te maken met rupsen van de eikenprocessievlinder. In 2009 is de rups voor het eerst in Steenwijkerland aangetroffen. Inmiddels komt de rups in de hele gemeente voor in de maanden mei t/m juli. Eikenbomen met eikenprocessierupsen zijn te herkennen aan de specifieke nesten: dichte spinsels van vervellinghuidjes, uitwerpselen en brandharen. 's Nachts gaan de eikenprocessierupsen in optocht (processie) op zoek naar voedsel (eikenknoppen en -bladeren). De rups kan leiden tot een plaag. In plaaggebieden veroorzaakt eikenprocessierups overlast. Deze overlast ontstaat door de brandharen van de rups. Deze brandharen veroorzaken gezondheidsklachten variërend van jeukende huiduitslag, bultjes, dikke ogen, kortademigheid en in een zeer zeldzame geval een shock als gevolg van een allergische reactie. Ook dieren die in aanraking komen met de brandharen ondervinden last. Voor een uitgebreide beschrijving van de eikenprocessierups en de risico's verwijzen wij naar de folder *Eikenprocessierups* in bijlage 1 en het *Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel* in bijlage 2.

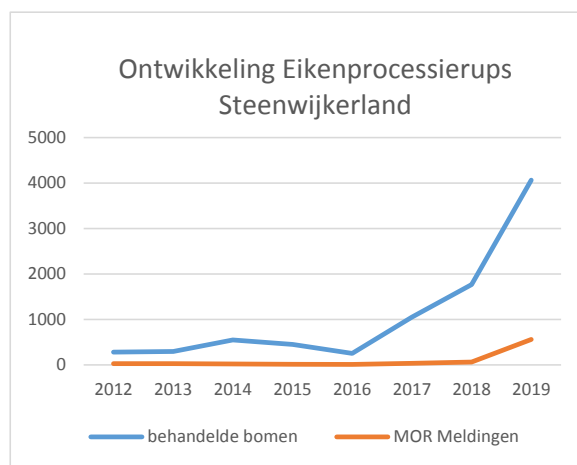

Verspreiding van de eikenprocessierups 1980-2000 en 2000-2018.

1.2 Sterke groei aantal rupsen

De laatste jaren is er flinke toename van het aantal eikenprocessierupsen in Steenwijkerland. Door deze sterke groei is ook in het aantal meldingen en klachten terug te zien. In 2019 was er een stevige groei van het aantal rupsen en overlast locaties. Gezien de aangetroffen hoeveelheden in 2019 en de zachte winter van 2020, ligt in de verwachting dat er ook in 2020 weer veel rupsen zullen zijn. Uit de resultaten van de monitoring (feromoonvallen)

in 2019 is de prognose dat de populatie in Steenwijkerland stabiliseert of licht afneemt ten opzichten van 2019. Gezien de grote aantallen in 2019 en de resultaten in uit de monitoring is de kans op overlast van de eikenprocessierups in 2020 aannemelijk.

1.3 Verstoring van het biologische evenwicht en klimaatverandering

De aanwezigheid van de rups is een natuurlijk verschijnsel, vergelijkbaar met wespen of teken. Over het algemeen zorgt de natuur zelf voor een acceptabel aantal van elke soort. Dankzij natuurlijke vijanden zoals parasieten (sluipwespen, vliegen) en predatoren (vogels, vleermuizen, kevers en roofwantsen) is er biologisch evenwicht. Er is op diverse plaatsen onvoldoende biologisch evenwicht waardoor de rups geen of te weinig natuurlijke vijanden heeft. Door een gebrek aan natuurlijke vijanden groeit de populatie en kan een plaag ontstaan. Naast een gebrek aan natuurlijke vijanden hebben de zachte winters en de langere periode van droogte bijgedragen aan de groei van het aantal eikenprocessierupsen.

1.4 Noordelijke Werkgroep Eikenprocessierups

De gemeente Steenwijkerland neemt deel aan de Noordelijke Werkgroep Eikenprocessierups. In deze werkgroep zitten 20 gemeenten en 2 provincies (Groningen en Drenthe). Tijdens de werkgroepbijeenkomst wordt de aanpak en bestrijding van de eikenprocessierups in Drenthe, Groningen en Friesland afgestemd en worden ervaringen gedeeld. Vanwege de aangrenzende ligging van Steenwijkerland aan Drentse en Friese gemeenten en het ontbreken van een dergelijk overleg in Overijssel de afgelopen vijf jaar, heeft gemeente Steenwijkerland zich aangesloten bij deze Noordelijke werkgroep EPR. De afgelopen jaren heeft de gemeente Steenwijkerland veel kennis opgedaan in deze werkgroep en toegepast bij de eikenprocessierupsbeheersing.

1.5 Plan van aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel

Naar aanleiding van de (overweldigende) hoeveelheden rupsen in 2019, is er op aangeven van de provincie Overijssel een werkgroep samengesteld die zich bezig houdt met het beheer van de eikenprocessierups in Overijssel. De werkgroep heeft het Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing opgesteld (zie bijlage 2). De voorgestelde werkwijze in dit Plan van Aanpak wordt in Steenwijkerland grotendeels gevolgd. Steenwijkerland sluit daarmee aan op het advies van de provincie Overijssel en de algemeen toegepaste aanpak van andere gemeenten in Overijssel.

2 Betrokken partijen

2.1 Provincie Overijssel

De bestrijding van de eikenprocessierups is een bevoegdheid van de gemeenten en andere terreinbeheerders. Omdat het probleem zich in verschillende gemeenten voordoet is het coördineren van de bestrijding door de provincie wenselijk. De provincie Overijssel is gestart met het opstellen van een Plan van Aanpak voor de gehele provincie Overijssel. In samenwerking met een drietal gemeenten in Overijssel wordt gewerkt aan een gezamenlijke aanpak. Wij blijven de ontwikkelingen op dit gebied nauwgezet volgen en sluiten aan waar mogelijk.

2.2 Gemeente Steenwijkerland

Een boombeheerder moet vanuit deze wetgeving zorgvuldig omgaan met de beheersing van de overlast van de eikenprocessierups. Net als bij de zorgplicht voor bomen kan bij aansprakelijkheidstelling verzocht worden om registratie en administratie waaruit blijkt dat de beheerder zorgvuldig heeft gehandeld. De gemeente is verantwoordelijk voor het inspecteren en monitoren van de eikenprocessierupsen en de bestrijding daarvan. Daarnaast is de gemeente verantwoordelijk voor een goede communicatie met de bevolking, landbouw- en natuurinstanties, bedrijven en gezondheidsinstellingen (wettelijke zorgplicht).

2.3 Terreinbeheerders

Eigenaren van eikenbomen waarin de eikenprocessierups voorkomt zijn zelf verantwoordelijk voor de bestrijding. De bestrijding is geen verplichting; de zorgplicht wel. Als er gezondheidsklachten zijn moet een beheerder vanuit zijn zorgplicht actie ondernemen. Als een bosgebied aangetast is en de nesten worden nabij de wandelroute niet verwijderd maar het publiek wordt gewaarschuwd middels borden, dan voldoet de beheerder aan zijn zorgplicht. Het advies is ernstige overlast te bestrijden door het weghalen van de nesten. Soms is dat niet mogelijk door slechte bereikbaarheid. In deze gebieden moet de beheerder/eigenaar het publiek waarschuwen of in extreme gevallen kan een gebied worden afgezet.

2.4 Particulieren

Voor particulieren geldt in principe hetzelfde als voor de grotere terreineigenaren. Particulieren wordt echter afgeraden zelf de bestrijding van de eikenprocessierups ter hand te nemen. Ondeskundige bestrijding kan leiden tot ernstige gezondheidsklachten als gevolg van onjuist gebruik van bestrijdingsmiddelen of contact met de brandharen.

2.5 GGD

De GGD heeft een adviserende taak en voorziet alle huisartsen, dierenartsen en ziekenhuizen in de noordelijke provincies van de nieuwste ontwikkelingen over de overlast en beheersing van de eikenprocessierups.

2.6 Scholen en zwembaden

Scholen en zwembaden hebben een bijzondere positie. Deze terreinen worden niet beheerd de gemeente Steenwijkerland. Vanwege het openbare karakter en het verhoogde risico voor de gebruikers van deze locaties, ruimt de gemeente de nesten van de Eikenprocessierups op. Ook worden er preventieve maatregelen genomen indien nodig en mogelijk.

3 Risicoanalyse

De risico's in Steenwijkerland zijn in kaart gebracht door de volgende zaken in kaart te brengen:

- Waar staan de eiken in Steenwijkerland?
- Waar bevinden zich kwetsbare mensen in Steenwijkerland?
- In welke gebieden zijn veel mensen aanwezig?
- Waar wordt een hoge plaagdruk verwacht op basis van monitoring het jaar ervoor?
- Waar gelden op grond van ecologische risico's beperkingen?

Op basis van bovenstaande criteria zijn in het beheersysteem van de gemeente Steenwijkerland de risicogebieden in kaart gebracht. In gebieden met een matig of hoog risico wordt preventief gehandeld, tenzij er beschermde vlinders in de directe omgeving voorkomen. In dat geval wordt gemonitord en ingegrepen op het moment van overlast door het wegzuigen van de rupsen. Bij de risicoafweging is de weging in het PvA Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel toegepast. (H4 Prioritering en bestrijdingskeuze). In gebieden met een laag risico wordt voornamelijk curatief bestreden.

Verblijfsfrequentie mens/dier	Plaagdruk EPR	Aanwezigheid eiken (hoger/lager dan 10% bomenbestand)	Gecombineerde risico-inschatting overlast
hoog	nul	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	laag	lager	Laag risico
		hoger	Matig risico
	matig	lager	Matig risico
		hoger	Hoog risico
	hoog	lager	Hoog risico
		hoger	Hoog risico
matig	nul	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	laag	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	matig	lager	Laag risico
		hoger	Matig risico
	hoog	lager	Matig risico
		hoger	Hoog risico
laag	nul	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	laag	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	matig	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	hoog	lager	Laag risico
		hoger	Matig risico

Risicomatrix uit PvA Eikenprocessierups Overijssel, toegepast in de risicoanalyse Steenwijkerland

4 Preventie

Bij preventieve bestrijding wordt de rups bestreden voordat deze hinder veroorzaakt. Als de curatieve (verwijderen van de rupsen) bestrijding volgt op meldingen van klachten, waarnemingen of inspecties, is het moeilijk om vooraf te bepalen welk budget men nodig heeft. Preventieve bestrijding kan beter begroot worden, zeker als er een goede registratie van de aanwezigheid van Eikenprocessierups is. Preventie helpt om de plaagdruk te verlichten. Door preventief handelen neemt het aantal locaties waar rupsen voorkomen af. De resterende overlast kan door de kleinere omvang sneller worden weggenomen.

Er zijn drie bewezen preventieve methode.

- Bestrijden met aaltjes
- Bestrijden met een bacteriën
- Herstellen van het biologisch evenwicht

Steenwijkerland wil op basis van goede monitoring de nadruk van bestrijding van overlast (curatief) laten verschuiven naar beheersing (voorkomen van overlast door goede preventieve bestrijding) en uiteindelijk tot beheer van Eikenprocessierups.

4.1 Bestrijding met aaltjes (nematoden)

Bij deze manier van bestrijden wordt er een biologisch bestrijdingsmiddel de boom in verneveld. De aaltjes die in het middel zitten doden de jonge rupsen die recentelijk uit de eipakketjes zijn gekomen. Omdat de eikenprocessierupsen eerder uit het ei komen dan andere rupsen moet de bestrijding vroeg uitgevoerd worden zodat wordt voorkomen dat beschermde soorten worden gedood. Behandeling wordt 's avonds en 's nachts uitgevoerd als de rupsen actief zijn.

Resultaat: Deze manier van preventief bestrijden is nu 5 jaar toegepast bij verschillende wegen met eiken (+/- 800 bomen per jaar). De bestrijdingsmethode heeft nadelen. Met een bomennevelspuit kan tot circa 30 m hoog in de boom gespoten worden. Het toedienen moet nauwkeurig, ook het tijdstip van toepassen luistert nauw. De aaltjes in het middel overleven niet lang in een eikenboom (natuurlijke omgeving is de bodem) daarom moeten de aaltjes op een geschikt moment (donker, windstil) op of in de buurt van de rupsen gespoten worden. De bestrijding kan alleen 's avonds plaatsvinden. De aaltjes kunnen niet tegen daglicht en drogen snel uit in de zon. Het resultaat is door de gevoeligheid erg wisselend.

4.2 Bestrijding met bacteriepreparaat (*Bacillus thuringiensis*)

Bacillus thuringiensis is een algemeen voorkomende bacterie die parasiteert op allerlei verschillende rupsensoorten. *B.thuringiensis* wordt dan ook vaak ingezet als biologisch bestrijdingsmiddel tegen rupsenvraat. Het bacteriepreparaat wordt op het blad van een plant of boom gespoten. Als de rupsen het blad eten, worden ze geïnfecteerd met de bacterie. In de rupsendarmen produceren de bacteriën giftige kristallen, ook wel Bt-toxine genoemd. Binnen een paar uur veroorzaakt het gif spierverslavingen en stoppen de rupsen met eten. Uiteindelijk sterft de rups na 2 tot 5 dagen. Als onder de juiste omstandigheden wordt gespoten, gaat circa 80% van de rupsen dood. Het nadeel van deze methode is dat het alle rupsen in de gespoten bomen doodt, dus ook niet schadelijke soorten.

Ecologische afweging

Bij het toepassen van de bacterie **Bacillus thuringiensis** (XENTARI) worden onbedoeld ook andere rupsen (vlindersoorten) bestreden. De rupsen van alle dag- en nachtvlinders zijn gevoelig voor dit specifieke biologische middel. Er is een wettelijke verplichting om schade aan (beschermde) soorten te voorkomen. Grootste risico in Steenwijkerland is de sleedoornpage, een beschermde vlinder die leeft op de sleedoorn en eik. Op plaatsen waar de sleedoornpage voorkomt kan deze bacterie niet worden ingezet en kan er alleen curatief worden bestreden.

4.3 Herstellen van het Biologisch evenwicht

De aanwezigheid van de eikenprocessierups is een natuurlijk verschijnsel, vergelijkbaar met wespen of teken. Over het algemeen zorgt de natuur zelf voor een acceptabel aantal van elke soort, het zogenaamde biologisch evenwicht. Dankzij natuurlijke vijanden zoals parasieten (sluipwespen, sluipvliegen) en predatoren (o.a. mezen, huiswaluw, vleermuizen, kevers, roofwantsen enz.) ontstaat er een biologisch evenwicht. Een gebrek aan biologische vijanden kan een plaag veroorzaken.

Met het herstellen van het biologisch evenwicht zijn in 2018 en 2019 enkele proeven uitgevoerd. De resultaten van deze proeven zijn bemoedigend. De ervaringen met het versterken biodiversiteit en het biologisch evenwicht zijn echter nog beperkt. In 2020 gaan we op twee locaties proeven doen met het verbeteren van het biologische evenwicht. Met deze proeven gaan we ervaring op doen met het herstellen van de biodiversiteit als preventiemiddel voor de eikenprocessierups.

Het duurt echter lang voordat de biodiversiteit zo sterk verbeterd is dat de plaagdruk van Eikenprocessierupsen sterk afgenomen. Het is een proces van jaren intensief inzetten op het verbeteren van de biodiversiteit. De komende jaren is preventief en curatief handelen nodig om de plaagdruk en overlast beheersbaar te houden in Steenwijkerland.

5 Bestrijden van de overlast (curatieve bestrijding)

We kiezen ervoor niet overal preventief te handelen, deze keuze komt voornamelijk voort uit ecologische overwegingen. In gebieden die niet preventief worden behandeld is er een grotere kans op overlast van de eikenprocessierups.

Rupsen die onevenredige overlast veroorzaken worden weggezogen met een speciale rupsenzuiger. Bij een zeer hoge plaagdruk worden de rupsen boven in de boom niet verwijderd als deze geen overlast veroorzaken. Binnen de bebouwde kom en dicht bij woningen (afstand < 25 m) wordt altijd de hele boom "schoongemaakt" zodat de leefbaarheid en gezondheid niet in het gedrag komen.

Met drie lokaal aannemers zijn afspraken gemaakt over de wijze van bestrijding, periode van inzet en kosten. De aannemers hebben gespecialiseerd materiaal en speciaal opgeleide mensen in dienst om deze werkzaamheden veilig en adequaat uit te voeren.

6 Monitoring

Door het plaatsen van lokdoosjes wordt in beeld gebracht in welke mate de eikenprocessievlinder voorkomt. Deze lokdoosjes worden eind juni/ begin juli geplaatst en trekken mannetjesvlinders aan. De lokdoosjes blijven zitten in de periode juli t/m september. Uit de resultaten wordt de plaagdruk voor het aankomende jaar afgeleid.

7 Kosten preventie en bestrijding

7.1 Kosten voor preventie en bestrijding

De verwachte kosten voor preventief en curatief bestrijden van EPR in het jaar 2020 wordt begroot op € 58.225,- en is uitgesplit in de onderstaande tabel.

Gezien de stevige groei van het aantal rupsen in het afgelopen jaar en de zachte winter verwachten wij dit jaar dat het beschikbare budget voor het bestrijden van de eikenprocessierups in 2020 € 40.000,- niet toereikend is.

kostenraming uitvoering beheerplan 2020			
methode	aantal	per boom	totaal
Preventief			
Preventief spuiten met nematoden 2 keer	300	€ 14,50	€ 4.350,00
Preventief spuiten met bacteriepreparaat	2.300	€ 6,00	€ 13.800,00
monitoren/ opstellen rapportage	50	€ 120,00	€ 6.000,00
Curatief			
Afzuigen (hele boom)	750	€ 23,00	€ 17.250,00
Afzuigen (alleen de stam tot aan de kroon)	750	€ 17,50	€ 13.125,00
Overige kosten			
overige (nestkastje, lint)			€ 1.200,00
biodiversiteit bevorderen en monitoren resultaten			€ 2.500,00
totaal begroot 2020			€ 58.225,00

7.2 Personeel en planning

Voor het coördineren, inventariseren en uitvoeren is personele inzet nodig. De personele inzet staat weergegeven in onderstaande tabel. Deze uren worden opgenomen in de jaarplanning van de betreffende medewerkers. Het beheer van de eikenprocessierups is qua inzet in uren een wezenlijk onderdeel geworden van het takenpakket van het cluster groen. Het is werk dat er voorheen niet was maar nu door de gestegen plaagdruk moet worden uitgevoerd. Door de inzet van preventieve middelen verwachten we op termijn minder uren nodig te hebben. De komende jaren zal er echter rekening gehouden moeten worden met onderstaande inzet in uren.

Medewerker	Taak	Uren
Regisseur	Rapporteren aan bestuur	40
Boombeheerder	Coördineren bestrijding, aanbesteding, projectbeheersing, evalueren aanpak en toegepaste methoden	200
Werkvoorbereider	Aansturen aannemers, coördineren inventarisatie	240
Medewerker(s)	Inventariseren en aanbrengen waarschuwingslinten	120

De inzet van de uren voor het bestrijden van de overlast vinden plaats in de periode half april t/m augustus. In oktober wordt het plan van aanpak voor het jaar erop samengesteld en worden de financiële consequenties van de gewenste aanpak in beeld gebracht.

8 Communicatie

Inwoners en toeristen moeten weten wat ze moeten doen als zij een nest zien of last hebben van de haartjes van de eikenprocessierups.

De belangrijkste spelers in de communicatie zijn de gemeente en de GGD. Na signalering van de eerste rupsen doet de gemeente melding bij de GGD. Deze neemt de verdere communicatie met huisartsen, dierenartsen en ziekenhuizen in de regio voor haar rekening. Het gaat hierbij over de gezondheidseffecten en de herkenning van de klachten. De algemene informatievoorziening als herkenning, melding en doorverwijzing naar de GGD, ligt in handen van de gemeente. Daarnaast is het van belang ook intern informatie te geven.

Een overzicht van de belangrijkste interne en externe groepen:

Intern	Extern
gebiedsteams buitendienst	inwoners en bezoekers (algemeen)
Klant Contact Centrum (KCC)	(recreatie)ondernemers
cluster communicatie	scholen, peuterspeelzalen
bestuur	(sport)verenigingen en pbw's
managementteam	bibliotheken, huisartsenpraktijken e.d.
staf Openbare Werken	terreinbeheerders (Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer)
	provincie en buurgemeenten
	Noordelijke werkgroep EPR
	pers

Een overzicht van de belangrijkste communicatiemiddelen:

landelijk website <https://processierups.nu/>

website GGD <https://ggdleefomgeving.nl/hinderlijke-beestjes/>

website gemeente

intranet (Snelbinder)

posters en folders
huis-aan-huisbladen (Steenwijkerland Expres)
perscontact/persbericht
informatieborden (in specifieke situaties)
(bewoners)brieven (in specifieke situaties)
Inzet intermediairs

8.1 Coördinatie en eerste aanspreekpunt

Het eerste aanspreekpunt voor vragen over de eikenprocessierups is de boombeheerder van de gemeente Steenwijkerland. Dit doet de boombeheerder in nauwe samenwerking met werkvoorbereider bomen. De werkvoorbereider vangt de taken m.b.t. administratie en communicatie van de boombeheerder op, bij zijn afwezigheid.

9 Evaluatie en actualisatie beheerplan

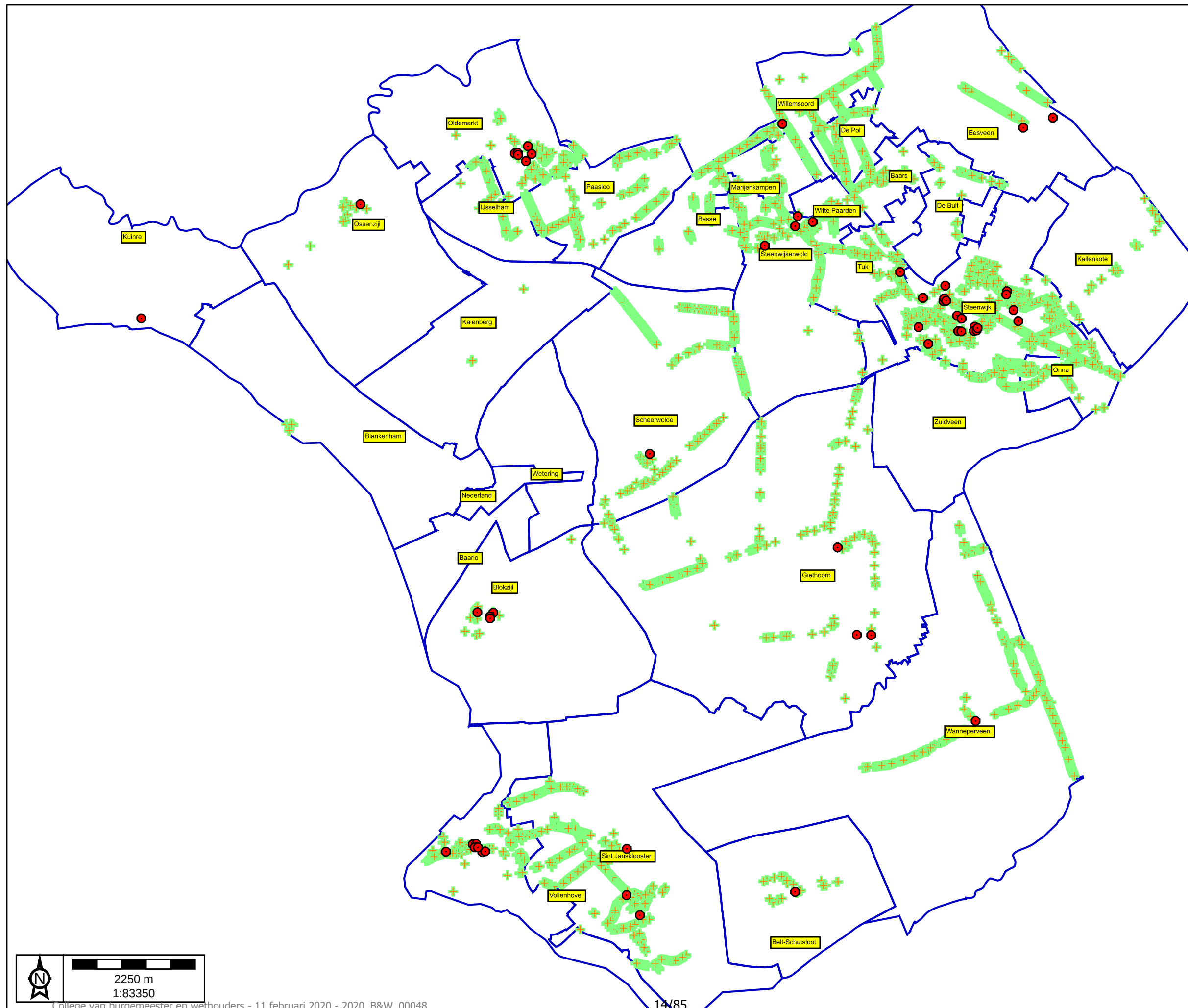
Ieder jaar worden er geëvalueerd op basis van de geregistreerde waarnemingen, curatieve bestrijdingsinzet en de resultaten van de monitoring met Feromoonvallen. Met de uitkomsten wordt er een nieuwe prognose gemaakt voor het jaar 2021. De resultaten en het bijgestelde beheerplan worden ter kennisgeving aan het bestuur voorgelegd en in indien nodig aan de raad.

Bijlage 1 Folder Eikenprocessierups

Bijlage 2 Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing Overijssel

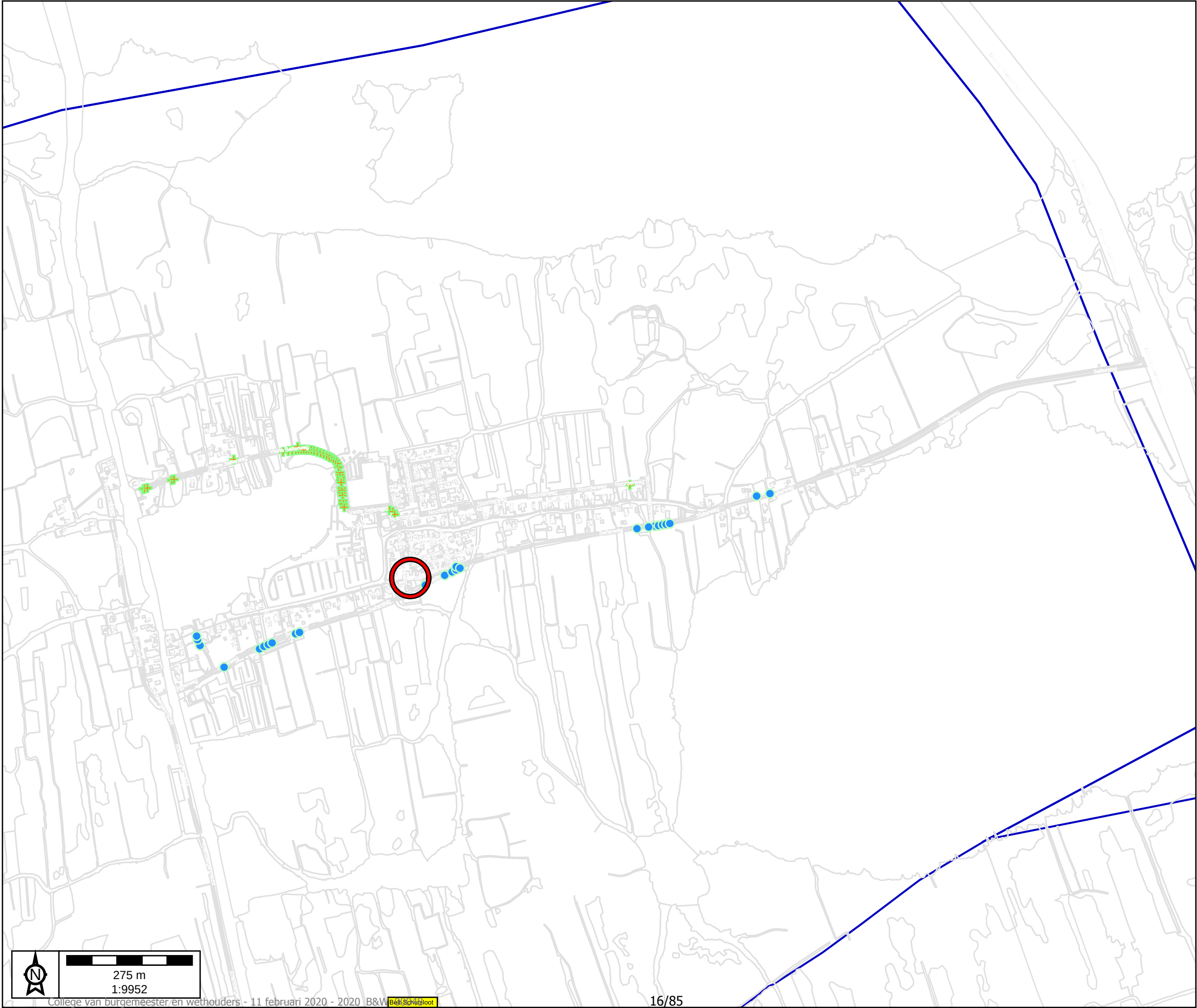
Bijlage 3 Overzicht locaties waar preventief wordt bestreden

Labels
 risicoloactie EPR
 Eikenprocessierups
 eiken
 Referentie
 Label: Woonplaats
 Woonplaats

Overzicht preventief te behandelen eiken per straat en woonplaats

woonplaats en straatnaam	Aantal te behandelen bomen
Belt-Schutsloot	25
Belterweg	25
Blokzijl	50
Stadswallen Blokzijl	50
Marijenkampen	67
Heideveldsweg	67
Paasloo	9
Binnenweg(Paasloo)	9
Scheerwolde	32
Ir Luteijnweg	32
Sint Jansklooster	556
Bergkampen	265
De Bos	17
De Hoogte	19
Kadoelen	33
Leeuwte	163
Molenstraat(Sint Jansklooster)	59
Steenwijk	287
Gagelsweg	25
Meppelerweg(Steenwijk)	92
Mr Zigher ter Steghestr	11
Nieuwe Onnastraat	7
Steenakkers	87
TUKSEWEG	23
Vendelweg	42
Steenwijkerwold	232
Gelderingen	20
Hesselingendijk(Steenwijkerwol	85
Oldemarktseweg(Steenwijkerwold	127
Tuk	61
Heerweg	7
J.H.W. Pasmanweg	5
TUKSEWEG	49
Vollenhove	177
Bentstraat	15
De Hagen	5
De Kampen	23
De Rede	9
De Voorst	8
Georg Schenckstraat	22
Noordwal	83
Schaarweg(Vollenhove)	12
Wanneperveen	372
Gasthuisdijk	71
Nieuwe Dijk	259
Roekebosscheweg	42
Willemsoord	300
Ger, van den Boshschool	4
Paaslorege(Willemsoord)	1
Steenwijkerweg	295
Zuidveen	17
Zuidveenseweg	17
Eindtotaal	2185

risicoloactie en hoge plaagdruk

Labels

- risicoloactie EPR
- Eikenprocessierups
- eiken
- preventieve bestrijding EPR
- preventief bestrijding EPR 2020

Referentie

- Label: Woonplaats
- Label: BGT_punt
- BGT_lijn
- Woonplaats

275 m
1:9952

risicoloactie en hoge plaagdruk

Labels

risicoloactie EPR

Eikenprocessierups

+

eiken

preventieve bestrijding EPR

preventief bestrijding EPR 2020

Referentie

A

Label: Woonplaats

A

Label: BGT_punt

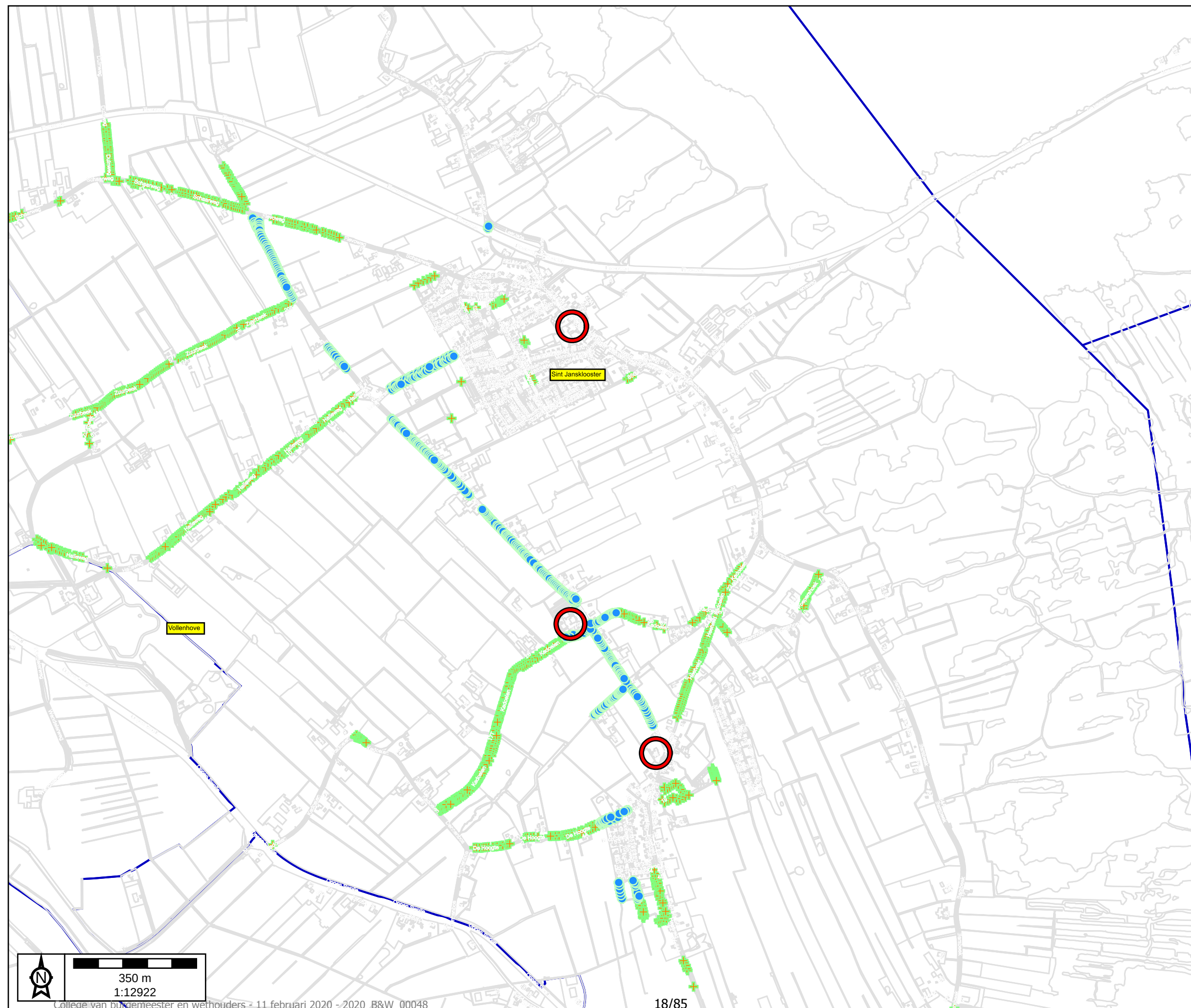
BGT_lijn

Woonplaats

The map displays a residential area with various streets and buildings. A blue line, representing a 'Woonplaats' (settlement boundary), runs diagonally from the bottom left towards the top right. Several green plus signs (+) are scattered across the map, indicating 'eiken' (oak) locations. A cluster of blue dots, representing 'preventief bestrijding EPR 2020' (preventive control EPR 2020), is located in the center-left. Four red circles, representing 'risicoloactie EPR' (risk action EPR), are drawn around specific areas: one around the blue dot cluster, and three others around individual green plus signs. A yellow label 'Blokzijl' is positioned in the upper right. The map includes a scale bar (0-200m) and a north arrow in the bottom left corner.

College van burgemeester en wethouders - 11 februari 2020 - 2020 B&W 00048

17/85

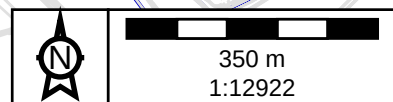
risicoloactie en hoge plaagdruk

Labels

- risicoloactie EPR
- Eikenprocessierups
- eiken
- preventieve bestrijding EPR
- preventief bestrijding EPR 2020

Referentie

- Label: Woonplaats
- Label: BGT_punt
- BGT_lijn
- Woonplaats

riscoloatie en hoge plaagdruk

Labels

riscoloatie EPR

Eikenprocessierups

preventieve bestrijding EPR

preventief bestrijding EPR 2020

rosenrode

Label: Woonplaats

Label: BGT_punt

BGT_lijn

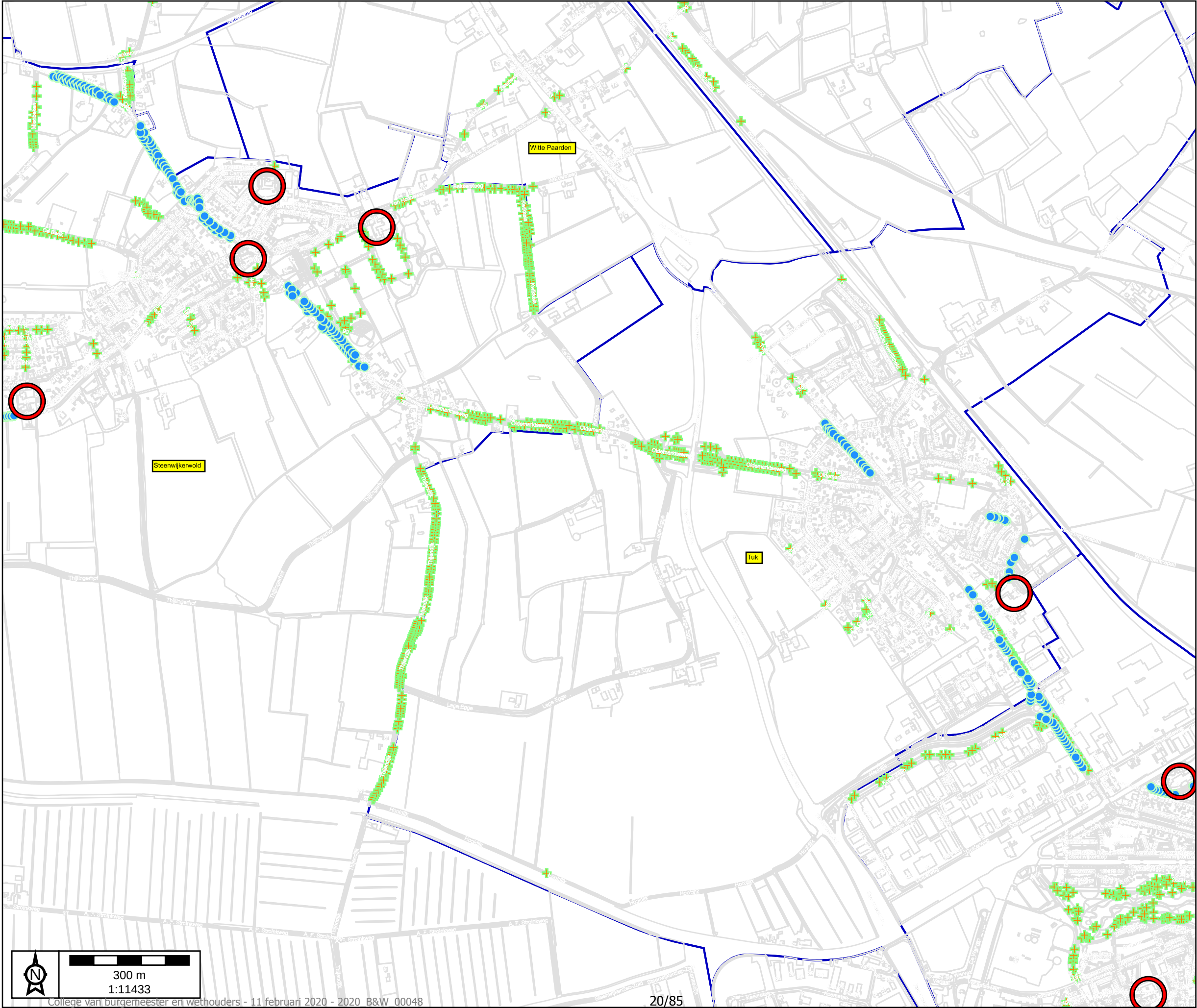
Woonplaats

200 m

1:6751

Uitsnede van de gemeentelijke kaart van Eindhoven - 11 februari 2020 - 2020 B&W-000458

19/85

risicoloactie en hoge plaagdruk

Labels

risicoloactie EPR

Eikenprocessierups

+

eiken

preventieve bestrijding EPR

preventief bestrijding EPR 2020

Referentie

A

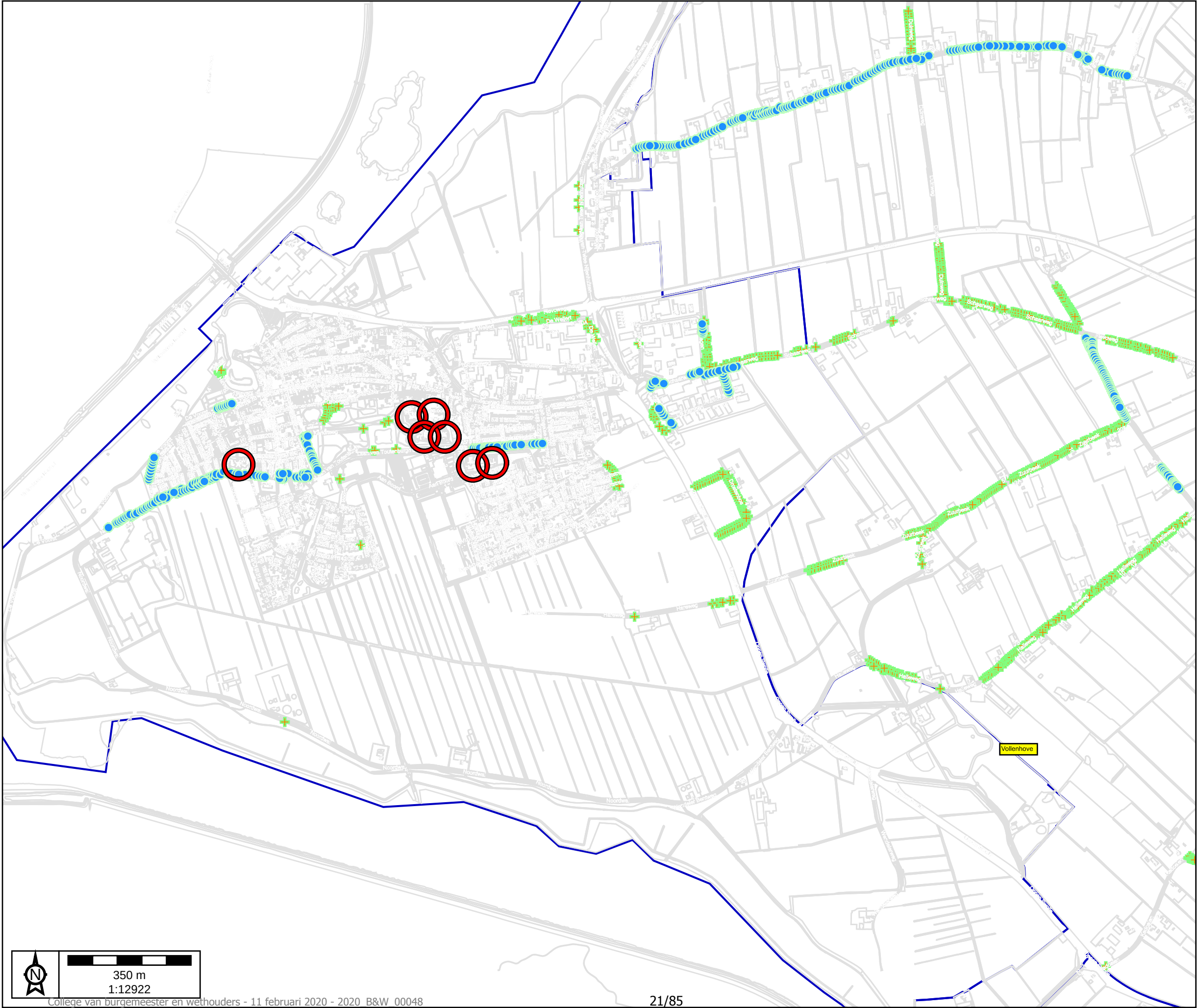
Label: Woonplaats

A

Label: BGT_punt

BGT_lijn

Woonplaats

risicoloactie en hoge plaagdruk

Labels

risicoloactie EPR

+

Eikenprocessierups

+

eiken

preventieve bestrijding EPR

preventief bestrijding EPR 2020

Referentie

A

Label: Woonplaats

A

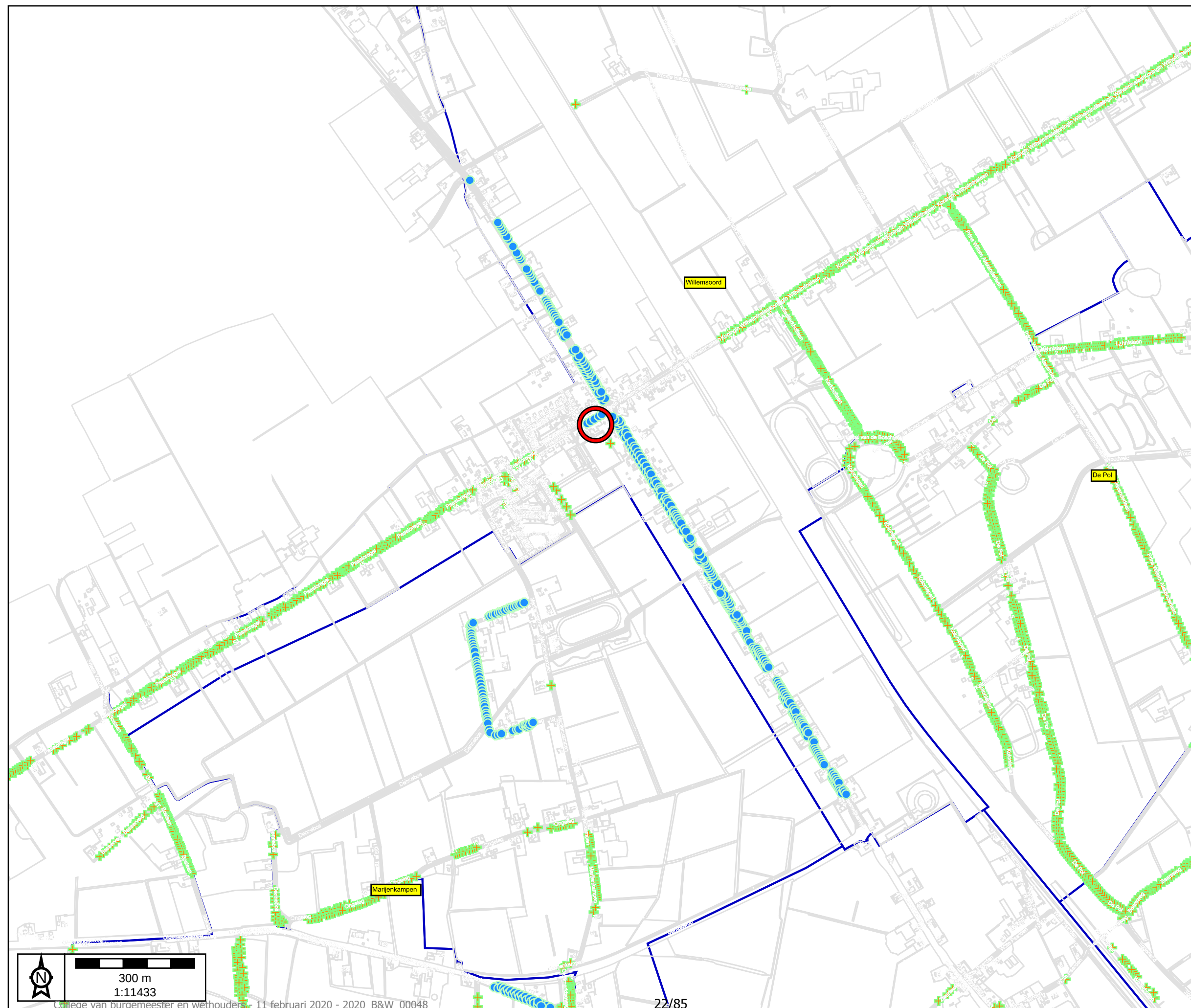
Label: BGT_punt

BGT_lijn

Woonplaats

350 m

1:12922

risicoloactie en hoge plaagdruk

Labels

risicoloactie EPR

Eikenprocessierups

eiken

preventieve bestrijding EPR

preventief bestrijding EPR 2020

Referentie

Label: Woonplaats

Label: BGT_punt

BGT_lijn

Woonplaats

College van burgemeester en wethouders - 11 februari 2020 - 2020 B&W 00048

22/85

Plan van Aanpak Eikenprocessierupsbeheersing in de provincie Overijssel

- concept -

januari 2020

Voorwoord

De laatste jaren neemt de overlast van Eikenprocessierupsen enorm toe. Om deze overlast binnen de perken te houden worden de rupsen bestreden. Naast het feit dat de bestrijding flinke kosten met zich meebrengt, voert elke betrokken partij de manier en mate van bestrijding op eigen wijze uit. Doordat afstemming met andere betrokkenen vaak ontbreekt, kan er sprake zijn van een lagere beschikbaarheid van bestrijdingscapaciteit, verminderde effectiviteit en hogere bestrijdingskosten.

Ondanks de forse inzet vanuit verschillende overheden, lijkt de overlast niet af te nemen en neemt het aantal rupsen en vlinders toe. Enkele Overijsselse gemeenten en de Provincie zijn, gesteund door moties vanuit gemeenteraden en Provinciale Staten, een overleg gestart om te komen tot een betere coördinatie en optimalisatie bij de bestrijding van Eikenprocessierupsen en hun nesten in de gehele provincie. Dit heeft geleid tot de aanstelling van twee bestuurlijke coördinatoren: de wethouders openbare ruimte en groen van de gemeenten Oldenzaal en Raalte. Tezamen met de gedeputeerde voor landbouw & natuur bieden wij dit Plan van Aanpak aan, waarmee een verbetering van de aanpak van Eikenprocessierupsen beoogd wordt.

Een ander aspect omtrent de problematiek van Eikenprocessierupsen betreft de voorlichting en communicatie naar bevolking, naar betrokken beleids- en buitendienstmedewerkers van overheden en terreinbeheerders en naar bestrijdingsdiensten. Er is vaak sprake van onduidelijkheid omdat de communicatie onvolledig of onjuist is. Dit Plan van Aanpak biedt handvatten voor een heldere en éénduidige communicatie.

Wij hopen dat dit Plan van Aanpak ertoe bijdraagt dat er na verloop van tijd een verschuiving optreedt van bestrijding naar succesvolle beheersing, waardoor het ervaren van overlast van Eikenprocessierupsen sterk vermindert.

Evelien Zinkweg, wethouder gemeente Oldenzaal
Jacques van Loevezijn, wethouder gemeente Raalte
Gert Harm ten Bolscher, gedeputeerde provincie Overijssel

januari 2020

Inhoudsopgave

Samenvatting	7
Bronnen, dankbetuiging, colofon	9
Deel A: achtergrondinformatie	11
Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemschets	13
Hoofdstuk 2 Juridisch kader	17
Hoofdstuk 3 Leefwijze en herkenning Eikenprocessierupsen	21
Hoofdstuk 4 Prioritering en bestrijdingskeuze	29
Hoofdstuk 5 Lange termijnbeheer	33
Deel B: uitvoeringshandelingen	37
Hoofdstuk 6 Bestrijding	39
Hoofdstuk 7 Monitoring	47
Hoofdstuk 8 Optimalisatie in beheersing	49
Hoofdstuk 9 Communicatie	53
Hoofdstuk 10 Aanbevelingen / uit te voeren acties	59
Deel C: bijlagen	61
Bijlage 1: voorbeeld behandelkaart P.M.	
Bijlage 2: voorbeeld klachtenregistratieformulier P.M.	
Bijlage 3: voorbeeld persbericht start preventieve bestrijding en prioritering P.M.	
Bijlage 4: voorbeeld persbericht start curatieve bestrijding en prioritering P.M.	
Bijlage 5: voorbeeld persbericht omvorming bermen mbt. vergroten lokale biodiversiteit PM.	

Samenvatting

Het doel van dit Plan van Aanpak is tweedelig: enerzijds is het gericht op acties en verbeteringen om de bestrijding van overlast van Eikenprocessierupsen en de communicatie hieromtrent doelmatiger aan te pakken. Anderzijds is het Plan van Aanpak bedoeld om kennis en inzicht te geven in de wettelijke aansprakelijkheid, het herkennen van de rupsen en het begrijpen waarom bestrijding op specifieke momenten in de levenscyclus van de rups moet plaatsvinden.

Om aan beide doelen tegemoet te komen, zonder dat dit ten koste gaat van de effectiviteit en leesbaarheid van dit rapport, is dit Plan van Aanpak opgesplitst in drie delen:

- **deel A bevat achtergrondinformatie** die met name van belang is voor beleidsmedewerkers. De achtergrondinformatie vormt de basis voor de handelingen, die in deel B genoemd worden;
- **deel B is gericht op uitvoeringshandelingen** betreffende bestrijding, monitoring en communicatie en vooral van belang voor uitvoerende diensten;
- **deel C bevat bijlagen** met voorbeelden van persberichten, klachtenregistratie en een behandelkaart.

Deze opsplitsing leidt ertoe dat zowel in deel A als deel B het voor kan komen dat argumenten, achtergrondinformatie en verlangde acties dubbel genoemd worden. Voor de leesbaarheid van het document is echter besloten om deze doublures te handhaven.

De snelle opmars van Eikenprocessierupsen van het laatste decennium heeft veel organisaties overvallen. Organisaties en diensten zijn onvoldoende voorbereid op de overlast die de rupsen veroorzaken. Door een gebrek aan bestrijdingscapaciteit en –middelen wordt ad hoc op klachten gereageerd. Financiering moet gedekt worden uit budgetten voor onderhoud van openbaar groen, terwijl het om een probleem betreffende de volksgezondheid gaat. Kennis, een goede coördinatie, overleg met bestrijdingsdiensten en met andere betrokkenen en een goede communicatie met burgers schieten vaak tekort.

De aanpak van de problematiek rond Eikenprocessierupsen kan aanmerkelijk verbeteren als er een monitoringsprogramma wordt opgezet, per organisatie een coördinator wordt aangewezen en een beheerplan wordt gemaakt, er een jaarlijkse evaluatie wordt gehouden, voldoende budget is vrijgemaakt en er afstemming met andere organisaties plaatsvindt. Verbetering van de communicatie is het tweede aspect dat aangepakt moet worden.

Een monitoringsprogramma bevat de verspreidingsgegevens die aangeleverd worden uit inspecties, uit klachten en meldingen, van bestrijdingsdiensten en van onderzoek met feromoonvallen. Een goede registratie van deze gegevens geeft inzicht in de grootte van het probleem, waar de hot-spots van Eikenprocessierupsen zich bevinden en waar het eerstvolgende jaar eveneens veel rupsen te verwachten zijn. Zo kan een grove inschatting gemaakt worden van de bestrijdingsopgave voor een volgend jaar en kan er voldoende budget en bestrijdingscapaciteit gereserveerd worden. Indien de gegevens op kaart worden gezet, ontstaan behandelkaarten die ruimtelijk inzicht bieden in de grootte van het probleem, zowel in hoog-risicogebieden als daar buiten.

De aan te stellen coördinator is de spil in de aanpak van de Eikenprocessierupsproblematiek. De coördinator onderhoudt contacten, geeft aan wanneer communicatie-activiteiten georganiseerd moeten worden, instrueert inspecteurs en bestrijdingsdiensten na meldingen van klachten en

evalueert aan het eind van het seizoen de diverse activiteiten. De coördinator maakt een beheerplan waarin taken en verantwoordelijkheden van elke betrokkene omschreven zijn.

Op het vlak van communicatie en voorlichting is het belangrijk om heldere en éénduidige berichtgeving te verzorgen. Meldingen en klachten moeten geregistreerd worden met nauwkeurige locatieaanduiding en waarneming: hoe groot is het aantal Eikenprocessierupsen of de nesten die de melder heeft waargenomen? Aan de melder moet verteld worden hoe de klacht wordt afgehandeld. Daarbij is het van belang dat mensen informatie krijgen om Eikenprocessierupsen en hun nesten te kunnen herkennen. Ook moet duidelijk uitgelegd worden welke prioritering men in de bestrijding kiest: waar wordt wel of niet bestreden en waar is die afweging op gebaseerd.

Voorlichting is ook belangrijk om mensen te wijzen hoe ze besmetting met brandharen kunnen voorkomen en wat ze moeten doen, indien er toch besmetting met brandharen is opgetreden. Bij dit Plan van Aanpak zullen bijlagen worden gevoegd met voorbeelden van persberichten, voorlichtingsbrieven en formulieren voor klachten en meldingen.

Ook de communicatie naar bestrijdingsdiensten en naar andere organisaties kan verbeteren, doordat de aan te wijzen coördinator contacten onderhoudt met externe partijen, o.a. omtrent aansturing, afhandeling van klachten en meldingen en kennisuitwisseling.

Op de lange termijn dient de biodiversiteit, zowel in stedelijk als in het buitengebied, vergroot te worden. Behalve dat eikenlanen vaak alleen maar uit Zomereiken bestaan, zijn de bermen die er onder liggen ook zeer arm aan variatie. Er komen weinig bloeiende kruiden voor. Daardoor komen er weinig roofinsecten voor. Omdat vaak ook voldoende dekking (struweel) in de omgeving ontbreekt, zijn er ook weinig zangvogels en vleermuizen aanwezig.

Door bermen anders te beheren en in te zaaien met vroegbloeiende kruiden en de omgeving zoveel mogelijk te vergroenen, kan de biodiversiteit verrijkt worden en kan aan natuurlijke vijanden van de Eikenprocessierups en –vlinder meer ruimte geboden worden. Met name in het buitengebied zijn hiervoor mogelijkheden door natuurrijke bermen, randenbeheer en natuurinclusieve landbouw te stimuleren.

In nieuwbouwwijken moet meer ruimte gereserveerd worden voor groen. Daarnaast moet bij aanplant van wijkgroen gekozen worden voor meer variatie. In het bestaande groen kan bij onderhoudswerkzaamheden gekozen worden voor meer variatie in het bomenbestand.

Door monitoring en communicatie te verbeteren, kan men van bestrijding met curatieve middelen komen tot beheersing met preventieve middelen, met als uiteindelijk doel: beheer van Eikenprocessierups.

Bronnen, dankbetuiging, colofon

Bronnen:

Kenniscentrum Eikenprocessierups: Leidraad beheersing Eikenprocessierups, update 2019 (09-2019).

Visser, mr. B.M. en Goudzwaard, mr. A.V.K.: Juridisch kader in relatie tot Eikenprocessierups-problematiek (11-2011).

Waring, P. & Townsend, M.: Tirion Veldgids Nachtvinders (2006)

Grzimek, B.: Het leven der dieren, deel II (1970)

Spectrum Dierenencyclopedie, deel 5 (1971)

Kleine Winkler Prins: Dierenencyclopedie deel 6 (1980)

www.naturetoday.com

Dankbetuiging:

Dank is verschuldigd aan onderstaande personen. Zij hebben advies en informatie verstrekt en respons geleverd op het voorliggende concept-Plan van Aanpak:

Silvia Hellingman, Hellingman Onderzoek & Advies BV, Wapserveen

Joop Spijker, Wageningen Environmental Research

Henry Kuppen, Terra Nostra, Bleskensgraaf

Jules Sondeijker, gemeente Sittard-Geleen

Jacques van den Hof, gemeente Enschede

Wendy Busscher, gemeente Raalte

Wouter Nijlant, gemeente Oldenzaal

Colofon:

Provincie Overijssel, sector Natuur en Milieu, team Beleidsontwikkeling en –Realisatie, januari 2020
BvD concept-versie 2

Deel A: Achtergrondinformatie

Hoofdstuk 1 Aanleiding en probleemschets

Aanleiding voor dit Plan van Aanpak

De Eikenprocessievlinder is een onopvallende kleine nachtvlinder. Zowel het gedrag als uiterlijk van deze nachtvlinder vormen geen reden tot naamsbekendheid en herkenning. De larve van deze nachtvlinder - de Eikenprocessierups - is echter berucht. De rupsen hebben brandharen die langdurige jeuk en in sommige gevallen ernstige ontstekings- of allergische reacties bij mensen en (landbouw)huisdieren teweeg kunnen brengen. Eikenprocessierupsen vormen hierdoor een gezondheidsprobleem, met name op plaatsen waar veel mensen komen.

De laatste jaren breidt het aantal Eikenprocessierupsen sterk uit. Daarmee neemt ook de overlast toe. Om deze overlast binnen de perken te houden worden de rupsen bestreden, hetgeen flinke kosten met zich meebrengt. Ondanks de bestrijding lijkt de overlast niet af te nemen en is er geen teruggang in het aantal rupsen en vlinders te zien. Dit is de aanleiding voor het schrijven van dit Plan van Aanpak, dat suggesties biedt voor een betere coördinatie, handvatten biedt voor een betere communicatie en kennis geeft over de soort en de succesvolste bestrijdingstechnieken.

Dit Plan van Aanpak zal na één seizoen worden geëvalueerd, waarna het kan worden aangepast en omgevormd naar een beheerplan Eikenprocessierupsen voor de provincie Overijssel.

Het uiteindelijke doel is dat gemeenten, andere betrokken overheidsinstellingen en terreinbeheerders zich committeren aan dit beheerplan en hun eigen aanpak zoveel mogelijk conformeren aan de uitgangspunten van dit plan.

Op deze wijze moet het uiteindelijk mogelijk zijn om te komen van bestrijding naar beheersing van Eikenprocessierupsen.

Inleiding

De Eikenprocessievlinder is een warmteminnende soort die tot voor kort voornamelijk voorkwam in Zuid- en Midden-Europese landen. De Eikenprocessievlinder zelf veroorzaakt geen overlast, de vlinder heeft geen brandharen.

De rupsen daarentegen hebben enorme aantallen (tot 700.000 brandharen per rups) microscopisch kleine brandharen (0,25 mm), die normaal niet zichtbaar zijn. De rupsen zijn ook bedekt met lange (10 mm) haren, dit zijn echter geen brandharen. De brandharen hebben weerhaakjes en worden door de rups afgestoten zodra deze zich bedreigt voelt. De brandharen bevatten het soortspecifieke eiwit thaumetopoeïne wat bij contact met de huid leidt tot jeukklachten en soms tot ontstekingen en allergische reacties.

De overlast die de brandharen veroorzaken is al lang bekend. Er bestaan Romeinse geschriften waarin al over de overlast van de brandharen wordt gerept.

De rups van de Eikenprocessievlinder leeft voornamelijk van eikenblad. Met name Zomereik en Moseik zijn favoriet, maar de rupsen kunnen ook voorkomen op andere soorten uit de Eikenfamilie, zoals Wintereik, Moeraseik, Amerikaanse eik, Hongaarse eik, Hulsteik en Donseik. Hoewel de aantasting van de bomen groot kan zijn, levert de aanwezigheid van de rupsen geen ecologische problemen op. De problemen manifesteren zich op humane (en veterinaire) gezondheid.

In dit plan van aanpak wordt de Eikenprocessievlinder genoemd als we het over de soort hebben. De term Eikenprocessierups wordt genoemd als het specifiek over overlast, bestrijding en communicatie betreffende de rupsen hebben.

Ondanks het feit dat de overlast van Eikenprocessierupsen zich vooral in het laatste decennium manifesteert, is de Eikenprocessievlinder geen nieuwe soort in Nederland. Bekend is dat de vlinder tussen 1820 en 1880 ten zuiden van de grote rivieren in Nederland voorkwam. In 1878 werd zelfs de Rijksweg tussen Nijmegen en Oss afgesloten vanwege ernstige overlast van brandharen van Eikenprocessierupsen. Vreemd genoeg verdween de nachtvlinder in de jaren daarna uit het land. Pas een eeuw later werden de eerste rupsen weer gesignaleerd in de omgeving van Tilburg. Van daaruit heeft de vlinder zich langzaam over het gehele land verspreid, wat resulteert in hinderlijke overlast in het laatste decennium.

De sterke opmars van Eikenprocessierups- en vlinder is toe te schrijven aan drie factoren:

1. Klimaatverandering: Eikenprocessievlinders zijn warmteminnende dieren. Ze profiteren van warmere voorjaren, waarin al vroeg in het jaar zomerse temperaturen worden gehaald. Natuurlijke predatoren zoals vogels hebben dan nog geen jongen, zodat de jonge rupsen minder worden weggevangen. De vlinders profiteren ook van warm en droog zomerweer. Hoe stabiel het weer tijdens de vliegperiode van de vlinders is, des te meer vrouwelijke vlinders slagen erin om eitjes af te zetten. Omdat de soort warmteminnend is, worden de eitjes vooral afgezet op eiken (m.n. Zomereik en Moseik zijn in trek) die in volle zon staan. Dit is de reden waarom met name eiken in lanen of solitaire eiken vaker bezet raken met Eikenprocessierupsen, en dat midden in een eikenbos minder rupsen voorkomen.
2. Een monocultuur in groen: de meeste lanen bestaan uit slechts één boomsoort van veelal gelijke leeftijd. Dit geldt meestal ook voor eikenlanen. Met name op de hogere zandgronden staan langs veel wegen, in woonwijken en bedrijfsterreinen Zomereiken, zonder dat hier andere soorten doorheen staan. Na ontpopping volgt al snel een paring, waardoor de vrouwelijke vlinders het merendeel van hun eitjes op of nabij de “geboorteboom” afzet. Zon-beschenen, laanvormige structuren met enkel Zomereiken faciliteren de Eikenprocessievlinder enorm.
3. Een gebrekkige biodiversiteit: de natuurlijke vijanden van de Eikenprocessierups en –vlinder ontbreken in voldoende mate. De natuurlijke vijanden van de Eikenprocessierups en –vlinder zijn met name roofinsecten (bijv. sluipwespen, sluipvliegen, roofwantsen, roofkevers), diverse zangvogels en vleermuizen.
De bermen langs wegen waarin de Zomereiken staan, zijn vaak soortenarm. Er staan geen of nauwelijks bloeiende kruiden in. Veel roofinsecten komen juist op bloeiende planten af, omdat ze daar voedsel aantreffen. Dat kan zowel in de vorm van andere insecten (prooidieren) als van stuifmeel of nectar zijn (bij veel roofinsecten leeft alleen de larve van prooidieren en leeft het volwassen insect van o.a. stuifmeel en/of nectar). Door de gebrekkigheid aan insecten zijn er vaak ook weinig zangvogels en vleermuizen. Zangvogels hebben naast voldoende voedsel ook dekking nodig: ze moeten zich er veilig kunnen wanen. Als deze voorwaarde ontbreekt, zullen veel vogels zulke plekken maar kortstondig bezoeken. Daarnaast speelt ook verzuring van het milieu een grote rol. Gebrek aan kalk leidt tot zwakke eischalen en jonge vogels met gebroken pootjes, waardoor broedresultaten tegenvallen en de vogelstand niet optimaal is. Voor vleermuizen ontbreken in stedelijk gebied voldoende rustplaatsen waar deze dieren de dag doorbrengen.

Probleemschets

Bij de aanpak van de overlast van Eikenprocessierupsen doen zich veel problemen en verbeterpunten voor, met name op het vlak van bestrijding, communicatie, verantwoordelijkheid, gebrek aan kennis, een netwerk wat onvolledig is en het ontbreken van een lange termijnvisie met bijbehorend budget.

Problemen op het vlak van bestrijding:

- De preventieve bestrijding wordt uitgevoerd op een verkeerd moment of op een verkeerde wijze, waardoor het effect klein of nihil kan zijn;
- Er is te weinig bestrijdingscapaciteit beschikbaar op de juiste bestrijdingsmomenten;
- Er zijn onvoldoende bestrijdingsmiddelen voor moeilijk bereikbare plekken beschikbaar (bijv. zeer hoge bomen, bereikbaarheid van bomen in particuliere tuinen);
- Men weet niet precies waar in het verleden jaar eitjes van de Eikenprocessievlinder zijn afgezet en waar men nu overlast van de rupsen kan verwachten;
- Het budget is niet toereikend. Men kan besluiten om alleen de preventieve of alleen de curatieve bestrijding uit te voeren of dit slechts gedeeltelijk te doen;
- Ook bij een lage plaagdruk wordt soms een grote interventie geëist, terwijl de capaciteit hiervoor ontbreekt;
- Er is te weinig afvoercapaciteit voorhanden;
- Er zijn bestrijders en bestrijdingsmethoden op de markt die niet of weinig effectief zijn;
- Er kan sprake zijn van meerjarige contracten voor groenonderhoud met firma's die niet voldoende kennis en kunde in huis hebben;
- Niet alle eikenbezitters willen meewerken (bijv. particulieren met eiken in de tuin of terreinbeherende instanties);
- Niet iedereen wil preventieve bestrijding toepassen, omdat er mogelijk andere (bedreigde) vlindersoorten kunnen voorkomen;
- Korte lijnen (aanspreekpunten) zijn vaak niet in beeld gebracht, waardoor men in "grensgevallen" niet weet wie geïnformeerd moet worden.

Problemen op het vlak van communicatie:

- Er is een grote onbekendheid over het dier: het dier wordt niet herkend (waardoor meldingen niet doorkomen), men kent de overlastperiode niet, er wordt verkeerde voorlichting gegeven;
- Mensen weten niet hoe ze besmetting met brandharen van henzelf, hun kinderen en (landbouw)huisdieren kunnen voorkomen;
- De melding (registratie) en afhandeling van klachten is niet uniform en soms gebrekkig;
- De communicatie rondom prioritering in aanpak is niet uniform en soms gebrekkig, waardoor er valse verwachtingen kunnen worden gewekt;
- De instructie naar bestrijdingsdiensten en vice versa is soms niet scherp;
- Vaak ontbreekt een centrale persoon als schakel tussen klachten, communicatie, aansturing bestrijding;
- Een jaarrapportage en evaluatie van de aanpak ontbreekt soms;
- De juridische verantwoordelijkheid (wettelijke aansprakelijkheid) is niet bij iedere eikenbezitter duidelijk;
- Samenwerking en overleg over de wijze van aanpak en bestrijding van Eikenprocessierupsen tussen eikenbezitters ontbreekt;
- Het netwerk van andere betrokkenen bij grensgevallen (particulieren, terreinbeheerders, provincie, (buur)gemeente(n), waterschap, RWS, ProRail, etc.) is niet volledig.

Het ontbreken van een lange termijnvisie:

- In de meeste gevallen hebben betrokken instanties geen visie mbt. het lange termijnbeheer van eikenlanen en de daar onder liggende bermen. Hetzelfde geldt voor overige bestaande eikenopstanden en groenvoorzieningen. Voor het soortenrijker maken hiervan is geen beleid ontwikkeld of budget gereserveerd;
- Er is soms wel aandacht voor biodiversiteit, maar hierbij is geen link gelegd met het voorkomen van Eikenprocessierupsen. In nieuwbouwsituaties van woonwijken en bedrijfsterreinen moet meer ruimte gereserveerd worden voor groenvoorzieningen. In het

buitengebied moet meer geïnvesteerd worden in kruidenrijke randen en struwelen.
Natuurinclusieve landbouw kan hierin een belangrijke bijdrage leveren.

Met dit Plan van Aanpak proberen we om voor deze problemen en verbeterpunten oplossingen aan te dragen. Lokaal overleg en besluitvorming zal uiteindelijk moeten leiden tot verbeteringen in werkwijzen en intenties/afspraken voor (boven)regionale samenwerking.

Gezamenlijk beheerplan

Het Plan van Aanpak kan verder geconcretiseerd worden door er formats van bestrijdingsinstructies, klachtenregistratie en –afhandeling, persberichten, voorlichting e.d. in op te nemen. Het PvA groeit zo uit tot een beheerplan EPR-bestrijding voor de gehele provincie.

Leeswijzer

Deel A geeft achtergrondinformatie en vormt de basis voor de uitvoeringshandelingen, die in deel B worden genoemd. Deel A bestaat uit 5 hoofdstukken:

In het eerste hoofdstuk wordt het probleem rond Eikenprocessierupsen beschreven. Het juridisch kader en de zorgplicht die men als eigenaar van aangetaste bomen heeft, komt aan de orde in hoofdstuk 2. Hoofdstuk 3 beschrijft de leefwijze van de Eikenprocessierups en –vlinder. In hoofdstuk 4 wordt de prioritering en de bestrijdingskeuze uiteengezet. In hoofdstuk 5 komt het lange termijnbeheer aan de orde.

Deel B bestaat eveneens uit 5 hoofdstukken, gericht op de uitvoeringshandelingen:

In hoofdstuk 6 worden de gangbare methoden van preventieve en curatieve bestrijding beschreven. Hoofdstuk 7 behandelt het nut van goede monitoring. In hoofdstuk 8 komt optimalisatie in beheersing aan de orde. Hoofdstuk 9 behandelt de communicatie. In het afsluitende hoofdstuk 10 worden aanbevelingen en uit te voeren acties benoemd.

Deel C omvat bijlagen met hierin voorbeelden van persberichten, klachtenregistratie en een behandelkaart. De bijlagen zijn nog niet allemaal gereed, maar worden aan het uiteindelijke Plan van Aanpak toegevoegd.

Hoofdstuk 2 Juridisch kader

Inleiding

Aan de overlast van Eikenprocessierupsen zit ook een juridische kant.

Enerzijds is er de wettelijke aansprakelijkheid: de eigenaar van de bomen dient ervoor te zorgen dat een ander geen hinder ondervindt. Anderzijds zijn er wettelijke regels die andere bedreigde vlinders beschermen. De rupsen van deze vlinders kunnen door het toepassen van bestrijdingsmiddelen worden geraakt. In gebieden waar beschermde vlinders voorkomen, mogen bestrijdingsmiddelen daarom niet zonder meer worden ingezet. Onderzoek, monitoring en beschikbare gegevens van de Vlinderstichting kunnen aantonen of het aannemelijk is dat beschermde vlinders ergens voorkomen.

Wettelijke aansprakelijkheid

Eigenaren van eiken die aangetast zijn met Eikenprocessierupsen dienen voor zover dit in hun vermogen ligt, maatregelen te treffen om overlast bij mensen of (landbouw)huisdieren te voorkomen. De juridische basis hiervoor is gelegen in artikel 6:162 van het Burgerlijk Wetboek. Dit artikel omschrijft het begrip “onrechtmatige daad”. Hieronder wordt onder meer gerekend: “Het nalaten van een wettelijke plicht of met hetgeen volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betaamt, zonder rechtvaardigingsgrond”. Het artikel stelt verder dat “hij die jegens een ander een onrechtmatige daad pleegt die hem kan worden toegerekend, is verplicht de schade te vergoeden die de ander dientengevolge lijdt.”

Op basis van dit artikel heeft een eigenaar een zorgplicht om te voorkomen dat zijn bezit schade veroorzaakt aan een ander. Op basis van dit artikel heeft de rechtbank van Roermond in een vonnis van 18 juni 2008 beslist dat “Een gemeente als eigenaar en beheerder van eikenbomen een zorgplicht heeft om de overlast die Eikenprocessierupsen met zich meebrengen te voorkomen dan wel te beperken, nu bekend is dat deze rups een gevaar kan opleveren voor de volksgezondheid. Deze zorgplicht bevat het treffen van voorzorgmaatregelen ook al is een gemeente op zichzelf voor het ontstaan van het gevaar niet verantwoordelijk.” [Bron: Visser en Goudzwaard, 2011]. Het voorkomen van een voor de volksgezondheid (voor mens en dier) gevaarlijke situatie lijkt dus leidend te zijn bij uitvoering van de zorgplicht. In dezelfde uitspraak geeft de rechtbank aan dat “bij verhoogd gevaar gestreefd moet worden naar afdoende preventieve maatregelen. Indien preventieve maatregelen niet mogelijk of te bezwaarlijk zijn, moet op voldoende effectieve wijze voor het gevaar van de aanwezigheid van Eikenprocessierupsen gewaarschuwd worden.”

Een eerdere uitspraak van de Hoge Raad van 27 mei 1988 (op basis van artikel 6:162 BW) leidde al tot een algemeen zorgplichtbeginsel voor beheerders van terreinen die publiekelijk toegankelijk zijn. Op basis van deze uitspraak is een beheerder van een terrein verplicht om adequaat te reageren op klachten en zelf te onderzoeken of er mogelijk sprake is van gevaarlijke situaties op zijn terrein. Indien dit het geval is, is hij verplicht om maatregelen te nemen zoals het plaatsen van duidelijke en opvallende waarschuwborden of het afzetten of afsluiten van (delen van) het terrein. De waarschuwingen en afzettingen dienen van zodanige vorm of omvang te zijn dat verwacht mag worden dat een bezoeker de gevaarlijke plaatsen mijdt.

In het publieksrecht is op jurisprudentie aangaande het privaatrecht aangehaakt. De Wegenverkeerswet stelt: “Het bestrijden van Eikenprocessierupsen in bomen die langs wegen staan behoort tot de taak van de wegbeheerder indien de bomen in de wegberm staan en in eigendom zijn. Het is de taak van de wegbeheerder om Eikenprocessierupsen en hun brandharen van het wegdek of berm te verwijderen of maatregelen te nemen zoals waarschuwen of afzetten van de weg.”

Op basis van artikel 6:162 BW, de Wegenverkeerswet en jurisprudentie kan gesteld worden:

- Eigenaren hebben een zorgplicht en dienen maatregelen te treffen om overlast van brandharen van Eikenprocessierupsen te voorkomen;
- Eigenaren dienen op voldoende effectieve wijze te waarschuwen voor de aanwezigheid van rupsen en brandharen;
- Eigenaren moeten kunnen onderbouwen waarom het bestrijden van de rupsen niet mogelijk is of tot onvoldoende resultaat heeft geleid.

Een benadeelde kan trachten zijn schade ex artikel 6:162 Burgerlijk Wetboek (onrechtmatige daad) te verhalen op de aansprakelijke persoon of rechtspersoon. Indien de aansprakelijk gestelde in een gerechtelijke procedure kan aantonen dat bestrijding op een zorgvuldige wijze heeft plaatsgevonden en dat ook voldoende is gewaarschuwd etc. dan is niet snel te verwachten dat een schadeclaim succesvol zal zijn.

Bescherming van bedreigde vlinders

In bermen en lanen waar Eikenprocessierupsen kunnen worden aangetroffen, kunnen ook andere vlinders voorkomen. De bestrijdingsmiddelen die gebruikt worden tegen Eikenprocessierupsen tasten ook de rupsen andere vlinders aan. Deze vlinders zijn beschermd middels de Wet natuurbescherming (Wnb).

Beheerders zijn daarom verplicht om te voorkomen dat beschermde vlinders en andere dieren schade ondervinden van de bestrijding van Eikenprocessierupsen ter plaatse.

De wet voorziet echter wel in een handelingsmogelijkheid mits kan worden aangetoond dat er sprake is van “erkend belang.” Hiervan is sprake indien er aantoonbare gevolgen zijn voor de volksgezondheid en er geen andere alternatieven beschikbaar zijn om overlast te voorkomen. De basis voor het bepalen van mogelijk aantoonbare gevolgen voor de volksgezondheid is een grondige monitoring van de hotspots: locaties waar veel mensen aanwezig zijn of langdurig verblijven (zie hoofdstuk 4: prioritering).

Ingeval van “erkend belang” dient bij de aanwezigheid van beschermde vlindersoorten een ontheffing te worden aangevraagd voor overtreding van de beschermingsbepalingen van de Wnb. In gebieden met bedreigde vlinders is het daarom verstandiger om zoveel mogelijk alleen curatieve bestrijding (het verwijderen van rupsen, nesten en brandharen) toe te passen. Mocht de overlast daarmee onvoldoende bestreden kunnen worden, dan kan bespuiting met nematoden het beste worden uitgevoerd. Deze bestrijding vindt al vroeg in het jaar plaats en de werkzame stof is van korte duur, waardoor andere vlindersoorten minder geraakt worden.

De Vlinderstichting levert kaarten waarop de aanwezigheid van beschermde vlinders op basis van waarnemingen is aangegeven. Zij onderscheiden daarbij twee categorieën:

- Passief beschermde vlindersoorten: dit zijn de meest bedreigde soorten, waarbij bespuitingen met bestrijdingsmiddelen voorkomen moeten worden
- Actief beschermde vlindersoorten: in gebieden waar deze soorten voorkomen kunnen, indien curatieve bestrijding onvoldoende soelaas biedt, de eiken bespoten worden met nematoden, vanwege het verminderd doorwerkend effect van dit middel op andere rupsen.

Het verdient aanbeveling om bij de Vlinderstichting kaarten te laten maken van het voorkomen van mogelijk bedreigde vlindersoorten en al naar gelang deze kaarten wel of geen bespuitingen in te zetten.

Bescherming van inheemse fauna

Zowel preventieve als curatieve bestrijding kan leiden tot verstoring van inheemse boombewonende dieren, zoals vogels, vleermuizen, eekhoorns, kevers en spinnen. Bij preventieve bestrijding wordt gebruik gemaakt van een luchtondersteunende bomennevelspuit. Zowel de aanwezigheid van mensen alsook het geluid van de bomennevelspuit kan ertoe leiden dat dieren wegvluchten of dat hun nesten geraakt worden. Bij curatieve bestrijding wordt gebruik gemaakt van een industriële zuiger. Ook hierbij geldt dat de aanwezigheid van mensen alsook het geluid van de zuiger ertoe kan leiden dat dieren wegvluchten.

De Wnb schrijft voor dat zo zorgvuldig mogelijk gehandeld moet worden om verstoring zoveel mogelijk te voorkomen (het Zorgvuldigheidsbeginsel uit de Wnb). Deskundige bedrijven en grotere organisaties die vaak groenonderhoud plegen, werken meestal met een zgn. gedragscode. Door het opvolgen van de werkwijze die in deze gedragscode staat, wordt verstoring van beschermde soorten tot een aanvaardbaar niveau beperkt. Partijen die niet regelmatig groenonderhoud plegen, hebben een dergelijke gedragscode niet.

Toegelaten middelen

Op basis van de Wet op de Gewasbeschermingsmiddelen en Biociden (Wgb) moeten in Nederland bestrijdingsmiddelen eerst goedgekeurd worden alvorens ze toegepast mogen worden. Deze toetsing gebeurt door het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb). De gangbare bestrijdingsmiddelen voor Eikenprocessierupsen zijn:

- Inzet van een middel met nematoden
- Inzet van een middel met bacteriën

Nematoden of aaltjes zijn kleine wormachtige beestjes die van nature in de bodem voorkomen. Een spuitmiddel met nematoden bevat geen chemische middelen en geen biociden en valt daarom niet onder de Wgb. Het middel is dus toegestaan.

De middelen die gebaseerd zijn op bespuiting met een bacteriehoudend middel zijn door het Ctgb eveneens goedgekeurd. Deze middelen vallen onder de biociden omdat ze de bacterie *Bacillus thuringiensis aizawai* bevatten. Dit middel is echter alleen schadelijk voor vlinders. De middelen mogen daarom worden toegepast, mits er geen beschermde vlindersoorten in het doelgebied voorkomen.

Nadere uitwerkingen op juridisch gebied

Ondanks het feit dat jurisprudentie omtrent wettelijke aansprakelijkheid, zorgplicht en waarschuwingsplicht al geruime tijd van kracht is, zijn er tal van onduidelijkheden op juridisch vlak. Daarom vindt er komend jaar een juridisch onderzoek plaats om tot meer duidelijkheid te komen. Vragen waarop bijvoorbeeld een éénduidig antwoord welkom is, zijn:

- In hoeverre kan een eigenaar van een groot terrein (zoals bijv. een bos- of natuurterreinbeheerder, een stichting of een vereniging) aansprakelijk worden gesteld voor het naleven van de zorgplicht voor zijn gehele terrein?
- Hoe verhoudt de zorgplichtbepaling ex art. 6:162 BW zich tot belendende percelen, gelet op het feit dat nesten of brandharen kunnen verwaaien naar algemeen toegankelijke gebieden?
- Wanneer is er precies sprake van erkend belang, geldt dit ook als er in het voorgaande jaar/jaren sprake is geweest van aantoonbare klachten?
- Bij welke mate van overlast is er sprake van erkend belang? En maakt het daarbij ook uit welke beschermde vlindersoort aanwezig is?

- Hoe kunnen particulieren en eigenaren van aangetaste eiken gefaciliteerd worden in een zorgvuldige bestrijding, zodat inheemse boombewonende fauna niet onacceptabel verstoord wordt en strijdigheid met het zorgvuldigheidsbeginsel uit de Wnb ontstaat?

De juridische werkgroep die hiervoor wordt ingesteld, zal eind 2020 met aanbevelingen komen. De landelijke Leidraad beheersing Eikenprocessierups (sept. 2019) zal hierna geactualiseerd worden. In navolging daarvan zal ook dit Plan van Aanpak, dat gebaseerd is op de landelijke Leidraad, aangepast worden.

Hoofdstuk 3 Leefwijze en herkenning van Eikenprocessierupsen

Inleiding

De Eikenprocessievlinder is een nachtvlinder die oorspronkelijk in Zuid-Europa voorkwam. De Romeinen schreven reeds over de overlast die de brandharen van de rupsen kunnen veroorzaken. Reeds in de 19^e eeuw kwam de vlinder in Zuid-Nederland voor en de rupsen veroorzaakten toen ook klachten. Vreemd genoeg lijkt de soort vanaf 1880 uit ons land verdwenen te zijn, waarna de soort pas een eeuw later in de omgeving van Tilburg weer werd waargenomen. Een mogelijke verklaring zou kunnen zijn dat de rupsen en vlinders zo efficiënt zijn weggevangen door hun natuurlijke predatoren, dat ze in de periode 1880-1980 nergens in grote getale zijn waargenomen of dat er sprake is geweest van overlast.

Met de klimaatopwarming en het gebrek aan biodiversiteit in eikenlanen, heeft de Eikenprocessievlinder kans gezien om een snelle opmars te maken.

In dit hoofdstuk wordt informatie over de Eikenprocessievlinder gegeven teneinde de soort te kunnen herkennen en te weten in welke levensfase men het beste kan ingrijpen om overlast te voorkomen.

Levensfasen van de Eikenprocessievlinder

Zoals bij andere vlindersoorten maakt ook de Eikenprocessievlinder een ontwikkelingscyclus door van ei-rups-pop-vlinder. Net zoals bij veel andere insecten is het uiterlijk en de leefwijze van larve (rups) en imago (vlinder) verschillend van elkaar. Hieronder volgt een beschrijving van de vier levensfasen van de Eikenprocessievlinder.

NB. Aan onderstaande beschrijvingen worden nog foto's van de verschillende levensfasen toegevoegd, deze zijn in dit concept/werkdocument nog niet opgenomen, vanwege het voorkomen van voortdurende lay-outaanpassingen en om de totale bestandsgrootte in de conceptfase beperkt te houden.

Ei-fase

De eitjes worden door de vrouwelijke vlinders in augustus en september in groepen afgezet op de takken van vooral Zomereiken en Moseiken. In andere eiken, zoals Amerikaanse eik, Moeraseik, Wintereik, Hongaarse eik, Hulsteik en Donseik worden minder vaak ei-pakketten aangetroffen. Omdat de soort warmteminnend is, worden vooral zon-beschenen bomen uitgekozen. Dat zijn eiken die solitair, in lanen of aan de randen van plantsoenen staan. De vlinders hebben ook een voorkeur voor jonge en halfwas bomen. Deze bomen zullen waarschijnlijk eerder uitgekozen worden. Wat overigens NIET wil zeggen dat er geen ei-afzettingen plaats vinden in oudere eiken!

De eitjes worden in de regel afgezet aan de zuidzijde van de takken in een langvormig pakket, dat ter bescherming en aanhechting wordt bedekt met een kleverige substantie, schubben en haren van de vrouwelijke vlinder. Hierdoor zijn de ei-pakketten zeer goed gecamoufleerd. De vlinder kan al haar eitjes in één pakket afzetten (tot 300 eitjes) of in meerdere kleine pakketten. De eitjes hebben een doorsnede van ongeveer 2 mm. De ei-pakketten zitten doorgaans hoog in de kronen van de bomen, zodat de jonge rupsen te zijner tijd dicht bij hun voedingsbron (uitbottende knoppen en jonge bladeren) zijn.

Gedurende de nazomer en vroege herfst ontwikkelen zich binnen de eischalen kleine rupsjes. De rupsjes blijven echter binnen de eischalen tot het voorjaar. Het moment dat de rupsen uit de eischalen kruipen is afhankelijk van de temperatuur in het voorjaar en gekoppeld aan de daglengte en bladontwikkeling van de eiken. De eitjes van één pakket komen allemaal tegelijk uit. Hierdoor wordt de kans om ten prooi te vallen aan een predator kleiner.

Omdat plantgoed meestal in het winterhalfjaar wordt verhandeld en gepoot, is het van belang om jonge eikenbomen voor het poten goed te inspecteren op de aanwezigheid van EPR-eieren op de twijgen.

Rupsfase

Tijdens de rupsfase groeien de dieren sterk (van 2 tot 29 mm) en moeten daardoor tot 5 keer vervellen. Pas na de derde vervelling verschijnen de brandharen. De rupsen hebben in de eerdere stadia wel hun lange kenmerkende “steriele” haren. In de eerste drie rupsfasen (afhankelijk van voorjaarstemperatuur valt deze periode meestal tussen half april en eind mei) veroorzaken de rupsen geen overlast.

De rupsen voeden zich met jonge eikenbladeren en knoppen. Kenmerkend is dat ze alleen de zachte delen van het eikenblad - het bladmoes - eten. De nerven blijven achter.

In elke rupsfase verandert de rups uiterlijk: in grootte, in mate van beharing, soms van kleur en van de locatie waar ze hun nesten hebben. Om een goed beeld te vormen, worden de rupsfasen hier onder uitgebreid besproken. Daarbij wordt ook de duur van het rupsstadium vermeld.

N.B.: Het is belangrijk om te weten dat de duur van de verschillende rupsstadia bepaald wordt door de weersomstandigheden (met name temperatuur) en het voedselaanbod. De hieronder genoemde termijnen weerspiegelen de gemiddelde duur van elke rupsfase bij de relatief warme voorjaren van het laatste decennium. Indien de klimaatopwarming zich de komende jaren verder manifesteert met warmere voorjaren, kan de duur van de ontwikkelstadia van de Eikenprocessierups nog korter worden. Zo is bijv. in de warme voorzomer van 2018 een groot deel van de Eikenprocessierupsen vanuit rupsfase 5 gaan verpoppen en hebben ze rupsfase 6 geheel overgeslagen.

Eerste rupsfase

De rupsen zijn in het eerste rupsstadium ongeveer 2 mm lang en zijn nog kortbehaard. Ze hebben een bruingele kleur en een in verhouding grote, zwarte kop. De jonge rupsen bevinden zich doorgaans in de buurt van het uiteinde van de takken, hoog in de kronen van de eik. De rupsen kunnen draden spinnen die als “leidraad dienen”. Gezamenlijk vormen ze een gesponnen schild, waarachter ze zich overdag beschermen tegen predatoren, felle zon en regen. In de nacht kruipen ze naar de uitbottende knoppen en jonge bladeren om daarvan te eten. Omdat de rupsen blind zijn, spinnen ze vanuit het nest een “geleidingsdraad” naar de knoppen en de bladeren. Aan het einde van de nacht kruipen ze terug naar het schild door de geleidingsdraad te volgen.

De duur van de 1ste larvenstadium is afhankelijk van de voedselbeschikbaarheid en temperatuur. Gemiddeld duurt de eerste rupsfase 13 dagen, maar er zijn sterke afwijkingen mogelijk. Soms kunnen de rupsen te vroeg uitkomen en moeten dan wachten op voedsel. Ze kunnen het wel anderhalve maand volhouden zonder voedsel en goed vorst verdragen.

Tweede rupsfase

In het tweede rupsstadium zijn de rupsen ongeveer 9 mm lang. De rugzijde van de rups is nu donkergrijs, de flanken zijn lichter grijs en de buikzijde is grijsgroen. De kop is net als in de eerste rupsfase donker van kleur. De rups heeft nu lange witte “steriele” haren van 1 cm lang. Dit zijn geen brandharen, er is dus nog geen sprake van overlast. Deze lange witte haren zijn ingeplant op wratachtige oranje uitstulpingen op de flanken van de rups. De rupsen bevinden zich in dit stadium nog steeds hoog in de kronen. Overdag houden ze zich schuil achter het gesponnen schild, dat versterkt is met afgeworpen vervellingshuiden. 's Nachts kruipen de rupsen via de geleidingsdraden in lange rijen (kop-staart) naar de knoppen en bladeren, om aan het einde van de nacht weer naar hun schuilplaats terug te keren. In de dagen dat de rupsen dichtbij hun vervellingsmoment komen, worden ze bruiner van kleur en veel minder beweeglijk. Afhankelijk van de temperatuur duurt de tweede rupsfase eveneens gemiddeld 13 dagen. Echter als ze lang op voedsel moesten wachten in

het eerste stadium en de eiken vervolgens snel uitlopen door warmere voorjaarstemperaturen, dan kunnen ze al binnen 1 week vervellen naar het 3de larvestadium.

Derde rupsfase

De rupsen hebben nu een lengte van ongeveer 15 mm lang en hebben dezelfde kleur als in de tweede rupsfase. Naast het feit dat de rupsen groter zijn, zijn nu ook de eerste brandharen aanwezig. Het zijn er echter nog niet veel, omdat de rups nog vrij klein is. Deze kleine brandharen (0,2 mm) staan ingeplant op donkere vlekken die aan weerszijde van de rug zichtbaar zijn. Daarnaast heeft de rups ook de lange witte "steriele" haren. In deze fase wordt voor het eerst vraatschade in de boom zichtbaar: er hangen aangevreten bladeren aan de bomen.

De rupsen bevinden zich nog steeds in de buurt van de takuiteinden, liefst bovenin de kronen van de boom. De nestschilden zijn versterkt en vergroot doordat ook de vervellingshuiden van het tweede rupsstadium in het spinsel zijn bevestigd. Deze fase duurt gemiddeld 12 dagen maar kan - afhankelijk van het temperatuurverloop in het voorjaar - variëren tussen 7 – 14 dagen.

Vierde rupsfase

In deze fase hebben de rupsen een lengte van 22 mm en zijn grijsgroen van kleur waarbij de flanken lichter van kleur zijn dan de rugzijde. In deze fase hebben de rupsen grotere hoeveelheden brandharen, die gegroepeerd zijn in borstels. Deze borstels staan in huidplooien op de rug van de rups, waardoor ze in normale toestand afgedekt zijn. Bij gevaar worden deze huidplooien strak getrokken en "schiet" de rups brandharen af.

In deze fase worden ook grotere, zakvormige nesten gemaakt, die vaak op zonnige plekken van de stam of in de oksels van grotere zijtakken te vinden zijn. De rupsen zakken dus vanuit de boomkronen naar beneden. De rupsen gebruiken hun nieuwe nesten in principe tot en met de popfase. In de spinsels van de nesten zitten nu ook losgelaten brandharen. Nu de rupsen lager in de boom zitten, is de weg naar de bladeren langer. De geleidingsdraad die ze gebruiken van nest naar boomkroon, is veel dikker dan de eerdere geleidingsdraad hoog in de boomkroon en duidelijk zichtbaar. Langs de geleidingsdraden kruipen de rupsen iedere avond richting boomkroon om in de vroege ochtend weer terug te keren via de geleidingsdraden naar het nest.

Aan het einde van deze fase vervellen de rupsen waarbij hun oude huid met brandharen in de nesten achterblijft. Zo raken de nesten steeds voller met brandharen. De vierde rupsfase duurt gemiddeld 12 dagen. Ook hier zijn de weersomstandigheden bepalend voor de snelheid van de ontwikkeling.

Vijfde rupsfase

De rupsen hebben nu een lengte van 26 mm. Het aantal brandharen is sterk toegenomen. De rupsen vergroten hun nesten verder. Er kunnen zeer grote nesten ontstaan met het formaat van een voetbal. Zulke nesten worden gevormd door rupsen uit ei-pakketten die door verschillende vrouwelijke Eikenprocessievlinders zijn afgezet en kunnen meer dan duizend rupsen bevatten. Er is een verschil in vraat waarneembaar tussen de mannelijke en de vrouwelijke rupsen. De eerste groep eet minder en is meer betrokken bij de bouw van de steeds groter wordende nesten.

Soms komt het voor dat de zonkracht te hoog is en de temperatuur in het nest oploopt tot meer dan 32 graden. De rupsen ontvluchten dan hun nest en spinnen een nieuw nest aan de schaduwzijde van de boom. Als het zelfs in de schaduw nog warmer is dan 32 graden, verplaatsen de rupsen zich omlaag om dicht bij de grond of zelfs in de grond een nest te maken.

Bij een normaal temperatuursverloop in het voorjaar, volgt na de vijfde vervelling een zesde rupsfase. Maar als er sprake is geweest van een warm (niet te heet) voorjaar, wordt soms het volgende rupsstadium overgeslagen en gaan de rupsen al aan het einde van dit vijfde larvale stadium verpoppen. Is het echter te warm en zijn de rupsen in een grondnest gekropen, dan gaan ze een rustfase in (zie grondnesten) die een langere periode kan duren. Deze fase duurt gemiddeld 7 dagen in warmere perioden. In koudere zomers kunnen ze soms 14 dagen in het 5de larvestadium blijven.

Zesde rupsfase

In deze laatste larvefase bereiken de rupsen hun maximale lengte van 29-30 mm. In deze fase worden de nesten soms zo ver vergroot dat ze aaneen kunnen groeien tot er “dekens van spinharen” over de boomstammen ontstaan. Aan het einde van deze fase gaan de rupsen verpoppen. Dit doen ze in hun nesten. Tijdens de popfase wordt de rups omgebouwd tot vlinder en kan geen voedsel worden opgenomen. In de nesten blijven de oude vervellingshuid en de brandharen achter. De zesde rupsfase duurt gemiddeld 7 dagen in warmere perioden. Dit rupsstadium kan in koudere voorzomers veel langer duren (19 dagen), maar in warme voorzomers juist nog korter of geheel overgeslagen worden. De rupsen verpoppen dan al aan het einde van de vijfde rupsfase.

Popfase

De verpopping is het proces waarbij de rups langzaam verandert in een vlinder. Het hele lichaam wordt hierbij getransformeerd: de mond delen en het spijsverteringsstelsel veranderen, geslachtsorganen worden aangelegd en het dier krijgt vleugels, zodat actief op zoek kan worden gegaan naar een partner ten behoeve van voortplanting en nieuwe leefgebieden bezet kunnen worden. Tijdens deze “ombouwfase” is de rups immobiel en daardoor kwetsbaar. Bij Eikenprocessievlinders vindt de verpopping plaats binnen de beschermde omgeving van het nest, waarin door alle voorgaande vervellingen inmiddels veel brandharen aanwezig zijn. Indien de temperatuur erg hoog is, maken de rupsen eerst een nieuw nest op de bodem of in de grond. De rupsen spinnen het nest dicht en verstevigen de wand (het nest wordt daardoor grijzer van kleur) alvorens tot verpopping over te gaan. De verpopping vindt plaats in een dun gesponnen pophuid, de zgn. cocon. De poppen zijn door de pophuid zichtbaar en hebben een roodbruine kleur. De popfase duurt gemiddeld 40 dagen, maar ook hier kan de duur sterk variëren, afhankelijk van temperatuur en vochtigheid. Indien het erg warm blijft en de temperatuur daarna sterk daalt, kan de popfase zelfs over het jaar heen getild worden. De pop gaat dan in een lange sluimerfase (zgn. diapauze) en de vlinders komen dan vroeg in het voorjaar tevoorschijn. Het traditionele overlastseizoen kan daardoor anders verlopen (vroegere of latere ontwikkeling van de rupsen).

Onder normale omstandigheden breekt de cocon open zodra de vlinder volledig ontwikkeld is. De mannelijke vlinders komen iets eerder uit dan de vrouwelijke vlinders. Hierdoor wordt de kans op inteelt kleiner.

Vlinderfase

De volwassen vlinders eten en drinken niet. De benodigde voedsel hebben ze in de rupsfase al opgedaan. Afhankelijk van de temperatuur komen de Eikenprocessievlinders eind juli-begin september uit hun cocon. De mannetjes gaan kort na het uitkomen op zoek naar vrouwtjes. Deze kunnen ze gemakkelijk vinden doordat de vrouwelijke nachtvlinder een soortspecifieke geur afscheidt, een zogenaamd feromoon. De mannelijke vlinders hebben sterk vertakte antennes, waarmee ze deze feromonen kunnen waarnemen. Kort na de paring sterven de mannetjes. De vrouwelijke vlinder zet na de paring tot ongeveer 300 eitjes af, maar niet alles op dezelfde plek. Er wordt ongeveer 200- 250 eitjes afgezet en daarna vliegt het vrouwtje verder weg met de resterende eitjes om een nieuwe kolonie te starten. Dat kan kilometers ver zijn van de plek waar ze is uitgekomen. Na afzetting van de resterende eitjes sterft ze. De vlinderfase is dus kort en duurt normaliter slecht ongeveer een week, maar in perioden dat te veel regent en weinig migratie mogelijk is kunnen ze langer in leven blijven. Vooral vlinders die nog niet hebben gepaard kunnen langer overleven als ze niet opgegeten worden door vogels, spinnen en vleermuizen. De vrouwelijke vlinders blijven aanvankelijk rond de “geboortebom” hangen om daar het merendeel van de eitjes af te zetten. Vervolgens vliegen de meeste vrouwtjes met het resterende ei-pakket naar in eikenboom in de verdere omgeving. Geholpen door de wind kan dit zelfs een afstand tot 20 km bedragen. Van de mannelijke vlinders is echter bekend dat ze grote afstanden (tot 50 km) kunnen afleggen. Dit kan te maken hebben met het feit dat de geslachtsratio niet gelijk verdeeld is: uit de

poppen komen dubbel zoveel mannetjes als vrouwtjes. Men veronderstelt dat de mannelijke vlinders daardoor verder vliegen om vrouwtjes te vinden die nog niet gepaard hebben.

In onderstaande tabel zijn de levensfasen van de Eikenprocessievlinder aangegeven, alsmede de tijd waarin veel brandharen aanwezig zijn en er dus sprake is van verhoogde gezondheidsrisico's.

deel van het jaar	leeftijdsfase Eikenprocessievlinder	risico op brandharen
Januari tot half april	Ei	Klein (haren uit oude nesten)
Half april tot eind mei*	Rups stadium 1-2-3	Beperkt
Half mei tot begin juli*	Rups stadium 4-5-6	Zeer groot
Begin juli tot half september	Pop	Groot (haren uit nesten)
Eind juli tot eind september	Vlinder	Groot (haren uit nesten)
Augustus tot januari	Ei	Beperkt (haren uit lege nesten)

* NB. de rupsstadia kunnen wijzigen afhankelijk van het temperatuursverloop in het voorjaar.

Nesten op stammen en nesten in de grond

De locatie van de nesten van Eikenprocessierupsen hangen af van de ontwikkelfase van het dier en de omgevingstemperatuur.

De ei-pakketten en de nesten van de jonge rupsen(rupsfase 1 t/m 3) bevinden zich hoog in de boomkronen, aan het einde van de takken. De rupsen zijn in deze fase nog klein, de loopafstand tot de voedingsbron (uitbottende knoppen en jonge bladeren) is daarom niet zo groot. Als de rupsen groter worden (rupsfase 4 t/m 6) maken ze nieuwe nesten op grotere afstand van de bladeren, meestal kiezen ze als nieuwe nestlocatie grotere tak-oksels of de boomstam. Er ontstaat een dikke geleidingsdraad tussen nest en boomkroon, waarlangs de blinde rupsen op en neer kruipen.

Onder normale weersomstandigheden bevinden de nesten zich aan de zon-beschenen kant van de stam, maar als de temperaturen te hoog oplopen worden nieuwe nesten gemaakt aan de schaduwzijde van de boom en/of dicht bij de grond. Mocht de stam aan deze zijde al bezet zijn of is er sprake van langdurige hoge temperaturen (hoger dan 32° C.) dan kruipen de rupsen in de grond en vormen hier een grondnest waarin ze verpoppen. Afhankelijk van het aanhouden van de hittegolf kunnen de poppen in een langdurige rustfase komen (diapauze) en pas het volgend jaar tevoorschijn komen. Uit recente waarnemingen is vastgesteld dat grondnesten ook gevormd worden bij voedselgebrek of als er een hoge predatiedruk is (de rupsen veelvuldig worden aangevallen). De grond moet wel toegankelijk zijn: indien sprake is van een lage bodemporositeit (zeer vette kleigronden, "Parkgoud", sluitende bestrating) worden er geen grondnesten in de bodem gevormd, maar zijn er nesten bij de stamvoet en in de bermbegroeiing mogelijk. Deze lage nesten vormen een gevaar bij maaiwerkzaamheden (de brandharen worden door het maaien verspreid) en voor (landbouw)huisdieren.

Grondnesten in de bodem zijn moeilijk waar te nemen. Soms is er spinsel zichtbaar bij de stamvoet, maar dit hoeft niet zo te zijn. Een goede aanwijzing voor de aanwezigheid van een grondnest is een forse aantasting van de bladkroon (veel aangevreten blad), zonder dat er volle nesten van Eikenprocessierupsen zichtbaar zijn. Vooral bij jonge, solitair staande bomen met een nog kleine kroon zijn grondnesten bij kaalvraat of bij hoge temperaturen te verwachten.

Gevolgen voor eiken

Bomen kunnen bij zware aantastingen van Eikenprocessierupsen een groot deel van hun vroege blad verliezen. De bomen hebben echter slapende knoppen: deze knoppen lopen uit vanaf eind juni. Deze nieuwe uitgroei wordt Sint-Janslot genoemd. We zien dit ook bij andere bomen die door rupsen aangetast worden, zoals bijv. bij Kardinaalsmuts en Meidoorn (aantasting van Stippelmot). De rupsen

gaan op het moment dat het Sint-Janslot uitloopt in verpopping.

Voor de boom is er dus geen acuut probleem, maar er zijn wel degelijk effecten die wijzen op ondervonden nadeel: het blad dat aan Sint-Jansloten verschijnt is kwetsbaarder voor aantastingen van schimmels zoals Eikenmeeldauw. Het aantal en de grootte van de eikels kan door de vroege kaalvraat sterk afnemen. Als bomen ieder jaar een zware aantasting van Eikenprocessierupsen te verduren krijgen, kan dit hun vitaliteit sterk doen verminderen. De bomen worden dan kwetsbaar voor zwakteparasieten zoals bijv. Honingzwammen.

De rol van natuurlijke vijanden

Tot de natuurlijke vijanden van de Eikenprocessierups behoren verschillende roofinsecten en zangvogels. Tot de roofinsecten behoren diverse soorten kevers (bijv. Lieveheersbeestje, Kleine poppenrover), roofwantsen, oorwormen, roofvliegen, wespen en de larven van sluipvliegen, sluipwespen en gaasvliegen. De zangvogels die Eikenprocessierupsen prederen zijn Koolmees, Pimpelmees, Roodborst, Winterkoning, Huismus, Heggemus, Ringmus, Spreeuw, Merel, Boomkruiper, Boomklever, Grote bonte specht, Gaai, Ekster en Kauw. Bij bosranden kunnen ook schuwere vogels zoals Koekoek, Wielewaal, Kleine bonte specht, Zwarte specht en Zanglijster zich aan de rupsen tegoed doen. Met uitzondering van Koolmees en Boomkruiper prederen de kleinere zangvogels de rupsen alleen in de eerste ontwikkelfases (rupsstadium 1-2-3) wanneer de Eikenprocessierupsen nog weinig brandharen hebben. De grotere zangvogels eten de oudere rupsen. Eikenprocessievlinders worden ook door allerlei zangvogels gegeten. Echter in de periode van de vlucht van de vlinders is er sprake van voldoende voedselaanbod waardoor ze deels de dans ontlopen, mede doordat de vlinders overdag in rust zijn en een goede schuttingskleur hebben. De vlinders worden ook gegeten door vleermuizen, Hoornaarwespen en door spinnen.

Het natuurlijk systeem zit zo in elkaar dat voor ieder exces dat optreedt in principe een oplossing voorhanden is. Sterke toename van de ene soort, leidt tot een toename van predatoren, zodat de eerste soort in aantal afneemt. Bekend is het voorbeeld van de muizen en uilen. In goede “muizenjaren” neemt het aantal uilen toe, vanwege de ruime beschikbaarheid aan voedsel. Als daardoor het aantal muizen afneemt, wordt ook het broedresultaat van de uilen kleiner en neemt het aantal uilen af. Daardoor kan de muizenpopulatie weer groeien. Dit systeem wordt het biologisch evenwicht genoemd en is goed ontwikkeld zodra er sprake is van een grote biodiversiteit.

Helaas is de biodiversiteit in veel eikenlanen niet op orde. De bermen zijn soortenarm en bieden weinig voedsel en weinig dekking. Bovendien is sprake van een monocultuur: we vonden en vinden het immers aantrekkelijk om lanen in te planten met één enkele boomsoort van éénzelfde leeftijdsklasse. Daardoor komen er in dergelijke lanen maar weinig natuurlijke vijanden van Eikenprocessierupsen voor.

In hoofdstuk 5 is aangegeven hoe de biodiversiteit in eikenlanen en de omgeving daarvan te vergroten is, waarmee de rol van natuurlijke vijanden versterkt kan worden.

Verwarring met andere kolonielevende rupsen

Er zijn meer vlindersoorten waarvan de rupsen in kolonies leven. Een veel voorkomende kolonierups in Nederland is de Kardinaalsmutsstippelmot (*Yponomeuta cagnagella*). Deze rups leeft in grote groepen op Kardinaalsmuts. Ook deze rupsen spinnen draden waarmee ze zich beschermen tegen predatoren. De rupsen kunnen Kardinaalsmutsen geheel doen ontbladeren, waardoor er in juni kale struiken zijn die vol zitten met “spinnenrag.” De rupsen zijn echter ongevaarlijk. Aangetaste struiken lopen eind juni opnieuw uit (Sint-Janslot). De rupsen zijn op dat tijdstip in verpopping.

Er komen meer leden van de familie van de stippelmotten (*Yponomeuta*) in Nederland voor, die allemaal genoemd zijn naar de waardplant waarop de rupsen voorkomen: de bekendste zijn de Vogelkersstippelmot, de Meidoornstippelmot, de Appelstippelmot en de Wilgenstippelmot.

Omdat al deze rupsen in groepsverband leven en spinselnesten maken in dezelfde tijd als de Eikenprocessierups, ligt verwarring bij leken op de loer. De rupsen zijn echter ongevaarlijk.

Ook de rupsen van de Ringelrups (*Malacosoma neustria*) zijn ongevaarlijk. De rupsen van deze nachtvlinder komen wel op eiken voor en maken in de eerste rupsstadia ook spinselnesten, waardoor er verwarring met Eikenprocessierupsen kan optreden. Ringelrupsen zijn echter blauwgrijs/leigrijs van kleur en hebben een centrale witte band op de rug met aan weerszijde daarvan 2 zwart/oranje banden. Meest opvallend zijn 2 grote zwarte vlekken op de kop van de rups, die lijken op 2 grote ogen en daarmee predatoren moeten afschrikken. Ringelrupsen zijn bedekt met lange bruine haren, maar ze hebben geen brandharen. De nachtvlinder dankt haar naam aan het ei-pakket, dat als een ring rondom een eikenloot wordt afgezet.

Een wel gevaarlijke kolonierups met spinselnesten is de rups van de Bastaardsatijnvlinder (*Euproctis chrysorrhoea*). De rupsen van deze inheemse nachtvlinder komen vooral voor op de Duindoorn, maar kunnen ook op Eik, Meidoorn, Braam, Iep en Beuk voorkomen. Net als de Eikenprocessierups leeft de rups van de Bastaardsatijnvlinder in kolonies, maken de rupsen spinselnesten en zijn ze uitgerust met irriterende brandharen. In Nederland komt deze soort echter vooral in de kuststreken voor.

Nu nog uitheems, maar sterk in opmars is een andere processierups, de Dennenprocessierups (*Thaumetopoea pityocampa*). Deze rups uit Zuid-Europa is net als de Eikenprocessierups met een noordelijke opmars bezig en is al in het zuiden van België opgedoken. Deze kolonierups komt voor op dennen, maakt spinselnesten en heeft net als de Eikenprocessierups brandharen.

Hoofdstuk 4 Prioritering en bestrijdingskeuze

Inleiding

Met name op de hogere zandgronden komen Eikenprocessierupsen inmiddels in zulke grote aantallen voor dat er veel klachten over brandharen binnenkomen. Gelet op de variatie in soorten en leeftijd van de bomen en de kruidenrijkheid van de bermen, kun je stellen dat de biodiversiteit in veel eikenlanen abominabel is. Het optimaliseren van de biodiversiteit is echter een verhaal van lange adem en zal in sterk verstedelijkte gebieden een moeilijke opgave zijn.

In hoofdstuk 2 is aangegeven dat bestrijding onontkoombaar is, wil men niet wettelijk aansprakelijk gesteld kunnen worden bij gegrond verklaarde klachten.

De gangbare bestrijdingstechnieken zijn in te delen in twee groepen:

- Preventieve bestrijding: hierbij worden de rupsen bestreden alvorens ze zo oud zijn dat ze brandharen hebben ontwikkeld.
- Curatieve bestrijding: hierbij worden nesten met of zonder rupsen vernietigd. De gebeurt in latere ontwikkelfases van de rups, zodra de nesten zich lager in de boom (grotere tak-oksels, op de stam) bevinden en de rupsen al brandharen hebben.

Prioritering op basis van risico-inschatting

Omdat in veel gemeenten de rupsen in grote getale voorkomen, is men vaak gedwongen om een prioritering te maken in de aanpak en de meest urgente plekken met voorrang te behandelen. Deze prioritering is gebaseerd op een risico-inschatting. Deze risico-inschatting bestaat uit 3 onderdelen:

1. Aanwezigheid van veel Zomereiken of Moseiken: de voedselbeschikbaarheid voor EPR
2. Aanwezigheid van veel Eikenprocessierupsen: de plaagdruk van EPR
3. Aanwezigheid van mensen en (landbouw)huisdieren: de verblijfsfrequentie van mens en dier.

Ad 1. De voedselbeschikbaarheid voor Eikenprocessierupsen

Eikenprocessierupsen komen voornamelijk op eiken voor en hebben een voorkeur voor jonge of halfwas exemplaren van Zomereik, Moseik en Wintereik. De vrouwelijke vlinders zetten hun eitjes af op de takken van deze bomen. Bij voedselgebrek of door het uitwaaien van rupsen bij harde wind kan het gebeuren dat Eikenprocessierupsen op andere bomen voorkomen. Toch zal dit altijd maar een klein gedeelte van de populatie zijn en nauwelijks leiden tot overlast. De rups is warmteminnend en daarom zet de vrouwelijke vlinder haar eitjes bij voorkeur af op zon-beschenen eiken. Lange lanen met eiken zijn daarvoor ideaal: er is warmte en heel veel voedsel voorhanden. Bosranden en plantsoenen met eiken (in bijv. stadsparken) vormen andere geschikte locaties.

Indien men bekend is met het lokale bomenbestand, kan op voorhand een inschatting gemaakt worden waar Eikenprocessierupsen kunnen opduiken. Hoe groter het percentage eiken, des te meer kans op de aanwezigheid van Eikenprocessierupsen. Dat wil overigens niet zeggen dat de rupsen niet kunnen voorkomen in situaties waar maar één of enkele eiken staan. Bij solitaire eiken die bijv. op een druk marktplein, naast een verzorgingscentrum, een buurtcentrum of een schoolplein staan, is de kans op Eikenprocessierupsen kleiner maar is het van toch van belang om goed te inspecteren.

Aanwezigheid eiken	Voedselbeschikbaarheid	Kans op EPR
1-3 eiken	klein	laag
<10% bomenbestand ter plekke	matig	matig
10-20% bomenbestand ter plekke	groot	hoog
>20% bomenbestand ter plekke	zeer groot	zeer hoog

Ad 2. De plaagdruk van Eikenprocessierupsen

De mate van aanwezigheid van Eikenprocessierupsen in voorgaande jaren (op basis van meldingen, inzet van bestrijding en vangsten in feromoonvallen) geeft een belangrijke indicatie van de kans dat er overlast van Eikenprocessierupsen te verwachten is. Dit komt, omdat de vrouwelijke vlinders het merendeel van hun eitjes (> 75%) afzet op de geboortebom of de directe omgeving daarvan. Op basis van het aantal nesten dat in het voorgaande jaar gevonden is, wordt wel de volgende inschatting gebruikt:

Aantal nesten per 10 bomen	Plaagdruk
Geen (0)	Nul
Maximaal 1 nest met formaat tennisbal	Laag
2-5 nesten met formaat tennisbal	Matig
>5 nesten met formaat tennisbal 1 of meer nesten met formaat voetbal	Hoog

Ad 3. De verblijfsfrequentie van mens en (landbouw)huisdier

De voedselbeschikbaarheid en de plaagdruk van voorgaande jaren zijn indicatoren die aangeven of er ergens veel Eikenprocessierupsen te verwachten zijn. Of dit daadwerkelijk ook noopt tot de inzet van bestrijdingsmethodieken, hangt af van de derde factor: de aanwezigheid, aantallen en verblijfsduur van mensen en (landbouw)huisdieren op locaties die op basis van bovenstaande 2 indicatoren als hoog risicovol zijn aangeduid. Om dit vast te stellen gaat men uit van 3 verblijfsfrequentieklassen: hoog, matig en laag.

Indien er sprake is van een capaciteitsprobleem in aanpak, kunnen de verblijfsfrequentieklassen hoog en matig nog verder opgesplitst worden:

- In gebieden met een hoog risico wordt dan onderscheid gemaakt in locaties die mensen moeilijk kunnen mijden en locaties waar men de keuze heeft om deze te vermijden als men waarschuwingsslinten en –borden ziet;
- In gebieden met een matig risico kan dan onderscheid gemaakt worden in locaties waar veel mensen komen, maar slechts kortstondig (buiten) verblijven en locaties waar veel minder mensen komen.

In onderstaande tabel zijn de verblijfsfrequentieklassen weergegeven.

Verblijfsfreq.		Redenering	Voorbeelden
Hoog	1	Veel mensen aanwezig en/of mensen verblijven er langdurig	Stads- en dorpscentra met scholen, speeltuinen, woonstraten, zorgcentra, centrale pleinen, winkelcentra, haltes openbaar vervoer, bedrijfsparken.
	2		Drukke (school)fiets- en wandelroutes, hondenuitlaatplekken, campings, dagrecreatie- en evenementterreinen, (sport)parken en kinderboerderijen.
Matig	3	Gebieden waar mensen minder vaak en/of minder lang verblijven	Doorgaande fietsroutes in de bebouwde kom, buitenwijken, industrieterreinen, carpool- en parkeerterreinen.
	4		Doorgaande fietsroutes buiten de bebouwde kom, extensieve bebouwing, maneges, kleinschalig landbouwgebied met veel vee.
Laag	5	Gebieden waar weinig mensen komen en/of kortstondig verblijven	Buitengebied met weinig woningen, doorgaande wegen, bos- en natuurgebieden, grootschalige landbouwgebieden, grote wateren en vaarten.

Uit de combinatie van de voedselbeschikbaarheid, de plaagdruk uit voorgaande jaren en de aanwezigheid van mensen of (landbouw)huisdieren kan een risico-inschatting van te verwachten overlast worden gemaakt. In onderstaande tabel is de gecombineerde risico-inschatting voor te verwachten klachten/overlast aangegeven:

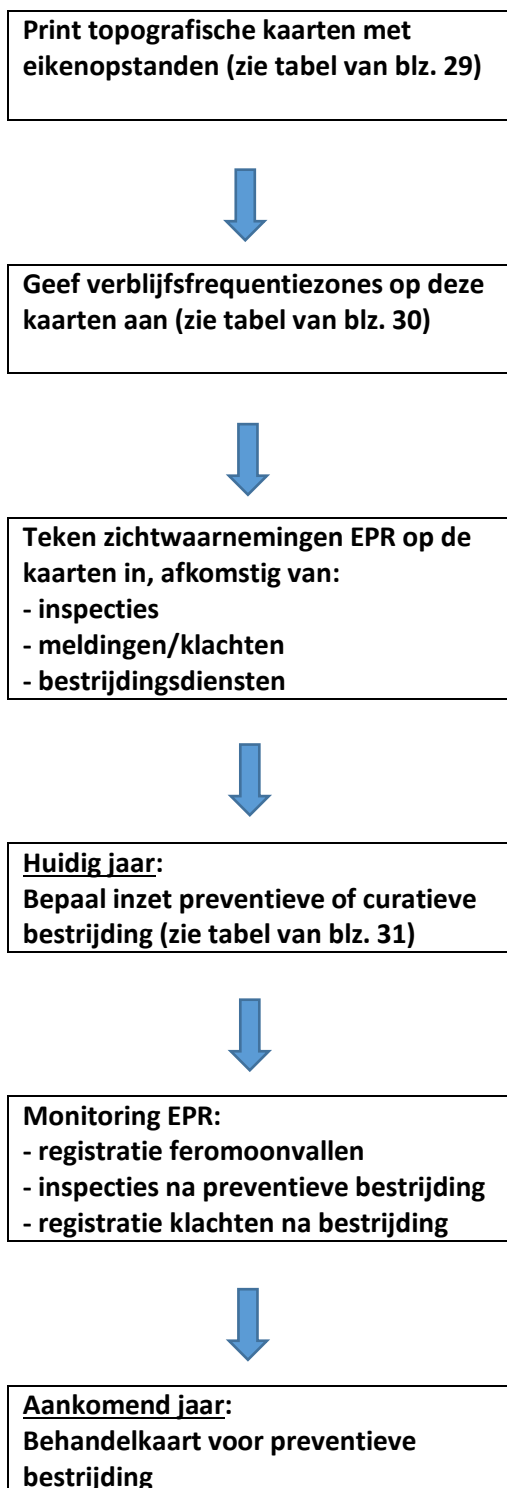
Verblijfsfrequentie mens/dier	Plaagdruk EPR	Aanwezigheid eiken (hoger/lager dan 10% bomenbestand)	Gecombineerde risico-inschatting overlast
hoog	nul	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	laag	lager	Laag risico
		hoger	Matig risico
	matig	lager	Matig risico
		hoger	Hoog risico
	hoog	lager	Hoog risico
		hoger	Hoog risico
matig	nul	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	laag	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	matig	lager	Laag risico
		hoger	Matig risico
	hoog	lager	Matig risico
		hoger	Hoog risico
laag	nul	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	laag	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	matig	lager	Laag risico
		hoger	Laag risico
	hoog	lager	Laag risico
		hoger	Matig risico

Hierna volgt de afweging of men, gelet op de kosten die bestrijding met zich meebrengt en de acceptatienorm van overlast, overgaat tot de inzet van preventieve bestrijding, curatieve bestrijding of, in het geval van een hoge risico-inschatting een combinatie van beide technieken.

Die afweging kan er als volgt uit zien:

Gecombineerde risico-inschatting overlast	Doelstelling	Inzet preventieve bestrijding	Inzet curatieve bestrijding
Hoog risico	Zeer beperkte overlast EPR aanvaardbaar	Indien 20% van de bomen voorgaand jaar is aangetast	Als stamnesten verschijnen, inspectie noodzakelijk
Matig risico	Beperkte overlast EPR aanvaardbaar	Indien 30% van de bomen voorgaand jaar is aangetast	Bij melding van klachten
Laag risico	Enige overlast EPR aanvaardbaar	Indien 40% van de bomen voorgaand jaar is aangetast	Afweging: mate van hinder

Stroomdiagram afwegingskader voor handelen

Hoofdstuk 5 Lange termijnbeheer

Inleiding

De huidige overlast van Eikenprocessierupsen heeft zich sterk kunnen ontwikkelen doordat er veel monotone eikenlanen zijn. Met name op de hogere, droge zandgronden zijn veel Zomereiken aangeplant, omdat deze boomsoort goed presteert op voedselarme grond met een hangwaterprofiel. Vanuit verkeersveiligheid en kostenoptiek bestond het bermbeheer jarenlang uit meermaals maaien of klepelen. Daardoor zijn de bermen kort en soortenarm geworden en is het beeld ontstaan dat deze vorm van bermbeheer een gewenst eindbeeld geeft.

Het gevolg van dit beleid is dat er voor Eikenprocessierupsen veel voedsel aanwezig is, terwijl natuurlijke vijanden zo goed als ontbreken. Dit geldt zowel voor stedelijk gebied (woonwijken, bedrijfsterreinen) als voor het landelijk gebied.

Deze aspecten kunnen wel veranderen, maar dat vraagt om een andere esthetische keuze hoe men tegen de inrichting van lanen en bermen aankijkt. In zijn algemeenheid geldt dat in stedelijk gebied het draagvlak voor een ingrijpende verandering van het bermbeheer en het bomenbestand kleiner zal zijn dan in het landelijk gebied. Daarnaast duurt zo'n omvorming een aantal jaren, vandaar dat we spreken over het lange termijn beheer. Om ermee te starten moet er nu al jaarlijks budget voor beschikbaar worden gesteld.

In de tussentijd zal overlast bestreden moeten worden via de gangbare preventieve en curatieve bestrijdingsmethoden. Daarbij moet met behulp van goede monitoring getracht worden om de nadruk van bestrijding van overlast (curatief) te laten verschuiven naar beheersing (voorkomen van overlast door goede preventieve bestrijding) en uiteindelijk tot beheer van Eikenprocessierupsen.

Aanpassen van het bomenbestand

We vinden het esthetisch mooi als laanbeplanting uit één soort bomen bestaat. Eiken zijn heel geschikt als laanboom, zeker op de hogere, voedselarme zandgronden: ze wortelen diep en drukken daarom het wegdek niet omhoog, ze kunnen luchtverontreiniging goed verdragen en zijn redelijk bestand tegen perioden van droogte. Eiken kunnen oud worden, zijn niet erg ziektegevoelig en goed bestand tegen harde wind en snoeiwerkzaamheden. Daarnaast veroorzaken ze in de regel weinig overlast, zoals bijv. Berken (veel zaad), Populieren (vruchtpluis) en Linden (honingdauw) dat wel kunnen doen. Dit maakt dat er zeer veel Zomereiken zijn aangeplant langs wegen in zowel stedelijk als landelijk gebied. In steden en dorpen zijn soms ook Moseiken (kleiner, smaller) en Amerikaanse eiken aangeplant.

Voor Eikenprocessierupsen zijn zulke eikenlanen een luilekkerland. Er is voedsel in overvloed en door de open standplaatsen staan de bomen vaak in de volle zon, waardoor de ontwikkeling van de warmteminnende Eikenprocessierupsen in het voorjaar voorspoedig verloopt.

Door veel meer variatie in laanbeplanting aan te brengen, loopt zowel het voedselaanbod als het aantal voortplantingslocaties terug. Hierdoor kan de totale populatie aan Eikenprocessierupsen afnemen.

De Amerikaanse arboreticus F. Santamour heeft een richtlijn bedacht die bekend staat als de 10-20-30 diversiteitsrichtlijn van Santamour. De richtlijn richt zich op het voorkomen van ziekten en plagen in bomen. De richtlijn houdt in dat:

- maximaal 10% van het totale bomenbestand van dezelfde soort mag zijn (bijv. Zomereik)
- maximaal 20% van het totale bomenbestand van hetzelfde geslacht mag zijn (andere eiken)
- maximaal 30% van het totale bomenbestand van dezelfde familie mag zijn (de Napjesdragers waaronder naast Eik ook Beuk en Tamme kastanje gerekend worden).

Op plaatsen waar de diversiteitsrichtlijn van Santamour in eikenlanen is toegepast, loopt de overlast van Eikenprocessierupsen inderdaad terug. Het aanpassen van bestaande lanen stuit echter op weerstand en levert hoge kosten op. Het is verstandig om bij vervanging van openbaar groen deze richtlijn toe te passen. In nieuwbouwwijken en bedrijfsterreinitbreidingen kan begonnen worden om de richtlijn toe te passen. Men kan in woonstraten en andere drukke plaatsen veiligheidshalve zelfs uitgaan van een striktere invulling van de diversiteitsrichtlijn van Santamour door een strengere norm van 5-10-20 te hanteren. In nieuwbouwwijken kan buiten wegen en bermten ook meer ruimte gereserveerd worden voor opgaand groen, zoals hagen en struwelen. Daarmee wordt voorkomen dat in woonwijken bouwterreinen geheel bebouwd en bestraat worden, zodat er nauwelijks groen aanwezig is dat voor voedsel en dekking kan zorgen voor allerlei dieren die in stedelijk gebied kunnen leven.

Om bestaande lanen om te vormen is meer tijd en draagvlak nodig. Men kan wel anticiperen op deze omvorming door hier jaarlijks budget voor te reserveren.

Versterking van de biodiversiteit

Een ander aspect van het huidige lanenbeheer is de voorkeur voor gladde, monotone bermten. Bermten worden veelvuldig gemaaid. Deels voor verkeersveiligheid, maar ook omdat veel mensen strak gemaaid bermten er netjes uit vinden zien en men dat dit de standaard behoort te zijn. De biodiversiteit van zulke bermten is echter laag.

Veel natuurlijke vijanden van Eikenprocessierupsen zijn direct of indirect afhankelijk van kruidenrijke bermten met veel bloemen. Sommige soorten, zoals sluipwespen, sluipvliegen en roofwantsen leven als imago (volwassen dier) van nectar en stuifmeel. Ze zetten hun eieren echter af op of in Eikenprocessierupsen, alleen de larve eet de Eikenprocessierups. Zonder bloeiende kruiden in de omgeving zijn deze predatoren niet aanwezig.

Andere roofinsecten leven niet direct van bloemen met nectar en stuifmeel, maar volgen de “planteneters”. Mieren, oorwormen, bidsprinkhanen en roofkevers zoals het Lieveheersbeestje, de Kortschildkever en de Rupsenaaskever, houden zich op in de nabijheid van kruidenrijke, bloeiende bermten waar ze de omgeving afstruinen op zoek naar voedsel.

Gelet op de vroege ontwikkeling van Eikenprocessierupsen in het jaar is het van belang om te zorgen dat er in de periode april – juli bloeiende planten in de berm aanwezig zijn. Bij de selectie van zaden, bollen en knollen moet er, naast de aanwezige grondsoort, rekening gehouden worden met de juiste bloeitijd. Tevens moet men kiezen voor soorten (liefst inheems) die daadwerkelijk insecten aantrekken. Vooral open, ondiepe bloemen zijn belangrijk om roofinsecten te kunnen aantrekken. Het gaat dan met name om schermbloemigen, kruisbloemigen, anjers, ranonkels en composieten.

Spinnen en vogels komen ook op kruidenrijke, bloeiende bermten af. Ze vinden hier voedsel, ook buiten de maanden dat er Eikenprocessierupsen voorhanden zijn. Indien vogels zich kunnen vestigen in de buurt van de bomen en daar broeden, neemt de predatiedruk op de Eikenprocessierupsen enorm toe. Daarvoor is het van belang dat niet alleen de berm soortenrijker wordt, maar dat er in de omgeving ook rustige en beschutte nestmogelijkheden zijn.

In het buitengebied kan dit gerealiseerd worden door meer struweel aan te planten in de omgeving, bijv. in de buitenbermen van fietspaden. Lage heggetjes bieden bijv. geschikte nestlocaties voor Roodborst, Winterkoning en Heggemus. Met agrariërs kan getracht worden om kruidenrijke randen langs akkers, weilanden en sloten aan te leggen, hetgeen past in de streven om te komen tot een meer natuurinclusieve landbouw. Met waterschappen kan overlegd worden om schouwpaden en oevers soortenrijker in te richten door een ander (verschalend) beheer toe te passen.

Daarnaast kunnen er nestkasten opgehangen worden. Hiervoor kan bijv. samenwerking met een lokale natuurvereniging gezocht worden. Zij kunnen adviseren waar en op welke wijze de nestkasten opgehangen moeten worden. Ze kunnen er ook voor zorgen dat de nestkasten iedere herfst gereinigd worden.

Naast overleg en aanpassen van beleidsstandpunten is het van belang om voor de aanleg van kruidenrijke bermen, randen en groene struwelen jaarlijks budget te reserveren.

In meer stedelijke omgevingen kan in bestaande situaties gezocht worden naar overhoeken die met lage dichte struiken ingeplant worden. Bij nieuwbouw moet meer ruimte gereserveerd worden voor groenvoorzieningen.

In dit hele traject is communicatie met omwonenden van belang om draagvlak te krijgen, maar ook om hen te stimuleren om in hun eigen tuin een bijdrage te leveren aan de verhoging van de lokale biodiversiteit. Men kan nestkasten ophangen, maar ook zorgen voor beschutting middels hagen, klimplanten en dichte struiken en voor kruidenrijke borders. Ook (stromend) water in de tuin draagt bij aan verhoging van de biodiversiteit. Mensen moeten leren dat een goede biodiversiteit kan bijdragen aan het voorkomen van plagen en excessen in de natuur en dat ze zelf kunnen bijdragen aan het verhogen van de lokale biodiversiteit. Vermijd echter te hoge verwachtingen: het duurt lang voordat de biodiversiteit zo sterk verbeterd is dat de plaagdruk van Eikenprocessierupsen verdwenen is.

Natuurlijke vijanden

Tot de natuurlijke vijanden van Eikenprocessierupsen behoren onder meer:

Sluipwespen, gaasvliegen, sluipvliegen, zweefvliegen, roofvliegen, wespen, mieren, roofkevers, weekschildkevers (soldaatjes), roofwantsen, (bid)sprinkhanen, oorwormen, spinnen, Koolmees, Pimpelmees, Roodborst, Winterkoning, Heggemus, Ringmus, Boomkruiper, Boomklever, Grote bonte specht, Spreeuw, Merel, Zanglijster, Gaai, Ekster en Kauw. In grote parken, recreatieterreinen en bosranden kunnen daar ook Grote lijster, Koekoek, Wielewaal, Kleine bonte specht en Zwarte specht aan toegevoegd worden.

Deel B: Uitvoeringshandelingen

Hoofdstuk 6 Bestrijding

Inleiding

Er zijn diverse bestrijdingsmethoden om de overlast van Eikenprocessierupsen aan te pakken. De meest gangbare bestrijdingsmethoden zijn preventieve bestrijding met nematoden (aaltjes) of met een bacteriepreparaat en curatieve bestrijding door nesten te verwijderen. Deze twee bestrijdingsmethoden worden hier besproken.

Aangezien de problematiek rond de Eikenprocessierups groot is en er soms een tekort is aan bestrijdingscapaciteit, worden ook andere bestrijdingsmethoden aangeboden. Deze methoden worden hier ook besproken. Ze zijn vaak niet voldoende effectief of moeten nog toegelaten worden door het College voor de toelating van gewasbeschermingsmiddelen en biociden (Ctgb).

De bestrijding van Eikenprocessierupsen dient op de juiste manieren plaats te vinden. Verkeerde ontwikkelstadia van de rupsen, het verkeerd aanbrengen van de middelen of ongunstige weersomstandigheden kunnen leiden tot ongewenste (lage) resultaten. We benadrukken dat bestrijdingsdiensten met aantoonbare deskundigheid en ervaring en effectief bewezen en door het Ctgb toegelaten bestrijdingsmethoden gebruikt moeten worden om tot een goed resultaat te komen.

Preventieve bestrijding

De term preventieve bestrijding heeft betrekking op het moment van bestrijding: deze vindt plaats in de eerste levensfasen van de Eikenprocessierups, waarbij de rups geen of zeer weinig brandharen heeft (rupsfase 1-2-3) en er dus nog geen sprake is van overlast. Door bestrijdingsdiensten zoals groen- en boomverzorgingsbedrijven worden diverse bestrijdingsmethoden aangeboden. Daar zitten methoden bij die gebruik maken van bestrijdingsmiddelen die niet door het Ctgb zijn goedgekeurd of technieken waarvan niet wetenschappelijk is vast komen te staan dat ze echt werken. Wij raden aan om alleen beproefde bestrijdingsmethoden te gebruiken, vanwege kosten, verwachtingen en ecologische impact.

Voor de preventieve bestrijding worden 2 methoden gebruikt: bespuiting van de jonge rupsen met nematoden (*Steinernema feltiae*) en bespuiting van de jonge rupsen met een bacteriepreparaat (*Bacillus thuringiensis*). Wanneer preventieve bestrijding succesvol wordt uitgevoerd, zal er nauwelijks overlast van brandharen ervaren worden, omdat de rupsen niet de levensfase L4 – L5 - L6 bereiken waarin ze brandharen dragen.

Bespuiting met nematoden (productnaam Tp-nema of Entonem)

Nematoden of aaltjes zijn kleine wormachtige diertjes die van nature in de Nederlandse bodem voorkomen. Voor de behandeling van Eikenprocessierupsen wordt de nematode *Steinernema feltiae* gebruikt. Deze nematode leeft in symbiose met een bacterie die er de oorzaak van is dat de rups sterft. De bacterie zorgt voor een darminfectie bij de rups, waardoor de rups stopt met eten en na 5-10 dagen sterft.

Het aanbrengen van nematoden gebeurt door middel van een draagstof die rijkelijk (tot druipends toe) in de gehele boomkronen wordt geblazen met een luchtondersteunende bomennevelsprit (>300 m³ luchtdebiet). Aangezien nematoden bodemdieren zijn, kunnen ze buiten de bodem maar gemiddeld 2 à 3 uur in leven blijven. Ze drogen gemakkelijk uit en sterven snel bij blootstelling aan UV-licht. De bespuiting met nematoden dient daarom plaats te vinden in de avond en nacht, bij een temperatuur van minimaal 4° C., lage windsnelheden (minder dan 3m/sec) en zo goed als droge weersomstandigheden, omdat de nematoden bij regen van de takken spoelen.

Hoge luchtvochtigheid en zachte motregen werken echter positief omdat de nematoden dan minder snel uitdrogen. Gezien de korte werkingsduur van de nematoden en de weersomstandigheden optimaal moeten zijn voor een hoog resultaat, kan de effectiviteit lager uitvallen dan verwacht. Het is daarom wenselijk om de bespuiting na een week nogmaals te herhalen.

De nematoden dringen de rupsen binnen via mond, anus en stigmata (ademsopeningen). Door de opgelopen darminfectie stoppen de rupsen met eten en sterven in hun nest. In de kadavers ontstaat een nieuwe generatie nematoden die naar de dichtstbijzijnde rupsen kruipen. Voorwaarde is dat het op dat moment vochtig en donker is. Als de nieuwe generatie nematoden geen nieuwe gastheren vindt, zullen ze sterven.

De nematoden dringen ook bij andere insecten met een zacht lijf binnen, zoals rupsen van andere vlinders. Deze soorten kunnen echter worden ontzien door de bespuiting zeer vroeg in het seizoen te laten plaatsvinden (EPR-rupsstadium 1 en 2), als rupsen van andere vlinders nog niet of slechts in kleine aantallen aanwezig zijn. Door het Kenniscentrum Processierups wordt ieder jaar bekend gemaakt wanneer de eerste Eikenprocessierupsen zijn waargenomen in Nederland, via de website Nature today. Binnen een week na deze melding kan de eerste toepassing van de nematoden plaatsvinden bij geschikte weersomstandigheden. Nematoden zijn niet schadelijk voor mensen en voor andere dieren dan vlinders.

Na de bespuiting(en) moet worden bekeken hoeveel Eikenprocessierupsen nog tot ontwikkeling komen. Als het resultaat lager is dan 80%, moet in het volgend jaar de dosis nematoden verhoogd worden of gekozen worden voor een bespuiting met een bacteriepreparaat.

Samenvattend

- + Redelijk selectief middel, door vroege toepassing (EPR-rupsstadium 1 en 2) kan schade aan andere rupsen voorkomen worden;
- + De nematoden brengen buiten andere rupsen en “soft body-insecten” geen schade aan voor andere dieren en voor de mens;
- + Bespuiting met nematoden die goed wordt uitgevoerd, leidt ertoe dat er minder Eikenprocessierupsen uitgroeien tot vlinder. Daardoor is er in het volgend jaar minder overlast te verwachten;
- Het middel moet 's avonds en 's nachts met een luchtondersteunende bomennevelspuit (>300 m³ luchtdebiet) worden aangebracht, dit levert 's nachts geluidhinder op;
- Het middel is alleen effectief als het onder gunstige weersomstandigheden (temperatuur >4° C., windsnelheid <3 m/sec, geen regen) wordt aangebracht;
- De nematoden leven buiten de rupsen maar maximaal 3 uur, daarom is het raadzaam om op plekken met een hoge prioriteit de bespuiting na een week te herhalen. Dit betekent dat er twee maal 's nachts sprake is van geluidhinder en verstoring.

Bespuiting met bacteriepreparaat (productnaam Xen Tari WG, Turex WG/spuitpoeder en Florbac)

Bij dit bestrijdingsmiddel worden bacteriën van de stam *Bacillus thuringiensis* (*Bt*) *aizawai* in de boomkronen gespoten met een luchtondersteunende boomnevelspuit (>300 m³ luchtdebiet). Het is daarbij de bedoeling dat de bacteriën op het jonge blad van eiken belanden. Spuitmiddel dat direct op de rupsen belandt, heeft geen effect. Doordat de Eikenprocessierups van de bladeren eet, krijgt het dier de bacteriën binnen. De bacteriën scheiden een schadelijke stof af die het darmkanaal van de rupsen aantast. De rupsen stoppen met eten en sterven na 2 tot 10 dagen. Voor een goed effect moeten de bomen een bladontplooiing van 40-50% hebben. Als er te vroeg wordt gespoten en er nog weinig bladontplooiing is, zijn er naderhand teveel onbehandelde bladeren beschikbaar en neemt slechts een deel van de rupsen de bacteriën op.

Dit middel is biologisch afbreekbaar door UV-licht en afspoeling door regen. Maar het is beduidend persistenter dan de nematodenpreparaten: afhankelijk van de weersomstandigheden blijft het middel 1-7 dagen effectief. Daar waar het middel tegelijkertijd wordt aangewend met een UV-

beschermer, kan de werking van het bacteriepreparaat worden verlengd tot 14 dagen.

Daarnaast kan het wenselijk zijn om de bespuiting te herhalen indien de weersomstandigheden bij de eerste spuitronde ongunstig waren.

Het middel kan zowel overdag als 's nachts worden opgebracht. Tijdens en tot een uur na de bespuiting mag het niet regenen en niet te hard waaien (minder dan 3m/sec). Een optimale werking wordt verkregen bij een dagtemperatuur van 15° C. omdat de Eikenprocessierupsen bij deze temperatuur hard groeien en veel eten.

Na de bespuiting moet worden bekeken hoeveel Eikenprocessierupsen nog tot ontwikkeling komen.

Als het resultaat lager is dan 80%, moet goed onderzocht worden waarom het resultaat tegenvalt: bij een juiste uitvoering met het bacteriepreparaat mag het resultaat niet lager dan 80% zijn.

Ook dit middel tast rupsen van andere vlindersoorten aan, maar heeft geen effecten op andere insectensoorten. Door de vroege aanwending kan schade aan andere vlindersoorten zoveel mogelijk worden voorkomen.

Let op: in vogelrijke gebieden is het niet aan te raden om het bacteriepreparaat breed te gebruiken.

Omdat dit middel ook andere rupsen doodt, kan hierdoor met name in het voortplantingsseizoen van vogels een tekort aan voedsel ontstaan. Het is daarom ook niet verstandig om nestkasten op te hangen in lanen waar alle bomen preventief behandeld worden met een bacteriepreparaat.

Samenvattend

- + Redelijk selectief middel met hoge effectiviteit, door vroege toepassing (EPR-rupsstadium 2 en 3) kan schade aan andere rupsen voorkomen worden;
- + Het middel kan zowel overdag als 's nachts aangewend worden met een luchtondersteunende bomennevelspuit (>300 m³ luchtdebiet);
- + De bacteriën brengen buiten andere rupsen geen schade aan voor andere dieren en mensen. Wel kan er tijdens bespuitingen huid- of oogirritatie optreden bij blootstelling aan het middel. Beschermende middelen (maskers, beschermende kleding) wordt aangeraden;
- + Bespuiting met een bacteriepreparaat die goed wordt uitgevoerd, leidt ertoe dat er minder rupsen uitgroeien tot vlinder. Daardoor is er in het volgend jaar minder overlast te verwachten;
- Het middel moet worden aangebracht als de bladontplooiing van de eiken 40-50% is. Bij een te vroege behandeling lopen naderhand teveel onbehandelde bladeren uit;
- Het middel moet bij gunstige weersomstandigheden (windsnelheid <3 m/sec, geen regen, optimale temperatuur 15° C.) worden aangebracht;
- Het middel blijft 1-7 dagen actief, soms nog langer met een UV-beschermer. Bij veel neerslag is het raadzaam om op plekken met een hoge prioriteit de bespuiting na een week te herhalen;
- Het middel is zeer effectief en kan bij vogels tot voedseltekorten leiden in de broedperiode.

Randvoorwaarden voor preventieve bespuiting

Zowel bespuitingen met nematoden als met een bacteriepreparaat kunnen ook leiden tot aantasting van rupsen van andere dag- en nachtvlindersoorten. Het risico hierop is met nematoden het kleinst, omdat dit middel al heel vroeg in het seizoen kan worden toegepast. Bij toepassing van het bacteriepreparaat moet worden gewacht op het moment dat de eiken 40-50% bladontwikkeling hebben. Dat valt enkele weken later in het seizoen, waardoor de kans op schade aan andere rupsen dan Eikenprocessierupsen groter is.

Er dient dan ook een check plaats te vinden of er beschermde vlindersoorten aanwezig zijn in of direct nabij de bomen (beschermde rupsen kunnen ook in de onderbegroeiing zitten) en door verwaaiing van het middel geraakt worden. Hiervoor maakt de Vlinderstichting per gemeente beheerkaarten met daarop de verspreiding van beschermde vlindersoorten. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen ernstig bedreigde soorten waarvoor ontheffing nodig is bij verstoring of aantasting van leefgebied (zgn. passief beschermde soorten) en bedreigde soorten waarbij bestrijden een negatief effect op de instandhouding van de soort heeft (zgn. actief beschermde soorten).

De Wet Natuurbescherming (Wnb) regelt de bescherming van inheemse planten en dieren en hun leefomgeving. Het preventief bespuiten van eiken waarin EPR-rupsen aanwezig of verwacht worden, kan strijdig zijn in relatie tot de wet. Dit betekent echter niet dat er geen mogelijkheden zijn tot handelen.

De wet voorziet hierin indien aangetoond kan worden dat sprake is van een Erkend belang (zie hoofdstuk 2). Hiertoe behoort het goed onderbouwde risico op ernstige gezondheidsklachten, waarbij afdoende alternatieve maatregelen ontbreken. De aanvrager dient aan te geven dat hij zo zorgvuldig mogelijk tewerk gaat om zo weinig mogelijk schade aan beschermde soorten te veroorzaken. Terughoudendheid is dus van belang op locaties waar waarnemingen van beschermde dag- en nachtvlinders bekend zijn.

Daarnaast kunnen andere inheemse soorten tijdens de behandeling verstoord worden. De bespuiting vindt plaats met een luchtondersteunende bomennevelsprit met een vermogen van tenminste 300 m³ luchtdebiet. Andere boombewonende soorten (kevers, spinnen, zangvogels, eekhoorns, vleermuizen) of hun nesten kunnen bij de bespuitingen geraakt of verstoord worden. De Wnb schrijft voor dat zo zorgvuldig mogelijk gehandeld moet worden om verstoring zoveel mogelijk te voorkomen (het Zorgvuldigheidsbeginsel). Deskundige bedrijven werken meestal met een zgn. gedragscode. Door het opvolgen van de werkwijze die in deze gedragscode staat, wordt verstoring van beschermde soorten tot een aanvaardbaar niveau beperkt.

Curatieve bestrijding

Curatieve bestrijding (ook wel reactieve bestrijding) is het wegnemen van Eikenprocessierupsnesten in de grotere tak-oksels, op de boomstammen, de stamvoet, op of in de grond. Curatieve bestrijding vindt plaats in de rupsfase 4-5-6, de rupsen hebben in dit stadium brandharen. Curatieve bestrijding leidt echter niet alleen tot het beperken van overlast van brandharen, het zorgt er ook voor dat het aantal vlinders afneemt, waardoor er minder eitjes afgezet kunnen worden. Daardoor zijn er in de volgende jaren minder rupsen te verwachten. Als positief aspect kan genoemd worden dat er geen andere vlinders of andere diersoorten geraakt worden. Dat maakt dat deze bestrijdingsmethode kan worden toegepast in hoog risicogebieden waar ook bedreigde vlindersoorten voorkomen.

Curatieve bestrijding kan op zichzelf staan, maar ook in combinatie met preventieve bestrijding toegepast worden. Het is dan aanvullend en kan bijvoorbeeld worden ingezet in gebieden met een hoge risico-inschatting (veel mensen aanwezig) of als gevolg van meldingen van zichtwaarnemingen, klachten van overlast of bij uitgewaaide of weggeregende nesten.

Daarnaast kan curatieve bestrijding ook nog later in het seizoen plaatsvinden. Men vernietigt dan weliswaar geen rupsen, maar wel de lege nesten waarin de brandharen zijn achtergebleven. Het overlast gevende seizoen kan hiermee verkort worden.

Een voordeel van curatieve bestrijding is dat het gehele nest met alle rupsen en brandharen verwijderd wordt. Een nadeel is echter dat heel goed gekeken moet worden of alle nesten meegenomen zijn en er niet ergens een nest over het hoofd wordt gezien. Een ander nadeel is dat het een arbeidsintensieve en trage bestrijdingsmethode is, en daardoor vrij kostbaar. Daarnaast kan het voorkomen dat nesten niet goed te bereiken zijn, omdat ze bijvoorbeeld te hoog in de boom zitten of dat de aangetaste boom op een moeilijk te benaderen plek staat (bijv. in een achtertuin waar een hoogwerker niet kan komen). Kiest men enkel voor curatieve bestrijding, dan kan er sprake zijn van overlast door brandharen, alvorens alle rupsen en nesten curatief verwijderd zijn.

Er zijn twee methoden van curatieve bestrijding:

1. Fixeren van het nest met lijmspray en vervolgens wegplukken;
2. Wegzuigen van nesten met een industriële zuiger.

Beide methoden hebben als nadeel dat de bestrijders risico's lopen vanwege de aanwezige brandharen in de (oude) nesten. Het moet dus gebeuren door ervaren bedrijven met voldoende

deskundigheid en met goede apparatuur. De Arbowetgeving vereist bovendien dat er gewerkt wordt met beschermende kleding en maskers. Juist in warme zomermaanden kan dit als vervelend worden ervaren. Daarnaast is er een probleem met de verwerking van verwijderde nesten en overig afval (beschermende pakken, e.d.). De huidige capaciteit daarvoor is te klein.

Samenvattend

- + Curatieve bestrijding kan (evt. in combinatie met preventieve bestrijding) er voor zorgen dat het aantal vlinders afneemt, waardoor er in de volgende jaren minder overlast te verwachten is;
 - + Het gehele nest kan worden weggehaald, waardoor de aanwezige rupsen en het aantal brandharen direct wordt teruggedrongen;
 - + Oude nesten met brandharen kunnen verwijderd worden, zodat het overlastseizoen korter wordt
 - + De bevolking / klachtmelder ziet dat er daadwerkelijk gehandeld wordt;
 - + Er is geen schadelijk neveneffect op andere vlinders, curatieve bestrijding kan dus ook worden ingezet op locaties waar bedreigde vlindersoorten voorkomen;
-
- Het wegnemen van de nesten moet gebeuren met beschermende kleding en maskers. Dit maakt het werk lastig, zeker onder warme zomerse omstandigheden;
 - Curatieve bestrijding is arbeidsintensief, verloopt traag en daardoor duur en niet geschikt bij sterk aangetaste bomen;
 - Als de curatieve bestrijding volgt op meldingen van klachten, waarnemingen of inspecties, is het moeilijk om vooraf te bepalen welk budget men nodig heeft. Preventieve bestrijding kan beter begroot worden, zeker als er een goede registratie van de aanwezigheid van Eikenprocessierups is;
 - Omdat er al brandharen aanwezig zijn en vaak wordt ingegrepen na meldingen/klachten, wordt curatieve bestrijding als een niet-alerte dure noodmaatregel gezien;
 - Indien er geen preventieve bespuiting is geweest, moet heel goed geïnspecteerd worden of alle nesten meegenomen worden en er geen over het hoofd worden gezien;
 - De weggenomen nesten moeten zorgvuldig afgevoerd en vernietigd worden;
 - Ook bij curatieve bestrijding geldt dat boombewonende fauna zoals zangvogels, vleermuizen of eekhoorns verstoord kan worden door de aanwezigheid van mensen en het geluid van een industriële zuigmachine. Net als bij preventieve bestrijding geldt ook bij curatieve bestrijding dat zo zorgvuldig mogelijk gehandeld moet worden om strijdigheid met de Wnb te voorkomen en dat het werken met een gedragscode aangeraden wordt.

Afvoer materiaal

Het materiaal dat vrijkomt bij curatieve bestrijding wordt beschouwd als gevaarlijk afval. De inzameling, afvoer en verwerking van dit materiaal valt daarom onder de Wet Milieubeheer. Voor gevaarlijk afval moeten strikte regels worden gevolgd, die hieronder staan beschreven.

Het afval van curatieve bestrijding bestaat uit:

1. Persoonlijke beschermingsmiddelen, zoals beschermende overalls, handschoenen, etc.;
2. Overig materiaal, zoals markeringslinten, verwijderingsmateriaal, etc.;
3. Droog dierlijk afval: rupsen of poppen, lege cocons, brandharen, spinseldraden en nesten van Eikenprocessierupsen;
4. Nat dierlijk afval: rupsen of poppen, lege cocons, brandharen, spinseldraden en nesten van Eikenprocessierupsen die in water zijn gebracht of lang zijn blijven liggen (ontbinding).

Naar aanleiding van problemen rond de afvoer en verwerking van EPR-afval heeft het ministerie van LNV een protocol laten opstellen, dat regels stelt voor de afvoer van droog EPR-afval (Protocol aangaande opslag, transport en verwerking van Eikenprocessierupsenafval, 22 juli 2019). Voor nat EPR-afval zijn nog geen regels opgesteld, naar verwachting gaat dit wel op korte termijn gebeuren.

Gebruikte persoonlijke beschermingsmiddelen zoals wegwerp-overalls, -handschoenen en overig materiaal dienen in goed afgesloten zakken of containers te worden verzameld om vervolgens in een verbrandingsoven vernietigd te worden. De toegestane verpakkingsmiddelen voor het verzamelen van dit afval zijn:

- * 60/200 liter kunststof vaten met een draaidop, afsluitdop of deksel. Na vulling dient de dop of deksel gefixeerd te worden met ducttape.
- * goed afsluitbare dubbelwandige 1m³ "asbest"-big bags met goed afsluitbaar schort, staande op een pallet (éénmalig gebruikt). De zakken mogen tot maximaal 50% worden gevuld en moeten vervolgens met een zwanenhalswikkeling worden gefixeerd (met ducttape).

Het EPR-materiaal wordt in dubbel verpakte kunststof zakken of kleine boxen verpakt, die op hun beurt in de grote kunststof vaten of de big bag worden verzameld. Zakken en kleine boxen mogen niet samen in de big bag worden verzameld. Als de grote kunststof vaten of de big bags gevuld zijn, wordt aan de buitenzijde de *Euralcode 200203* en de aanduiding "*Irriterend Eikenprocessierups afval*" aangebracht. De grote vaten worden op pallets gestapeld op zodanige wijze, dat de opschriften leesbaar zijn. Vervolgens worden de vaten gefixeerd met wikkelfolie.

Als de bestrijder de pallets wil vervoeren dient hij te beschikken over een *VIHB-nummer* en bij de verwerker een *afvalstroomnummer* aan te vragen. Het afvalstroomnummer borgt de herkomst en samenstelling van het afval, de ontvangstpartij en de verwerkingsprocedure. De vervoerder mag het materiaal alleen vervoeren indien een (*digitale*) *begeleidingsbrief* voorzien van Euralcode en afvalstroomnummer kan worden overlegd. Deze pallets kunnen nu worden vervoerd naar een afvalverwerker of tijdelijk worden opgeslagen op een afgesloten bedrijfsterrein. Het vervoer dient plaats te vinden in een gesloten wagen, waarbij de pallets niet gestapeld mogen worden. Bij de afvalverwerker ontvangt de vervoerder een zgn. *stortbon*. Deze stortbon dient de vervoerder te overhandigen aan de bestrijder, deze dient op zijn beurt de stortbon te overhandigen aan de opdrachtgever (de eigenaar van de bomen), zodat er bewijs is dat het afval correct is verwerkt.

Er zijn op dit moment 2 afvalverwerkers die droog EPR-afval verwerken:

- het bedrijf ZAVIN in Dordrecht accepteert afgesloten vaten
- het bedrijf HVC in Alkmaar accepteert afgesloten big bags

Het dierencrematorium De Breborgh in Bentelo accepteert ook goed afgesloten droog dierlijk afval.

De nesten dienen dan in afgesloten dubbelwandige niet-kunststof zakken te zitten (check).

De persoonlijke kunststof beschermingsmiddelen kunnen er echter niet verwerkt worden.

Daarnaast is er op dit moment geen goed oplossing voorhanden voor het afvoeren van nat dierlijk afval. Met deskundigen wordt op Rijksniveau onderzocht hoe nat dierlijk Eikenprocessierups-afval verantwoord verwerkt kan worden.

Alternatieve bestrijdingstechnieken

Diverse andere bestrijdingstechnieken worden aangeboden, teneinde de overlast van Eikenprocessierupsen te verkleinen. Tot deze bestrijdingstechnieken behoren: preventieve bestrijding door inzet van chemische bestrijdingsmiddelen, knoflook-/ui-preparaten, lijmbanden, zakvallen, branden van nesten en feromoonvallen.

Bestrijding met chemische bestrijdingsmiddelen wordt ten stelligste afgeraden. Deze middelen zijn niet selectief en doden veel andere insecten, waaronder de natuurlijke bestrijders van Eikenprocessierupsen. Daarnaast zijn veel van deze middelen verboden voor aanwending in de openbare groene ruimte, waar veel mensen verblijven. Ze mogen niet toegepast worden voor Eikenprocessierupsbestrijding.

Er zijn ook middelen voorhanden op basis van knoflook- en ui-extracten. Deze middelen missen een Ctbg-goedkeuring en wetenschappelijk en goed aantoonbaar bewijs dat deze middelen daadwerkelijk Eikenprocessierupsen doden, is niet voorhanden.

Lijmbanden en zakvallen dienen te worden geplaatst nadat de Eikenprocessierupsen grotere nesten hebben gemaakt in de grotere tak-oksels en op de boomstammen (rupsfase 4-5-6). De rupsen kruipen dan 's nachts naar de boomkruin en kunnen dan via lijmbanden en zakvallen gevangen worden. Echter, bij toepassing van lijmbanden zullen vastgehechte rupsen hun brandharen loslaten, waardoor de overlast sterk kan toenemen. Daarnaast kruipen passerende rupsen over de vastgeplakte exemplaren heen, zodat slechts een deel van de populatie aan Eikenprocessierupsen wordt gevangen.

Zakvallen blijken voor Eikenprocessierupsen niet te voldoen. Deze zakvallen zijn ontwikkeld voor Dennenprocessierupsen, die hun popstadium in een grondnest doorbrengen. De zakvallen worden hiervoor onder aan het stam gehangen, waarna de Dennenprocessierupsen in de vallen terecht komen. Omdat ze neerwaarts willen gaan en de zakken voor de helft gevuld zijn met grond, blijven ze in de zakvallen zitten. Eikenprocessierupsen maken in principe geen grondnesten (tenzij het heel warm is) en kruipen dus ook uit de zakvallen, indien ze daar onverhoopt in terecht komen. Er zijn de afgelopen jaren onderzoeken uitgevoerd naar de effectiviteit van zakvallen voor Eikenprocessierupsen. Ze blijken echter niet te werken.

Nesten van Eikenprocessierupsen die zich op de boomstam of in de grotere tak-oksels bevinden (rupsfase 4-5-6) kunnen ook bestreden worden door ze weg te branden. Het probleem hierbij is echter dat de rupsen onmiddellijk hun brandharen wegschieten, zeker als de verbrandingstemperatuur niet hoog genoeg is. Door de opwervelende warmte komt een deel van de brandharen in de omgeving terecht. Daarnaast kan er schade aan de boom ontstaan. Deze methode wordt daarom ernstig afgeraden.

Feromoonvallen worden gebruikt om mannelijke vlinders te vangen. Ze worden vooral ingezet voor monitoringsdoeleinden en geven een beeld van de populatiegrootte van Eikenprocessievlinders op een bepaalde plek.

In de vallen zit een soortspecifieke lokstof (feromoon), die de vrouwelijke vlinders afscheiden zodat de mannelijke vlinders naar hen toekomen om te kunnen paren. De vallen worden in de bomen gehangen tijdens de verpoppingsfase. In de vallen zit een hogere dosis feromoon dan de vrouwelijke vlinders afscheiden, waardoor veel mannetjes de voorkeur voor feromoonvallen geven. Gevangen mannetjes kunnen niet deelnemen aan de voortplanting. Hierdoor wordt de kans op bevruchte eitjes kleiner.

Een nadeel is echter dat er heel veel mannelijke vlinders moeten worden weggevangen om te voorkomen dat vrouwelijke vlinders kunnen paren. In gebieden met een lage bezetting aan Eikenprocessierupsen zou deze milieuvriendelijke methode misschien voldoende soelaas kunnen bieden. Onderzoek moet uitwijzen of dit het geval is. Vooralsnog zijn de feromoonvallen door het Ctbg niet erkend als bestrijdingsmethode.

Tijdstip van bestrijding

Om tot een gunstig resultaat te komen is het belangrijk om op de juiste momenten preventieve of curatieve bestrijding toe te passen.

In onderstaande tabel is aangegeven wat de geschikte periode is om te handelen.

Nogmaals wordt met klem gesteld dat de weersomstandigheden een zeer grote invloed hebben op de snelheid waarmee de rupsen zich ontwikkelen. Het moment van uitkomen van de eitjes kan per jaar heel verschillend zijn, afhankelijk van de temperaturen in de vroege voorjaarsmaanden. Het Kenniscentrum Processierups laat daarom jaarlijks een bericht uitgaan zodra Eikenprocessierupsen ergens zijn gesignaleerd. Dit bericht wordt geplaatst op de website van Nature Today. Daarbij kan gesteld worden dat de uitkomstdatum van de eieren in Overijssel gemiddeld 1 week later is dan in Zuid-Limburg.

N.B.: De variatie in uitkomstdatum maakt dat de aangegeven “behandelperioden” in onderstaande tabel vrij breed zijn. Een goede lokale inspectie bij enkele bomen en het monitoren van de bladontwikkeling van de eiken is een belangrijke en feitelijk onmisbare aanscherping van de genoemde behandelperioden in onderstaande tabel, om per jaar de juiste ontwikkeling van Eikenprocessierupsen te kunnen inschatten.

handeling	jan	feb	mrt	apr	mei	jun	jul	aug	sep	okt	nov	dec
Inspectie naar aanwezigheid rupsen												
Bestrijden met nematoden												
Bestrijden met bacterie-preparaat												
Curatief (verwijderen nesten)								*	*			
Inspectie aanwezigheid nesten/-restanten								*	*	*		

* lege (oude) nesten of uitgewaaide of weggeregende nestrestanten

Hoofdstuk 7 Monitoring

Inleiding

De aanpak van Eikenprocessierupsen kan sterk verbeteren door een goede monitoring op te zetten. Deze monitoring dient vorm te krijgen door op (digitale) kaarten aan te geven waar Eikenprocessierupsen voorkomen en in welke hoeveelheden (aan de hand van nesten). Deze gegevens kunnen verzameld worden via inspectie, klachtenregistratie, van bestrijders en met feromoonvallen. Door deze gegevens op kaart te zetten kan een inschatting worden gedaan waar de komende jaren Eikenprocessierupsen te verwachten zijn. Op deze plekken kan vervolgens een intensieve(re) bestrijding plaatsvinden, waardoor de plaagdruk op den duur zal verminderen.

Inzicht in het bomenbestand

De basis voor een goede monitoring ligt bij digitale registratie (liefst op kaarten) van eiken. Hiermee wordt duidelijk waar de mogelijke voedselbronnen voor Eikenprocessierupsen gelegen zijn. Door op deze kaarten aan te geven welke bomen daadwerkelijk bezet zijn met Eikenprocessierupsen, ontstaan er kaarten waarmee men kan voorspellen waar de komende jaren overlast te verwachten is. De vrouwelijke vlinder zet immers het merendeel (> 75%) van de eitjes af op de eik waar ze als rups ook op aanwezig was, of een eikenboom in de directe omgeving.

De gegevens over aanwezigheid van Eikenprocessierupsen kan van diverse bronnen afkomstig zijn:

- van inspecties in gebieden met een hoog risico;
- van meldingen of klachten van overlast;
- van bestrijdingsdiensten;
- van feromoonvallen.

Het is van belang om al deze gegevens in het digitale registratiesysteem te vermelden. We raden aan om dit op (digitale) kaarten te doen, zodat een visueel inzichtelijk beeld ontstaat. Hiervoor is het handig als het bomenbestand op (digitale) kaarten kan worden gezet, waarbij de eiken gemarkeerd worden. Door inspecteurs en bestrijdingsdiensten deze (digitale) kaarten of uitsneden daarvan mee te geven, kan in het veld een goede registratie worden uitgevoerd. De inspecteurs en bestrijders kunnen aangetaste bomen op de (digitale) kaarten markeren.

Bij meldingen of klachten van overlast dient het adres of de GPS-coördinaten te worden vastgelegd. De meldingen dienen geverifieerd te worden door een inspecteur, die de gegevens op kaart kan intekenen.

Het maken van behandelkaarten

Alle vindplaatsen van Eikenprocessierupsen die uit inspecties, meldingen, preventieve en curatieve bestrijding naar voren zijn gekomen, moeten op de (digitale) kaarten worden vastgelegd. Vervolgens kunnen deze kaarten vergeleken worden met de risico-inschatting en prioriteitstelling die men wil hanteren (zie hoofdstuk 4). Nu kan besloten worden op welke locaties voor het komend jaar extra inspectie en preventieve of curatieve bestrijding nodig is. Dit kan eveneens op (digitale) kaarten aangegeven worden. Zo ontstaan er "behandelkaarten" waarmee de aanpak van Eikenprocessierupsen effectiever kan worden uitgevoerd. Door stelselmatig deze vorm van monitoring door te voeren, wordt de aanpak gericht en effectiever. Dat kan uiteindelijk leiden tot minder kosten en tot reductie van het aantal klachten en ervaren overlast. De behandelkaarten vormen een sleutelrol in de aanpak van Eikenprocessierupsen.

Het markeren van aangetaste bomen

Wanneer tijdens reguliere inspecties of na een melding door particulieren de aanwezigheid van Eikenprocessierupsen wordt geconstateerd, kunnen bomen gemarkeerd worden, zodat bestrijdingsdiensten de aangetaste bomen herkennen. In Europees verband is afgesproken om hiervoor gekleurde punaises te gebruiken. Ieder jaar is er een andere kleurcode. Voor de komende jaren zijn deze kleurcodes geel (2020), rood (2021), wit (2022) en blauw (2023). Door het toepassen van deze markering is het verloop van aantasting in de bomen na bestrijding vast te stellen.

Jaarlijkse rapportage

Voor de continuering van een doelmatige aanpak is het raadzaam om ieder najaar een evaluatie te houden. Daarmee krijgt men inzicht in de tendens van de aanwezigheid van Eikenprocessierupsen bij de gekozen wijze van bestrijding. Door een schriftelijke rapportage op te stellen, kan men ook verantwoording afleggen naar het bestuur van de organisatie.

In de rapportage dienen in ieder geval de volgende onderdelen te zijn opgenomen:

*** aspecten betreffende de interne organisatie:**

- uitgevoerde bestrijdingsmethoden: omschrijving van soort bestrijding, locaties en aantal acties;
- resultaten van inspecties, voor en na bestrijdingsacties en conclusies hieruit (effectiviteit van bestrijding);
- een inschatting van de populatiegrootte door monitoring met feromoonvallen uit te voeren;
- overzicht van communicatie-acties;
- overzicht van meldingen en klachten;
- overzicht van kosten;
- conclusies over de aanpak;
- actiepunten voor het komende jaar;

*** aspecten betreffende samenwerking met andere organisaties:**

- afstemming met marktpartijen: opdrachtverlening, verwachtingen, verloop, resultaten, etc.;
- afspraken en samenwerking met andere organisaties.

Aan de hand van de jaarlijkse rapportage kan een evaluatiebespreking plaatsvinden. Daar kan worden vastgesteld of men tevreden is met de huidige aanpak en of men het jaar daarop hiermee verder wil, of dat de aanpak op punten aangepast of verbeterd moet worden. Knelpunten kunnen zo inzichtelijk worden en men kan de afweging maken of men meer of op andere wijze (effectiever) wil optreden. Dit kan betekenen dat een hoger budget ter beschikking worden gesteld of dat er nieuwe afspraken gemaakt moeten worden met de huidige of andere bestrijdingsdiensten.

Hoofdstuk 8 Optimalisatie in beheersing

Inleiding

Er kunnen diverse problemen zijn waardoor de aanpak van Eikenprocessierupsen niet effectief verloopt. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van een tekort aan bestrijdingsdiensten, een tekort aan deskundigheid en materieel, een niet effectieve of niet goed uitgevoerde bestrijdingsmethode, budget dat niet toereikend is, een tekort aan afvoer- en verwerkingscapaciteit, onvoldoende inzicht in waar brandhaarden van Eikenprocessierupsen aanwezig zijn en geen of onduidelijke afspraken met andere partijen (particulieren, terreinbeherende instanties, andere overheden). Daarnaast kan er sprake zijn van een slechte aansturing van bestrijdingsdiensten, een gebrekkige klachtenregistratie en –afhandeling en onvolledige voorlichting aan burgers. Deze laatste aspecten, die betrekking hebben op communicatie, worden in het volgende hoofdstuk behandeld.

In dit hoofdstuk worden oplossingen aangedragen om verbeteringen in de bestrijding van Eikenprocessierupsen te bereiken.

Een gebrek aan bestrijdingscapaciteit, materieel en kennis

De periode waarin men Eikenprocessierupsen kan bestrijden is vrij kort. Met name de preventieve bestrijding vraagt om daadwerkelijke aanpak op het moment dat de rupsen in de juiste levensfase verkeren. Voor bestrijding met nematoden is dit rupsfase 1 en 2, voor bestrijding met een bacteriehoudend middel is dit rupsfase 2 en 3. Zoals in hoofdstuk 6 is aangegeven zijn de weersomstandigheden tijdens het opbrengen van beide middelen van doorslaggevend belang op het wel of niet aanslaan van de behandeling. Dit maakt het lastig om met bestrijdingsdiensten afspraken te maken, aangezien er op momenten van handelen ook veel vraag is van andere partijen.

Om dit probleem het hoofd te bieden kunnen diverse oplossingen worden aangedragen:

- bestrijdingscapaciteit kan centraal (regionaal) ingehuurd worden, waarna de bestrijder(s) afspraken maakt met elke opdrachtgever wanneer hij beschikbaar is. In dit rooster moet naast vermelding van start- en go-momenten ook rekening gehouden worden met onvoorziene zaken (slechte weersomstandigheden, ziekte personeel, etc.);
- overheidsinstanties en andere grotere terreinbeheerders kunnen gecertificeerde opleidingscursussen financieren van medewerkers van groenbedrijven of van hun eigen buitendienst-medewerkers, waardoor de personele bezetting bij bestrijdingsdiensten groter wordt;
- overheidsinstanties en andere grotere terreinbeheerders kunnen materiaal zoals een luchtondersteunende bomennevelspuit (met een vermogen van tenminste 300 m³ luchtdebiet), persoonlijke beschermingsmiddelen en afvalcontainers aanschaffen, zodat voldoende materiaal ter beschikking is;
- het maken van behandelkaarten (zie hoofdstuk 7) is belangrijk om bij beperkte capaciteit in ieder geval de meest urgente plekken te kunnen behandelen.

Een niet effectieve of niet goed uitgevoerde bestrijdingsmethode

Door een tekort aan capaciteit bij ervaren en deskundige bestrijdingsdiensten, bieden andere bedrijven hun diensten aan. Ook zijn er bedrijven die niet toegelaten of niet-effectief bewezen middelen gebruiken volgens het Ctbg.

In het eerste geval kunnen de resultaten onvoldoende zijn. Men is dan niet alleen geld kwijt, maar het aantal rupsen dat uiteindelijk vlinder wordt en zich voortplant, is onvoldoende teruggedrongen. Dit betekent dat de overlast in de jaren daarna aanhoudt en mogelijk zelfs toeneemt.

Het verdient dan ook aanbeveling om niet op dergelijke aanbiedingen in te gaan en eerder te investeren in kennisontwikkeling en materiaal van erkende deskundige bedrijven zoals hierboven aangegeven.

Daarnaast is het verstandig om een uniform aanbestedingscontact te maken waarin men eisen kan stellen m.b.t. de te hanteren bestrijdingsmethoden, een resultaatsverplichting, een verantwoorde afvoer van verwijderde nesten en rupsen. Hiermee wordt bereikt dat iedere ingehuurd bestrijdings- en verwerkdienst conform de gewenste werkwijze handelt.

Een gebrek aan afvoercapaciteit

Afval van Eikenprocessierupsbestrijding komt vooral vrij bij curatieve bestrijding. Het gaat hierbij om persoonlijke beschermingsmiddelen (overalls, maskers, handschoenen), afzettingslinten, rupsen en (oude) nesten met brandharen. Meestal worden de rupsen weggezogen. Ze kunnen ook gefixeerd worden met een lijmachtige stof. In beide gevallen moeten de rupsen en hun nesten daarna worden afgevoerd naar een verwerkingsbedrijf. Dat is een probleem, want een regulier verwerkingsbedrijf is niet ingericht op dergelijk afval. Een gevolg is dat bestrijders met het afval blijven zitten.

Dierencrematorium de Breborgh in Bentelo heeft aangegeven dat zij de rupsen en de nesten kunnen vernietigen. Het verdient aanbeveling om te onderzoeken of dit conform de regels van de Wet Milieubeheer mogelijk is, wat de maximale capaciteit van het bedrijf is en of er meer van zulke bedrijven in Oost-Nederland te vinden zijn, die aan de verwerking van dit afval kunnen bijdragen.

Met deze bedrijven kunnen dan contracten worden afgesloten, zodat men verzekerd is van een goede verwerking. In het uiteindelijke beheerplan voor bestrijding van Eikenprocessierupsen kunnen hierover nadere afspraken worden opgenomen.

Het bevochtigen van nesten en rupsen nadat ze van de bomen verwijderd zijn, wordt afgeraden. Dit natte afval kan moeilijk verwerkt worden.

Onvoldoende inzicht in probleemlocaties

Doordat er in veel gevallen geen sprake is van een goede centrale registratie (vastlegging) van het voorkomen van Eikenprocessierupsen of van een jaarlijkse monitoring na uitvoering van bestrijding, is er geen goed beeld van probleemlocaties.

Door gegevens uit inspecties, van bestrijdingsdiensten en van meldingen en klachten goed te registreren en op (digitale) kaarten in te tekenen, ontstaan “behandelkaarten” die in het volgend jaar gebruikt kunnen worden om tijdig in te grijpen en de overlast te beperken. Door ieder jaar nauwgezet gegevens in te tekenen, kan de bestrijding effectiever worden uitgevoerd. Deze “behandelkaarten” vormen een belangrijk instrument om de omslag van bestrijding naar beheersing vorm te kunnen geven en uiteindelijk te komen tot het kunnen beheren van Eikenprocessierupsen en de overlast die ze veroorzaken terug te dringen.

Een tekort aan budget

Een tekort aan budget ontstaat als er geen duidelijk beeld is van de grootte van het probleem, of als de ernst van het probleem onvoldoende onderkend wordt. Daarnaast kan het voorkomen dat boomeigenaren wel nesten of rupsen signaleren, maar verzuimen om deze door te geven of zelf bestrijdingsdiensten in te schakelen vanwege de kosten die hiermee gemoeid zijn. Het benodigde bestrijdingsbudget om de beheersing effectief te laten zijn, is daardoor niet toereikend.

Een goede monitoring met feromoonvallen, het maken van behandelkaarten en een jaarlijkse rapportage ondervangen het probleem van onbekendheid met de grootte van het probleem.

Daarnaast kan met deze instrumenten zichtbaar gemaakt worden hoe de tendens van de verspreiding en het voorkomen van Eikenprocessierupsen is en wordt het effect van de bestrijding zichtbaar. Hieruit kan blijken of nog intensiever bestreden moet worden en er meer budget nodig is.

Zo ontstaat inzicht in keuzes en uitgangspunten die men wil hanteren in relatie tot de kosten die daarmee gemoeid zijn. Zo ontstaat er stabiliteit in benodigde budgetten. Het duurt gemiddeld 3 jaar om van bestrijding met inzet van curatieve middelen te komen tot beheersing met inzet van preventieve middelen en goede monitoring. Eenzelfde periode is nodig om van beheersing van overlast te komen tot beheer van Eikenprocessierupsen, waarmee overlast en klachten voorkomen worden.

Afspraken met andere instanties en organisaties

Er zijn bij veel betrokkenen op dit moment geen of onduidelijke afspraken met andere partijen, zoals (andere) overheden, natuur- en andere terreinbeherende instanties of particulieren. Bij besmetting van bomen die op gronden staan van andere partijen, kan niet gehandeld worden. Het is daarom belangrijk om een lijst op te stellen van contactpersonen bij andere instanties, zodat er korte lijnen ontstaan om meldingen en klachten door te geven, maar ook om kennis en ervaring uit te wisselen.

Gedacht moet worden aan contactpersonen bij de volgende instanties:

gemeente(n), waterschap(pen), provincie(s), Rijkswaterstaat, ProRail, Rijksvastgoedbedrijf (defensie), natuurbeherende instanties zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Landschap Overijssel, IJssellandschap, Bosgroepen-noord, Overijssels Particulier Grondbezit, instanties die met het beheer van grote(re) openbare terreinen te maken hebben zoals bedrijfsparken, sportterreinen, onderwijsinstellingen, recreatieschappen, woningcoöperaties, gezondheids- en zorginstellingen. Afhankelijk van de plaats waarvoor men een beheerplan wil maken, kan zo een netwerk van contactpersonen (lijst van namen met daarbij de centrale telefoonnummers van hun instellingen) gemaakt worden. Met deze personen kunnen bijvoorbeeld afspraken gemaakt worden over de wijze en de intensiteit van bestrijding van aangetaste eiken die zich op (het grensvlak van) de terreinen bevinden en van de monitoring nadien.

Met particulieren zullen telkens apart afspraken gemaakt moeten worden. Het kan belangrijk zijn dat deze contacten gelegd worden. Telkens wanneer eiken met Eikenprocessierupsen niet behandeld worden, blijven er brandhaarden ontstaan. Lokaal kan er daardoor flinke overlast blijven bestaan. Particulieren hebben vaak de kennis en middelen niet om Eikenprocessierupsen effectief te kunnen bestrijden. Ze zijn bijvoorbeeld niet gecertificeerd om bestrijdingsmiddelen toe te passen. Door goede afspraken te maken om particuliere bomen op prioritaire plaatsen mee te nemen tijdens een bestrijdingsronde, kan medewerking bereikt worden en lokale overlast aangepakt worden. Het wijzen op de wettelijke aansprakelijkheid kan eveneens helpen om medewerking te verkrijgen.

Aanwijzen van een coördinator

Hierboven werd al gerefereerd aan het belang van een contactpersoon bij andere partijen. Ook binnen de eigen organisatie dient er één aanspreekpunt te zijn, een contactpersoon die de spil is in:

- het verzamelen en registreren van EPR-gegevens uit inspecties, van bestrijdingsdiensten, meldingen en klachten;
- het met deze gegevens op laten stellen van behandelkaarten en een jaarrapportage;
- het aansturen van bestrijdingsdiensten;
- het aansturen van voorlichting en communicatie naar burgers, collega's/medewerkers en derden;
- het toezien op een goede klachtenafhandeling;
- het verspreiden van kennis, nieuwe inzichten en ervaringen binnen de eigen organisatie;
- het onderhouden van contacten met andere partijen t.b.v. kennisuitwisseling en de afhandeling van klachten en meldingen.

Het probleem van Eikenprocessierupsen is inmiddels te groot om dit zonder centraal aanspreekpunt goed te beheersen. Binnen grotere organisaties zijn er vaak meerdere organisatieonderdelen betrokken met ieder hun eigen taken en verantwoordelijkheden zoals bijv. beheer openbare ruimte, communicatie en voorlichting, volksgezondheid, natuur- en soortenbescherming, juridische zaken. Een coördinator kan al deze interne lijnen bijeen brengen en zorgen dat taken en kennis binnen de organisatie gedeeld worden. Daarnaast is de coördinator het centrale aanspreekpunt naar het bestuur van de organisatie. De coördinator is de spil in het transitieproces om van bestrijding via beheersing tot beheer van Eikenprocessierupsen te komen.

Hoofdstuk 9 Communicatie

Inleiding

De brandharen van Eikenprocessierupsen kunnen tot vervelende klachten leiden. Besmetting met brandharen is niet altijd te voorkomen. Maar in veel gevallen ook wel. De meeste mensen weten echter niet hoe ze kunnen voorkomen dat ze brandharen oplopen. Voorlichting speelt een belangrijke rol om mensen te waarschuwen voor de aanwezigheid van Eikenprocessierupsen en wat men kan doen om besmetting met brandharen te voorkomen.

Daarnaast weten veel mensen niet wat te doen als ze besmet raken met brandharen. Velen gaan naar een huisarts, terwijl dit in de meeste gevallen niet nodig is. Ook hier speelt goede voorlichting een belangrijke rol.

Van belang is dat voorlichting éénduidige en juiste informatie geeft. Er zijn teveel tegenstrijdige berichten, waardoor mensen vaak niet weten wat de juiste handelsmethode moet zijn.

Naast voorlichting speelt ook communicatie een belangrijke rol. Bestrijding kan vaak niet overal plaatsvinden. Het probleem is vaak te veelomvattend en te kostbaar om alle locaties aan te pakken. Er worden daarom prioriteringskeuzes gemaakt. Het is belangrijk om uit te leggen waarom bepaalde locaties wel en andere locaties niet worden aangepakt.

In dit hoofdstuk wordt aangegeven waar communicatie en voorlichting zich op moet richten en wanneer en op welke wijze dit dient te gebeuren.

Informatie over overlast

Er is veel onrust over Eikenprocessierupsen. In de meeste gevallen leidt besmetting met brandharen echter alleen tot huiduitslag en hinderlijke jeuk. Het is van belang om mensen te wijzen hoe ze de klachten kunnen herkennen, hoe ze moeten handelen en wanneer men een huisarts moet inschakelen. Het is daarom verstandig om tijdens het zomerhalfjaar, wanneer de overlast van de brandharen het grootst is, een standaard informatiebericht klaar te hebben, waarin informatie is opgenomen over mogelijke gezondheidsklachten, hoe deze te voorkomen zijn en wat men moet doen als er sprake is van een besmetting met brandharen.

De eerste stap is echter het herkennen van Eikenprocessierupsen en het zoveel mogelijk vermijden van plekken waar de rupsen zich ophouden.

Hieronder staat in het kader een voorbeeld van een mogelijk informatiebericht. Met de GGD zal afgesproken worden om in het te ontwikkelen beheerplan standaard-informatieberichten op te nemen. Deze standaard-informatieberichten kunnen aangevuld worden met lokale gegevens en vervolgens in huis-aan-huisbladen, op websites en op folders worden geplaatst.

Het herkennen van Eikenprocessierupsen

Eikenprocessierupsen hebben brandharen die tot jeuk en huiduitslag kunnen leiden. De jeuk is hardnekkig en houdt enkele weken aan. Het is daarom verstandig om besmetting met de brandharen te voorkomen. De rupsen leven vooral op Zomereiken.

Eikenprocessierupsen zijn grijze rupsen met opvallend lange witte haren (tot 1 cm) die in borstels op oranje stippen aan de flanken van het dier zijn ingeplant. Dit zijn echter niet de brandharen, die zijn microscopisch klein (0,2 – 0,3 mm).

Invoegen foto
Eikenprocessierups

De rupsen leven in grote groepen en maken nesten van grijze spinseldraden. In de nesten zitten veel brandharen. De rupsen laten bij gevaar de brandharen los. Ze komen ook vrij bij vervellingen van de rups. Bij sterke wind kunnen de brandharen gemakkelijk uit de nesten waaien en door de lucht zweven.

Voorkomen van besmetting met brandharen

Om besmetting met brandharen te voorkomen is het verstandig om:

- plaatsen waar waarschuwborden of linten zijn geplaatst zoveel mogelijk te mijden;
- in eikenlanen bedekkende (dunne) kleding te dragen, ook bij warme dagen;
- een (zonne)bril te dragen bij het fietsen in eikenlanen;
- bij stevige wind niet onder eiken of nabij te lopen of te fietsen;
- ramen gesloten houden in de nabijheid van eiken bij stevige wind;
- geen was buiten drogen onder of nabij eiken;
- zandbakken van kinderen met plastic afdekken op plekken met eiken direct in de buurt;
- geen bladblazer of gewone stofzuiger gebruiken op Eikenprocessierupsen.

Gezondheidsklachten

De brandharen van Eikenprocessierupsen hebben een scherpe punt en weerhaakjes, waarmee ze in de huid kunnen dringen. Als reactie volgt een lokale zwelling, roodheid en jeuk. Indien de brandharen in het hoornvlies komen, kan dat leiden tot branderige ogen, maar ook tot een oogontsteking.

Bij herhaalde blootstelling worden de effecten steeds sterker en kan er na verloop van tijd een allergische reactie optreden, met effecten als koorts, keelpijn, duizeligheid, braken en kortademigheid. Bij sommige mensen kan deze allergische reactie uitmonden in hartritme-stoornissen of zelfs in een anafylactische shock.

Invoegen foto
huiduitslag EPR

De beste methode om de overlast zo klein mogelijk te laten worden is om de aangetaste huid of ogen zo snel mogelijk overvloedig te spoelen met lauw water. Wrijven werkt averechts, daardoor worden de brandharen nog dieper in de huid gedrukt. Daarna kan men het beste de aangedane plek insmeren met een verkoelende menthol-bevattende crème.

In normale gevallen is een bezoek aan de huisarts niet nodig. Indien er sprake is van op allergie lijkende symptomen, zoals hierboven vermeld, is het wel verstandig om contact met de huisarts op te nemen.

Meer informatie over Eikenprocessierups-klachten is te vinden op de websites: www.oakie.info en www.processierups.nu

Klachten bij (landbouw)huisdieren

Ook dieren kunnen ernstige gezondheidsproblemen ondervinden van de brandharen van Eikenprocessierupsen. Honden kunnen in afgewaaiden nesten bijten, waarbij de brandharen ernstige ontstekingen kunnen veroorzaken in de mond. Bij sommige honden is necrose van de tong opgetreden, waarna de dieren geëuthanaseerd moesten worden. Laat honden dus niet uit in gebieden waar gewaarschuwd wordt voor de aanwezigheid van Eikenprocessierupsen.

Brandharen kunnen vanuit de eiken ook in naastgelegen weilanden belanden en een probleem vormen voor grazers, zoals schapen, runderen en paarden, wanneer ze in grote hoeveelheden op het gras of in het hooi belanden. Bij paarden zijn ernstige oogontstekingen vastgesteld met blindheid tot gevolg. Het is verstandig om in de zomermaanden geen vee kortbij eiken te laten grazen, maar tijdelijk delen van de wei dichtbij de bomen uit te rasteren.

Meer informatie over Eikenprocessierups-klachten [bij dieren](http://www.gddiergezondheid.nl) is te vinden op de website: www.gddiergezondheid.nl

Communicatiemiddelen ter plekke

Indien tijdens inspecties of als gevolg van meldingen bekend is waar Eikenprocessierupsen voorkomen, kunnen ter plaatse waarschuwingsmiddelen geplaatst worden. Tot de mogelijkheden behoren:

- informatieborden
- afzettingslinten
- huis- aan huisfolders

Met het informeren ter plaatse voldoet men aan de waarschuwingsplicht. Dit is overigens niet voldoende om daarmee aan de wettelijke aansprakelijkheidsplicht te ontkomen. Hiervoor moet men aantonen dat men redelijkerwijs alles heeft gedaan om overlast en letsel te voorkomen. Omdat hier veel discussie over is, wordt dit het komend jaar verder uitgezocht door juristen (zie hoofdstuk 2).

Informatie over de bestrijding

Alvorens het overlastseizoen van start gaat kan informatie gedeeld worden over de manier van bestrijding die men gaat hanteren. Veel instanties zullen niet alle klachten (onmiddellijk) kunnen aanpakken. Indien er sprake is van een prioritering, dient hierover te worden gecommuniceerd. Dit leidt tot begrip en draagvlak. Iedereen zal het in eerste instantie logisch vinden dat de focus voor wat betreft bestrijding uitgaat naar plaatsen waar veel mensen komen en waar veel eiken staan. Dit begrip kan veranderen wanneer men geconfronteerd wordt met overlast in de eigen woonomgeving. Ook dan is het van belang dat er een eenduidige communicatie is waarom bepaalde keuzes gemaakt worden en hoe met overige klachten wordt omgegaan.

Informatie over klachtenregistratie en afhandeling

Klachten dienen op een uniforme wijze afgehandeld te worden. Dit kan het beste geschieden via een (digitaal) formulier waarop de klacht geregistreerd wordt. Naast naam van de melder moet ook de locatie (adres of GPS-coördinaten) nauwgezet genoteerd worden. Ook moet worden opgeschreven hoeveel nesten men heeft waargenomen (in hoeveel bomen) en welke grootte ze hebben. De klacht wordt doorgegeven aan de coördinator die vervolgens contact kan opnemen met een inspecteur, een bestrijdingsdienst of een derde partij, indien de boom op andermans eigendom staat. In dat laatste geval kan de coördinator de derde partij wijzen op zijn wettelijke aansprakelijkheidsplicht. Aan de melder van de klacht moet worden aangegeven hoe men met de melding omgaat.

In het te ontwikkelen beheerplan zal in de bijlagen een standaard-klachtenformulier worden opgenomen.

Communicatie naar beleids- en buitendienstmedewerkers

Indien men eigen medewerkers heeft die werken aan het beheer van de openbare ruimte of betrokken zijn bij inspectie van eiken na klachten en meldingen, is er kans dat zij besmet raken met brandharen. Daarom is het van belang om ook aan hen voorlichting te geven hoe ze de aanwezigheid van Eikenprocessierupsen kunnen vaststellen en hoe ze besmetting met brandharen kunnen voorkomen. Dit is het meest effectief via het organiseren van een voorlichtingsbijeenkomst in april. Aanvullend kan informatie via email of folders verstrekt worden.

Daarnaast is het van belang om medewerkers te wijzen op het dragen van persoonlijke beschermingsmiddelen (die de werkgever in voldoende mate beschikbaar dient te hebben) indien men bij aangetaste eiken moet werken.

In het te ontwikkelen beheerplan zal een voorbeeldfolder met informatie worden opgenomen.

Zowel buitendienstmedewerkers als beleidsmedewerkers kunnen door externen worden aangesproken op het beleid dat hun organisatie voert m.b.t. de beheersing en aanpak van Eikenprocessierupsen. Het is dan van belang dat ze op de hoogte zijn van de prioriteitsstelling, de keuze van bestrijding en de wijze van klachtenafhandeling.

Communicatie naar derden

Het is belangrijk om afspraken te maken met derden over de beheersing van Eikenprocessierups, welke prioritering men maakt en voor welke bestrijdingsmethode men kiest. Het is verstandig om zoveel mogelijk tot eensgezindheid te komen: een uniforme aanpak levert betere resultaten op en voorkomt onbegrip. Het is dus belangrijk om dergelijke afspraken tijdig te maken, alvorens het overlastseizoen begint. Door meldingen van waarnemingen en klachten aan elkaar door te geven, wordt informatie over de plaagdruk (verspreiding van Eikenprocessierups) gedeeld. Dit geeft meer inzicht op de tendens ter plaatse en kan belangrijke input leveren voor de behandelkaarten van het volgende jaar.

Indien er plekken zijn waar veel Eikenprocessierupsen voorkomen op het grondgebied van verschillende eigenaren, kunnen ook afspraken gemaakt worden voor een gezamenlijke bestrijding.

Communicatie naar bestrijdingsdiensten en verwerkers

Teneinde teleurstellende resultaten te voorkomen van bestrijdingsdiensten, is het van belang om duidelijke afspraken te maken over de wijze van bestrijden en de resultaten die men verwacht, over de afvoer van verwijderde nesten, brandharen en rupsen. In contracten moet aangegeven zijn:

- hoe de bestrijding uitgevoerd dient te worden;
- wat start-, stop- en go-momenten zijn;
- wat er gebeurt als weersomstandigheden of ziekte de bestrijding hinderen;
- welke resultaten redelijkerwijs verwacht mogen worden;
- hoe gehandeld wordt als resultaten tegenvallen;
- hoe afval verantwoord afgevoerd en verwerkt wordt.

De coördinator EPR (zie hieronder) dient deze zaken te bewaken en aan te sturen.

Spilfunctie voor de coördinator

In hoofdstuk 8 werd het belang van een coördinator bij de monitoring en bestrijding al aangegeven. Ook bij de communicatie speelt de coördinator een belangrijke rol. Hij is de schakel tussen de

afdeling voorlichting, de communicatie naar medewerkers en bestuur van de organisatie en met andere partijen buiten de eigen organisatie. De coördinator onderhoudt contacten, geeft aan wanneer communicatie-activiteiten georganiseerd moeten worden, instrueert inspecteurs en buitendienstmedewerkers na meldingen van klachten en evalueert aan het eind van het seizoen de diverse communicatie-activiteiten. De coördinator onderhoudt ook de contacten met bestrijdingsdiensten, bewaakt de afspraken die met hen gemaakt zijn, alsmede start-, stop- en go-momenten.

Belangrijke communicatiemomenten

De belangrijkste momenten om voorlichting te geven zijn:

- begin april: voorafgaand aan het overlastseizoen, voordat de preventieve bestrijding begint. Preventieve bestrijding met nematoden vindt 's avonds en 's nachts plaats en kan tot geluidsoverlast leiden. Preventieve bestrijding met een bacteriehoudend middel kan overdag tot lokale verkeershinder leiden. Ook curatieve bestrijding kan tot lokale verkeershinder leiden. Het is verstandig om daar tijdig over te communiceren en als organisatie te zorgen dat men zichtbaar en aanspreekbaar is;
- eerste helft mei: de rupsen krijgen brandharen, waardoor het overlastseizoen begint. Uitgelegd moet worden hoe men Eikenprocessierupsen herkent, wat men moet doen bij besmetting met brandharen (verwijzing naar websites), hoe men klachten kan voorkomen, welke prioritering men kiest en hoe met meldingen van overlast wordt omgegaan;
- tweede helft mei: zodra curatieve bestrijding wordt opgestart;
- bij het treffen van lange termijn maatregelen, zoals het omvormen van monotone bermen naar kruidenrijke bermen, het omvormen van monotone eikenlanen in een meer divers bomenbestand en het ophangen van nestkasten voor koolmezen.

Hoofdstuk 10 Aanbevelingen / uit te voeren acties

Inleiding

Dit Plan van Aanpak is bedoeld om een beheerplan te maken waarmee de aanpak van Eikenprocessierupsen in de gehele provincie verbeterd kan worden. Het streven is om van bestrijding (met curatieve en preventieve middelen) via beheersing (met preventieve middelen en goede monitoring) te komen tot beheer van Eikenprocessierupsen (met preventieve middelen, monitoring en herstel van biodiversiteit).

In dit beheerplan komen aanbevelingen voor bestrijdingswijzen, richtlijnen en voorbeelden van de afhandeling van meldingen en klachten, voorlichtings- en communicatie-artikelen, lijsten met contactpersonen, bestrijdings- en verwerkingsdiensten en diensten die opleidingen kunnen verzorgen.

Uitdrukkelijk wordt gesteld dat terreineigenaren en wettelijke aansprakelijke partijen van eiken het beoogde beheerplan niet direct volledig hoeven te omarmen. Het beheerplan is niet dwingend. Wel wordt afgestemd met alle partijen, waarmee gehoopt wordt op een zo groot mogelijk draagvlak. De meerwaarde van een provincie dekkend beheerplan is immers dat:

- sprake is van een eensluidende aanpak, waardoor bestrijding effectiever zal verlopen;
- afspraken gemaakt kunnen worden over centrale aanbesteding en verdeling van de bestrijdings- en afvoercapaciteit;
- korte lijnen met naburige organisaties en andere betrokkenen bekend zijn;
- klachten en meldingen op gelijke wijze behandeld worden;
- voorlichting en communicatie eensluidend zijn;
- kennisuitwisseling mogelijk is.

Aanbevelingen

Cruciaal bij het verbeteren van de aanpak van Eikenprocessierupsen zijn:

* Op korte termijn:

- het hebben van een beheerplan waarin taken en verantwoordelijkheden omschreven en toegekend zijn aan bepaalde personen;
- aanwijzen van een coördinator;
- een goede registratie van gegevens uit inspecties, van bestrijdingsdiensten en uit klachten en meldingen;
- het maken van behandelkaarten;
- het beschikken over een lijst van contactpersonen bij andere nabijgelegen partijen;
- goede, heldere voorlichting en eenduidige communicatie;
- een uniforme wijze om meldingen en klachten gestructureerd af te handelen;
- voldoende budget.

* Op lange termijn:

- het beschikken over een visie hoe men de biodiversiteit lokaal wil vergroten;
- het aanbrengen van meer variatie in openbaar groen;
- reserveren van voldoende budget om deze maatregelen te kunnen uitvoeren.

Acties

Dit plan van aanpak moet leiden tot een beheerplan waarin bovengenoemde aanbevelingen verwerkt zijn. Voor het komende jaar kunnen de volgende acties en verbeterpunten lokaal al in gang

gezet worden:

1. Benoem een coördinator;
2. Evalueer het beleid van de afgelopen jaren. Waar zitten verbeterpunten? Denk aan klachtenafhandeling, voorlichting en communicatie, aansturing en terugkoppeling van bestrijdings- en verwerkingsdiensten, kostenbeheersing, samenwerking met andere partijen;
3. Stel een plan met uitgangspunten en planning op voor het komende jaar;
4. Maak voldoende budget vrij voor de bestrijding, aan de hand van kosten van voorgaande jaren;
5. Maak tijdig afspraken met bestrijdings- en verwerkingsdiensten. Is er voldoende capaciteit beschikbaar? Zo niet, moet er dan geïnvesteerd worden in scholing en materieel?
6. Controleer of men een goed beeld heeft van het actuele bomenbestand en of dit op (digitale) kaarten beschikbaar is;
7. Maak een zonering naar prioritering zoals is aangegeven op pag. 31;
8. Zijn er vlinderkaarten beschikbaar met hierop de locaties van passief en actief beschermde soorten?
9. Stel behandelkaarten op;
10. Zorg dat communicatie met burgers, eigen medewerkers en andere partijen op orde is.

Deel C: Bijlagen

Bijlage 1: Voorbeeld behandelkaart P.M.

Bijlage 2: Voorbeeld klachtenregistratieformulier P.M.

Bijlage 3: Voorbeeld persbericht start preventieve bestrijding en prioritering P.M.

Bijlage 4: Voorbeeld persbericht start curatieve bestrijding en prioritering P.M.

Bijlage 5: Voorbeeld persbericht omvorming bermen mbt. vergroten lokale biodiversiteit P.M.